

ڪماري ڪي. ٽي. گوبالاڻي شري ٻي. ٻي. هرپسنگهاڻي
 " ٻي. جي. لعلواڻي " جي. ڪي. ملتاڻي
 " آء. وي. ٻيراڻي " سي. ٻي. موٽواڻي
 شري ابن. ايل. هنگوراڻي

آپريٽنگ

ڪماري جي. ٽي. ناراڻي شري ٻي. سي. ٻالاڻي
 " ايس. ٽي. گرويشاڻي " ٽيلرام. ايل. چنڊاڻي
 " ڪي. ايم. اڪر " ڪشن. ٻي. پنڊجاڻي
 " ايس. ايم. سهاهيملڻي " ڪيشو. ابن. لڀواڻي
 شري ٻي. ٽي. سرچنداڻي " هيرانند. آر. چيتواڻي
 " ٺهڇل. ڊي. هرجهال " گوواند. ٻي. لالا
 " جي. ايس. موٽواڻي " رنلعل. يو. وراڻي
 " لاڪ. ايس. چيتواڻي " پرناس. ايم. چکياڻي
 شري ٻي. لعلواڻي

ڊاويٽل سپريٽينڊنٽ جي آفيس

شري ايشور. ڪي. لالا شري اڏارام رنکواڻي
 " ٽي. ٺهلياڻي " ٻي. آر. رامچنداڻي
 " ٻي. ايج. اجراڻي " هاسارام. ابن. آسواڻي
 ڪماري سيلو. جيئنداڻي " ايج. ايس. مدالاڻي
 " ڊي. ڪي. منسڪاڻي " ٻي. ابن. جوڌواڻي
 " ٻي. جي. انبهاڻي " شهر سنگھ گلاپسنگهاڻي
 " ڪي. ڪي. واسواڻي " اي. ٻي. آهوچا
 " ايسراڻي. جي. ڪي " ايس. آر. لرهيجا

شري نندلعل ايڇ- عيدناڻي شري سي- بي- ڌرما
 " راءِ چند- سي- چينائي " بي- اي- چئنائي
 " جي- ڀر- موڻواڻي " جي- ايم- ماڪيهائي
 " پائيا " رام- ڪي- ڪيمائي
 " پوسرام- ايل- مديال " شيجيون- ايم- جئسڱهائي
 " دؤلت سي- پاوناڻي " مينگهو- لوڪواڻي
 " گوڀند- اي- شهاڻي " لچمن- ايڇ- آڏواڻي
 " پريتم- هريرام- پاوناڻي " آتما- آر- وڙواڻي
 " ايشور- جي- ڪوڏواڻي " وي- وي- چاڙها
 " ٻر جو- سي- رام ڪيائي " ٿاراچند- آر- ڪيولرامائي
 " جيرام- روھڙا " ايم- ايل- ٽنڊن
 " نارائنداس آهوجا " بي- اي- ڪوڏواڻي
 شري دؤلت چانگراڻي-

ه-يديد-ڪل

شري ڪشچند ٿاراچند
 " ڪشچند هيرانند " ڪربال داس
 " ايم- ڪي- شهاڻي " هيمنداس- ڪي- ايڇ
 " اين- ايل- واسواڻي " ايڇ- ٽي- موڻواڻي
 " جي- جي- منسڪاڻي " جي- سي- چئنائي
 " آر- ايڇ- گرسهاڻي " جي- آر- بدجاڻي
 " هواچند- اين- بي " ايسرداس ٿانورداس
 شري بي- ايس- ڊولاڻي

ايڪٽريڪل

ڪماري ايس- ٽي- ميرچنداڻي شري ٽي- آء- ٿاراچنداڻي

شري رام- ابن- گليانا	شري جي- جي- رامناڻي
" جي- بي- واسواڻي	" ڪي- ڏي- بدجوڻي
ڪماري ڪملا جي- گولاڻي	" گيانچند آر- اهلڀاڻي
" ڪملا ايس- جگيشيا	" جي- آر- بهتاي
" چندرا- ڏي- پائيا	" ڏاڏو- بي- اوڄاڻي
شري ٽي- سي- روچندڻي	" سي- ڪي- راجوال
" ڏي- ڪي- منشاڻي	" ايلڊ- ايس- لاکوڻي
" روچند لعلچند	" واڏو- سگه- گرناسنگهاڻي
شرامتي ايس- ڏي- آڏواڻي	" سي- بهسوڻي
شري ڪي- اي- رامچندڻي	" ڪي- ايس- راجوڻي
" چڱائي اهر- اهر	" سي- ڪي- پاواڻي
" ايج- ايل- هرچندڻي	" عيشي- ٽي- بهيجا
" شوو ناڪو	" آلمارام- ڏي- پاڳيا
" عهدلسگه- آنلسگهاڻي	" سندر- ايس- پوڄواڻي
" ڪي- اي- آڏواڻي	" اندرو- ٽي- دوداڻي
" گلاب مهرچندڻي	" هرپسگه- ٽي- ڪهناڻي
" ايس- بي- آنلاڻي	" اوچن- ڪي- هراڻي
" اهر- سي- مانچندڻي	" وشو- ايس- اڪناڻي
" جي- ايج- نڌاڻي	" حڪومت ابن- مناڻي
" اڏارام- وي- پائيا	" ابن- اي- مٽائي
" نلجارام- له- چندڻي	" اهر- ايج- ڪلناڻي
" جيئند رام- ڏي- هوڻواڻي	" بشو دولاڻي
" ڪشن- ايس- ويراڻي	" ايشور ڪنواڻي
" روچرام- ٽي- مٽائي	" ايل- ڪي- چمناڻي

- شري ٿاواڻي - ايڇ - ابن
 " رهيڄا پوڄراج
 " آڏواڻي لعل
 " مهتاڻي جي - ايس
 " ٿلا - وي - اير
 " ڪرناڻي - جي - ايس
 ڪماري واسواڻي - ڪي - جي - شري جي - ايڇ - ٺاڪر
 " گدواڻي - چندرا - ابن
 " نرياڻي - پي - ايل
 " اي - ايس - ڀمپاڻي
 " اي - ايڇ - اجواڻي
 " ڪي - ايل - نرياڻي
 " آر - آر - ميرچنداڻي
 " سشيلا - اير - ميرچنداڻي شري اي - جي - ڏوڏجا
 " ٻڌما - اي - مديال
 " پهل ڄراء چينانند
 " اي - ٽي - ٽي ڪچنداڻي
 " پي - ٽي - سڪواڻي
 " گلاب - ٽي - ناگراڻي
 " وي - ايل - شهاڻي
 " جي - آر - هرڊاساڻي
 " پڳوان لعلواڻي
 " پي - پي - پندواڻي
 " ايس - اي - پوڻياڻي
 " ڪي - ڪي - ڪيسواڻي
 " سیتل - ميگهراجاڻي
 " آء - ڪي - ڪرپالاڻي
 " اير - پي - راڌا ڪرشناڻي
 " ڊي - ايل - پاڻيا

شري ناري-آر-مسڪاڻي شري اولرام-موهنداس
 " شيوڪ-ڪي-ناراچنداڻي " نارائڻڪ-ڪي-ڪثري
 " ارڇن-هنگرواڻي " هري-بي-آهوڄا
 " چمڙو-پرمالند " جهامن-جهمنڻي
 " اوڏوڏاس-ڏي-ڪڙڙڇا " جي-ڏي-نيمڻي
 " گوهد رام-جي-واسواڻي " لرومل-چنداڻي
 " ڀڳوان جي-رامچنداڻي " گوپال-ڪي-گولاڻي
 " ڀڳوان-هيراننداڻي " رام-ڏي-بجلاڻي
 " ڀڳوان ڳاڙا " تي-وي-ڪرمچنداڻي
 " بي-ايل-ميرچنداڻي " امر-بي-دادلاڻي
 " چندوسنگھ-جهمتسنگھ " وشن-ڏي-بجلاڻي
 " مڊولنجن-جي " ارچنداس
 " موهن-بي-ڀڳاڻي " هولارام
 " ڪي-اي-رانولاڻي " ڀاڻيا
 " ڪي-اين-پرمار " نارائڻداس بلندمل
 " ڪمن-گوهد رام " پرمالند آهوڄا
 " حنچند حشمتراڻ " نارائڻداس آهارام اداسي
 " ڪي-آر-تولاڻي " ميگھراج شاملداس
 " ايل-ڏي-ڪتارا " گورنن داس شگر داس
 شري ڏي-امج-واڏ واڻي

ڪامو شل

ب-بي-اس-گولاڻي شري ڳا-ڪمن-امر
 " بي-واسواڻي-آر-جي " بهوڄا موهن

شري سي. اير. لالا
 " هنگوراڻي. ايڇ. آر
 " هواراڻي. ڪي. بي
 " جشن
 " لڇمڻ ڪشتر يا
 " اندر. اي. لالچنداڻي
 " لوڪو. ٽي. جڳندگهاڻي
 " لالواڻي مڏوهر. اير
 " آر. ايس. پاپاڻيا
 ڪماري چڻاڻي. ڪي. ايڇ
 " ماکيڇاڻي. بي. ڪي
 " پارداساڻي. ايل. بي
 " چڻاڻي. جي. اير
 شريمتي ميرچنداڻي. اير. سي
 شري ڪيسواڻي گوپ. اي
 " ڪي. بي. آهوڄا
 " ڪوڏواڻي. آء. بي
 " واسواڻي. ديال. اين

جنرل مڏنيجر جي آفيس

شري هيرالعل. ڊي. پڊواڻي ڪماري شيلا ڪتري
 " ليلا رام خانچنداڻي
 " رامچند پڊجاڻي
 " گوالاڻي. بي. آر
 " ڊولترام سوماني
 " هولچند ٽيڪچنداڻي
 " جي. ٽي. ناواڻي
 " ايڇ. ايس. شرما
 " ٺاڪر. جي. ايل
 " شري نندپرام
 " پوسرام. سي. ايس
 " اين. ايس. راڱهاڻي

هڪڏنيڪل

ڪماري ڪشو. اين. آڏواڻي شري گوپد مونيپرام
 " ايشور. وي. هيرا
 " سريچند. پريڊاس
 " سري اتم مل. سلا متراء

شري ايڇ. ايم. زاحمال

” ارجن ڪمار. آريه

” آر. اين. پگواناڻي

” آلماراماڻي. پيتامبر

” رامچند. امل مل

” ڪيشو رامسنگهاڻي

” پگوان مڙچنداڻي

” جسران هرباڻي

” آر. جي. لڙاڻي

” جي ايڇ. اوچاڻي

” مرلي. سي. مونواڻي

” نوبڻداس. آر. حانچنداڻي

” نوبندر. ڪي. پاوناڻي

ڪماري. ڪي. ٽي. ميرائي

شري بيدي. ايس. اي

ڪماري ٻٽاڻي. ڪي. ٽي

” گوداوري ٽيڪچنداڻي

” هاسي. وراڻاڻي

شري سندر هيمراجاڻي

” آر. ٻي. سدواڻي

” ڪشن لڙا

” جي. بي. پنجابي

” ٽيڪچند. ايڇ. چڪهڙيا

” ڪي. او. رنگواڻي

” ڪشن. ايم. گرباڻي

” مدوهر. آر. آر

” ايڇ. ٽي. نرسنگهاڻي

انجنيئرنگ

شري ٻٽاڻي. جي. آر

” ڪي. بي. نولاڻي

” هرجاڻي. جي. آر

” واسواڻي. اي. ايم

” پاڻيا. ڪي. ڪي

” آڏواڻي موهن ايڇ

ڪماري ايس. آر. آهوجا

شري ٻٽاڻي. بي. وي

شري بي. ايل. پاڻيا

” اي. ايڇ. ڪيسواڻي

” همبو. اين. ڊولاڻي

” ناراجند. اي. ساوناڻي

” هربرام گروڙاڻي

” ايس. ايڇ. ڪرشناڻي

” جي. ايڇ. نڌاڻي

” پاڻيا. آر. ٽي

ي اس. دلهو. نارائي	شري نندلعل. اس. گنگواڻي
شيوڪ. ٺٽي. هنگواڻي	هري چڱاڻي
ابل. آر. موٽواڻي	اهن. بي. لاکر
ڪي. هي. جهانگياڻي	ناڪ. ايج. چاڱلاڻي
اهن. هي. واسواڻي	ناڪ. آڏواڻي
وي. ايم. ڪيسواڻي	هڪس. پٽاڻي
ري ڪتاوبا. اوچر ٺٽي	سندر سنگهواسين. رامچنداڻي
دائيا نارائي	جي. جي. پوچواڻي
توبد لعلواڻي	پريم. پرسرام. شوداساڻي
ڪي. اهن. گراششاڻي	گنگاڏر. ٺٽي. ڪوناڻي
وسومل ذبهچند	ميرائي. جي. آء
ايڇ. بي. پائيا	ڪماري اجواڻي. ناڪي. ايم
ڪي. ايج. پڳتاڻي	سندري. ملڪاڻي
دائن پرسرام رامچند	دوي. ايل مسکاڻي
ڪي. ناڏي	ڪملا. ٺٽي. شهاڻي
ڪي. ر. پراڻي	رٽاء. ٺٽي. شهاڻي
ڪي. بي. عڪيشيا	شري رامائي. بي. ڪي
س. ر. پانچيڻ	
ڪي. سرت	ڪماري وانڪا واسواڻي
ڪي. سرت	نائتي. پانچنداڻي
ڪي. سرت	لها. ڪي. پڇواڻي
ڪي. سرت	شڪراڻي. ڪي. اهن

شري ڪرپالاڻي. اي. ڊبليو " اين. پي. هيدو جا
 " جهانگياڻي. ايڇ. جي " ڪي. ڪي. جگيشيا
 " چڙباڻي. ايس. ايڇ. " ايل. ايڇ. چيلاڻي
 " گلاڻي. پي. اي " پدجاڻي. آر. جي
 " ڪيولراماڻي. ڪي. ايل " ايم. پي. روهرڙا
 " ايس. اين. پارواڻي " ڪي. ايس. گهبد
 " اي. آر. راجاڻي " اي. آر. جگتياڻي
 " ٽي. ڊبليو. نارائي " اي. آر. ڪرپالاڻي
 " سي. ڊي. ڪهاڻي " ايل. ڊي. آهو جا
 " آء. ايس. ڪيماڻي " ڊي. پي. موٽواڻي
 " پي. ايڇ. اوٽواڻي " ڪماري ايم. ايس. اجواڻي
 " ايم. پي. جهانگياڻي " ڪي. ڪي. آڏواڻي
 " اي. اي. وڙيراڻي " ڪي. جي. چندناڻي
 " پي. ايم. وڙيراڻي " ايڇ. يو. ٺڌاڻي
 " ايل. پي. شوداساڻي " ڊرو. آڏواڻي
 " جي. سي. پارواڻي " ايل. يو. ٺڌاڻي
 " ڊي. اين. پيرواڻي " سي. ڊي. سامتاڻي
 " اي. ايل. ايجلاڻي " ميسڪاڻي. رٺا
 " ڊي. ايم. ميسڪاڻي " شري ايس. ايس. موٽواڻي
 " ايس. پي. چوڌاڻي " ٽي. ٽي. هالچنداڻي
 " ٽي. پي. ايجاج " ايڇ. ٽي. جگتياڻي
 " ايس. ڊبليو. ماڻڪاڻي " ٽي. ايس. پڳواناڻي

شري ايمر ئي۔ اسرائيلي۔	شوي ڪٽواڻي۔ ايس۔ ٺي
لارائنداس۔ ڊهليو۔ ڪيسواڻي	” ڀڙچواڻي
جي۔ ئي ڀمباڻي	” اڀڙ۔ ايس۔ هراڻي
دوداڻي	” سبداڻي۔ ڏوراج۔ ڪي
سراچند اڇلاڻي	” بي۔ وي چٽاڻي
هروڙ ئي۔ گرسهاڻي	” چهنداس۔ اي
ايمر ڪي۔ ٿٽاڻي	” ڏاسواڻي
ڪماري موٽي ڪدواڻي	ڪماري چندرا۔ ميرچنداڻي
منسڪاڻي۔ آر۔ بي	” جهوڙاڻي
ميرچنداڻي ڪٽوڻي	شري بي۔ ايس۔ هراڻي
ري ايج۔ ايج۔ پٽاڻي	” ايمر۔ بي۔ سداڻي
ڪي۔ ايمر رامڻي	” ڳوٺد۔ ئي۔ شهاڻي
د آهوجا	” وي۔ ڊهليو۔ آڏواڻي
راڇاڻي۔ ايمر آر	” مولچنداڻي۔ رام
ر ڀوجا	” اين۔ جي۔ ڀوڇواڻي
ايس۔ آر	” سامتاڻي۔ اين۔ ايس
ئي۔ ڊهليو	” ايمر يو۔ ملاڪاڻي
ايمر ايل۔	” ليلارام۔ لاڪر
ايمر	” هي۔ ايمر پائيا
بٽائي	” لاراچند موٽواڻي
ڀڙواڻي	” بي۔ اين۔ وراڻي
ڪڪي۔ جي	” رانداڪرڻاڻي

ٺالي جي ٻُل
چوڪلاءِ معافي
طلب آهيان.
(سيڪريٽري)

اسانجي سپا جي ميمبرن ۽
سهاڻڪن جي نالن جي ڪاٽيوار
(Departmentwise) يـاـدـاـشـت

آفيسر

شري اي. بي. هيرا	شري اين. ايم. ٺڌاڻي
” آر. ٺي شهاڻي	” اين. وي. رامچنداڻي
” باڪرو (B.M.O.)	” آر. وي. سامتاڻي
” ڪرپالاڻي. پگوانداس	” گوناڻي
” ٺيڪچنداڻي ايم. ڪي	” ايم. جي. اسراڻي
” ڊاڪٽر اي. پو. بھلاڻي	” ڏوڏيجا

اڪاڊونٽس ۽ پارٽمينٽ

شري ايس. جي. مولچنداڻي	شري پوچراج ٺهالاڻي
” ايم. ڪرپالاڻي	” آر. بي. خانچنداڻي
” ملاڻي	ڪماري پوچواڻي
” آر. ڪي. نارنگ	” شهاڻي ايم. سي.
” سنگتراء	” نرياڻي. آءِ. ٺي
” ايڇ. ٺي. آهوجا	” مورجاڻي. بي. ايم
” ڪي. سي. لالجي	” هڱوراڻي. ٺي. وي

۱۱- ڪتاب پڙهڻ وقت سن جي وچ ۾ ڇڏڻ
وڃڻي ۽ ڏانهن ٻاهر ۽ دل ۾ اهو خيال ڪرڻ ته اها
اچي وڃڻي وڃي ٿي وڌاڪ اچي ٿيڻي جهڙي ڪن
۽ اکين کي چٻيڻي ڪرڻ جي ڪارڊ ڪي وڌاڪ
ڪارڊ ڪري سمجهجي.

۱۲- سڀني آسن ۾ اکين ۾ نئون رنگ آڻي ٿو ۽
نظر کي درست ڪري ٿو.

۱۳- پوءِ چوڻ ۾ آي وڪيا اکين جي وڪيا آهي.

۱۴- روزانو ٻه ٽي انگيل اکين ٿيڻ ڪرڻ
(Sunellen Test Card) واري چارٽ ٿي نظر ٿيڻ
ڪرڻ لاءِ اکين جي ڪٽڻ ڪڍي چاڪاڻ جو هي ڪم
ڪم نظري ۽ کي دور ڪرڻ جو بهترين طريقو آهي.

Bhaquran. J. Nebhnani

Trunk Telephone Exchange,

ا نئي سان پلائي ڪرڻ آهي سڄي ليکي ڪمانڊا

- ۲- ورڻ رکڻ جي عادت نه صرف هاضمو نيڪ ڪري
ٿي پر نظر کي به صاف ۽ چٽو ڪري ٿي.
- ۳- ضروري حاجتن وقت ۽ ڪهڙن ڀائڻ وقت اکين
پٽي جي عادت نظر لاءِ تمام فائديمند آهي.
- ۴- رات جو سمهڻ مهل اکيون بهي ٿين جي وچ ۾
آڻي کولڻ ۽ ٻوڙڻ جي ڪوشش گهري نه ٿي ۽ اکين
کي مضبوط ڪري ٿي.
- ۵- روزانو سٺي ۽ ٺلهي چاڻي وارا ڪتاب پڙهڻ نظر
کي صاف چٽو ۽ تيز ڪن ٿا.
- ۶- صبح جو سڄ جا ڪرڻا اکين کي وڌائڻ سان
اکين کي غور ۽ پڇاڻن ٿا ۽ اکين جو سنڀالڻ سنڀالڻ
بيماريون دور ڪن ٿا.
- ۷- رستي تي ويندي يا گاديءَ ۾ ويجهيون شيون
۽ زمين پوئتي ويندي محسوس ڪرڻ فائديمند آهي.
- ۸- ڪي به شيون يا اکر ڪنهن به مفاصلي تي چٽيءَ طرح
نه ڏسي سگهجن ته اهي اکين کي زور ڏئي ٺهاري نه گهرجي.
- ۹- صبح جو ننڊ مان اٿندي اکين کي ساڄي کاٻي
هيٺ مٿي ۽ گولائيءَ ۾ ڦيرائڻ جون ڪسرتون اکين کي
قوت ڪن ٿيون.
- ۱۰- صبح جو ننڊ مان جاڳڻ وقت، اکين کولڻ کان
۱- ٻه پنهنجي دل جو لاڙو سنن خيالن ۽ سهڻين شڪلين
ڏانهن مائل رکڻ.

نور بنان ڪوڙ

نور جهڙي ٻي املهه وستو
ڪونڊ آهي. جيسين ٻاهرين دنيا
جو واسطو آهي تيسين نور بنان سڀ
ڪوڙ آهي. نيترون جي ٻها اهو
ڪٿي سگهندو جيڪو ڪاٺين
وانجهيل هوندو. دل جي آمدن
جي پوري پوري تصوير زبان تي
اچڻ کان اڳر اکين ۾ ظاهر ٿئي ٿي.
کوٺنگي جي زبان سندس نگاهون
تي آهن. نيتري جي نڪ ٺاڪ آهن

نالڪ ڪڍوڻي

نه انهن ۾ قدرتي ڪشش سمايل ٿئي ٿي. جي انهن آهي
نه اسانکي پاڻ کان پڇڻ ڪهي نه اسين سندن پوري
سڀال لهون ٿا؟

اڄ ڪلهه قدرتي علاج ۾ چاهه وڃي ٿو وڌندو. جذبن
قدرتي قانون جي پيڪڙي ٿئي ٿي نڌن ٿي بيماري
نازل ٿي ٿئي. ليڪن قدرت پاڻ ۾ هر مرض جو هڪم
علاج سمايو آهي. هندستان ۾ قدرتي علاج جي ايتري
ترقي نه ٿي آهي جيتري يورپ جي ملڪن ۾. ياد رکڻ
گهرجي ته دوائون هميشه لاءِ مرض جي پاڙ پئي نٿيون

من جي مڙج

لاک واسواٹی

ہستہ (ہیڈ کی) دادا، اچھوٹکی مٹی پر ڈالو و سرور
آہی، مان اسکول کھونہ و ہندس۔

یہ ہے۔ ہاں، اناسین ہی ہسٹری گورنر وہ نہ سو رہے ہیں۔

استه دادا، نوانرا! پر وېدو لي بډاڼېدا آهن له اناسين
مېن بېمارېج چېرې وکې: بخار، مټي جو سور، کنگړه ۴ زکام
کې دور مکندي آهي. پر، دادا! مون کې له هينډو شط
ن جو سور آهي پوء کوري ۴ خو کپړي پاسي وارو
دا: عصو وټاج جيئن مټي جو سور لهي وچي؟

١٠٠ ۱٠١ ۱٠٢ ۱٠٣ ۱٠٤ ۱٠٥ ۱٠٦ ۱٠٧ ۱٠٨ ۱٠٩ ۱١٠ ۱١١ ۱١٢ ۱١٣ ۱١٤ ۱١٥ ۱١٦ ۱١٧ ۱١٨ ۱١٩ ۱٢٠ ۱٢١ ۱٢٢ ۱٢٣ ۱٢٤ ۱٢٥ ۱٢٦ ۱٢٧ ۱٢٨ ۱٢٩ ۱٣٠ ۱٣١ ۱٣٢ ۱٣٣ ۱٣٤ ۱٣٥ ۱٣٦ ۱٣٧ ۱٣٨ ۱٣٩ ۱٤٠ ۱٤١ ۱٤٢ ۱٤٣ ۱٤٤ ۱٤٥ ۱٤٦ ۱٤٧ ۱٤٨ ۱٤٩ ۱٥٠ ۱٥١ ۱٥٢ ۱٥٣ ۱٥٤ ۱٥٥ ۱٥٦ ۱٥٧ ۱٥٨ ۱٥٩ ۱٦٠ ۱٦١ ۱٦٢ ۱٦٣ ۱٦٤ ۱٦٥ ۱٦٦ ۱٦٧ ۱٦٨ ۱٦٩ ۱٧٠ ۱٧١ ۱٧٢ ۱٧٣ ۱٧٤ ۱٧٥ ۱٧٦ ۱٧٧ ۱٧٨ ۱٧٩ ۱٨٠ ۱٨١ ۱٨٢ ۱٨٣ ۱٨٤ ۱٨٥ ۱٨٦ ۱٨٧ ۱٨٨ ۱٨٩ ۱٩٠ ۱٩١ ۱٩٢ ۱٩٣ ۱٩٤ ۱٩٥ ۱٩٦ ۱٩٧ ۱٩٨ ۱٩٩ ۲٠٠ ۲٠١ ۲٠٢ ۲٠٣ ۲٠٤ ۲٠٥ ۲٠٦ ۲٠٧ ۲٠٨ ۲٠٩ ۲١٠ ۲١١ ۲١٢ ۲١٣ ۲١٤ ۲١٥ ۲١٦ ۲١٧ ۲١٨ ۲١٩ ۲٢٠ ۲٢١ ۲٢٢ ۲٢٣ ۲٢٤ ۲٢٥ ۲٢٦ ۲٢٧ ۲٢٨ ۲٢٩ ۲٣٠ ۲٣١ ۲٣٢ ۲٣٣ ۲٣٤ ۲٣٥ ۲٣٦ ۲٣٧ ۲٣٨ ۲٣٩ ۲٤٠ ۲٤١ ۲٤٢ ۲٤٣ ۲٤٤ ۲٤٥ ۲٤٦ ۲٤٧ ۲٤٨ ۲٤٩ ۲٥٠ ۲٥١ ۲٥٢ ۲٥٣ ۲٥٤ ۲٥٥ ۲٥٦ ۲٥٧ ۲٥٨ ۲٥٩ ۲٦٠ ۲٦١ ۲٦٢ ۲٦٣ ۲٦٤ ۲٦٥ ۲٦٦ ۲٦٧ ۲٦٨ ۲٦٩ ۲٧٠ ۲٧١ ۲٧٢ ۲٧٣ ۲٧٤ ۲٧٥ ۲٧٦ ۲٧٧ ۲٧٨ ۲٧٩ ۲٨٠ ۲٨١ ۲٨٢ ۲٨٣ ۲٨٤ ۲٨٥ ۲٨٦ ۲٨٧ ۲٨٨ ۲٨٩ ۲٩٠ ۲٩١ ۲٩٢ ۲٩٣ ۲٩٤ ۲٩٥ ۲٩٦ ۲٩٧ ۲٩٨ ۲٩٩ ۳٠٠ ۳٠١ ۳٠٢ ۳٠٣ ۳٠٤ ۳٠٥ ۳٠٦ ۳٠٧ ۳٠٨ ۳٠٩ ۳١٠ ۳١١ ۳١٢ ۳١٣ ۳١٤ ۳١٥ ۳١٦ ۳١٧ ۳١٨ ۳١٩ ۳٢٠ ۳٢١ ۳٢٢ ۳٢٣ ۳٢٤ ۳٢٥ ۳٢٦ ۳٢٧ ۳٢٨ ۳٢٩ ۳٣٠ ۳٣١ ۳٣٢ ۳٣٣ ۳٣٤ ۳٣٥ ۳٣٦ ۳٣٧ ۳٣٨ ۳٣٩ ۳٤٠ ۳٤١ ۳٤٢ ۳٤٣ ۳٤٤ ۳٤٥ ۳٤٦ ۳٤٧ ۳٤٨ ۳٤٩ ۳٥٠ ۳٥١ ۳٥٢ ۳٥٣ ۳٥٤ ۳٥٥ ۳٥٦ ۳٥٧ ۳٥٨ ۳٥٩ ۳٦٠ ۳٦١ ۳٦٢ ۳٦٣ ۳٦٤ ۳٦٥ ۳٦٦ ۳٦٧ ۳٦٨ ۳٦٩ ۳٧٠ ۳٧١ ۳٧٢ ۳٧٣ ۳٧٤ ۳٧٥ ۳٧٦ ۳٧٧ ۳٧٨ ۳٧٩ ۳٨٠ ۳٨١ ۳٨٢ ۳٨٣ ۳٨٤ ۳٨٥ ۳٨٦ ۳٨٧ ۳٨٨ ۳٨٩ ۳٩٠ ۳٩١ ۳٩٢ ۳٩٣ ۳٩٤ ۳٩٥ ۳٩٦ ۳٩٧ ۳٩٨ ۳٩٩ ۴٠٠ ۴٠١ ۴٠٢ ۴٠٣ ۴٠٤ ۴٠٥ ۴٠٦ ۴٠٧ ۴٠٨ ۴٠٩ ۴١٠ ۴١١ ۴١٢ ۴١٣ ۴١٤ ۴١٥ ۴١٦ ۴١٧ ۴١٨ ۴١٩ ۴٢٠ ۴٢١ ۴٢٢ ۴٢٣ ۴٢٤ ۴٢٥ ۴٢٦ ۴٢٧ ۴٢٨ ۴٢٩ ۴٣٠ ۴٣١ ۴٣٢ ۴٣٣ ۴٣٤ ۴٣٥ ۴٣٦ ۴٣٧ ۴٣٨ ۴٣٩ ۴٤٠ ۴٤١ ۴٤٢ ۴٤٣ ۴٤٤ ۴٤٥ ۴٤٦ ۴٤٧ ۴٤٨ ۴٤٩ ۴٥٠ ۴٥١ ۴٥٢ ۴٥٣ ۴٥٤ ۴٥٥ ۴٥٦ ۴٥٧ ۴٥٨ ۴٥٩ ۴٦٠ ۴٦١ ۴٦٢ ۴٦٣ ۴٦٤ ۴٦٥ ۴٦٦ ۴٦٧ ۴٦٨ ۴٦٩ ۴٧٠ ۴٧١ ۴٧٢ ۴٧٣ ۴٧٤ ۴٧٥ ۴٧٦ ۴٧٧ ۴٧٨ ۴٧٩ ۴٨٠ ۴٨١ ۴٨٢ ۴٨٣ ۴٨٤ ۴٨٥ ۴٨٦ ۴٨٧ ۴٨٨ ۴٨٩ ۴٩٠ ۴٩١ ۴٩٢ ۴٩٣ ۴٩٤ ۴٩٥ ۴٩٦ ۴٩٧ ۴٩٨ ۴٩٩ ۵٠٠ ۵٠١ ۵٠٢ ۵٠٣ ۵٠٤ ۵٠٥ ۵٠٦ ۵٠٧ ۵٠٨ ۵٠٩ ۵١٠ ۵١١ ۵١٢ ۵١٣ ۵١٤ ۵١٥ ۵١٦ ۵١٧ ۵١٨ ۵١٩ ۵٢٠ ۵٢١ ۵٢٢ ۵٢٣ ۵٢٤ ۵٢٥ ۵٢٦ ۵٢٧ ۵٢٨ ۵٢٩ ۵٣٠ ۵٣١ ۵٣٢ ۵٣٣ ۵٣٤ ۵٣٥ ۵٣٦ ۵٣٧ ۵٣٨ ۵٣٩ ۵٤٠ ۵٤١ ۵٤٢ ۵٤٣ ۵٤٤ ۵٤٥ ۵٤٦ ۵٤٧ ۵٤٨ ۵٤٩ ۵٥٠ ۵٥١ ۵٥٢ ۵٥٣ ۵٥٤ ۵٥٥ ۵٥٦ ۵٥٧ ۵٥٨ ۵٥٩ ۵٦٠ ۵٦١ ۵٦٢ ۵٦٣ ۵٦٤ ۵٦٥ ۵٦٦ ۵٦٧ ۵٦٨ ۵٦٩ ۵٧٠ ۵٧١ ۵٧٢ ۵٧٣ ۵٧٤ ۵٧٥ ۵٧٦ ۵٧٧ ۵٧٨ ۵٧٩ ۵٨٠ ۵٨١ ۵٨٢ ۵٨٣ ۵٨٤ ۵٨٥ ۵٨٦ ۵٨٧ ۵٨٨ ۵٨٩ ۵٩٠ ۵٩١ ۵٩٢ ۵٩٣ ۵٩٤ ۵٩٥ ۵٩٦ ۵٩٧ ۵٩٨ ۵٩٩ ۶٠٠ ۶٠١ ۶٠٢ ۶٠٣ ۶٠٤ ۶٠٥ ۶٠٦ ۶٠٧ ۶٠٨ ۶٠٩ ۶١٠ ۶١١ ۶١٢ ۶١٣ ۶١٤ ۶١٥ ۶١٦ ۶١٧ ۶١٨ ۶١٩ ۶٢٠ ۶٢١ ۶٢٢ ۶٢٣ ۶٢٤ ۶٢٥ ۶٢٦ ۶٢٧ ۶٢٨ ۶٢٩ ۶٣٠ ۶٣١ ۶٣٢ ۶٣٣ ۶٣٤ ۶٣٥ ۶٣٦ ۶٣٧ ۶٣٨ ۶٣٩ ۶٤٠ ۶٤١ ۶٤٢ ۶٤٣ ۶٤٤ ۶٤٥ ۶٤٦ ۶٤٧ ۶٤٨ ۶٤٩ ۶٥٠ ۶٥١ ۶٥٢ ۶٥٣ ۶٥٤ ۶٥٥ ۶٥٦ ۶٥٧ ۶٥٨ ۶٥٩ ۶٦٠ ۶٦١ ۶٦٢ ۶٦٣ ۶٦٤ ۶٦٥ ۶٦٦ ۶٦٧ ۶٦٨ ۶٦٩ ۶٧٠ ۶٧١ ۶٧٢ ۶٧٣ ۶٧٤ ۶٧٥ ۶٧٦ ۶٧٧ ۶٧٨ ۶٧٩ ۶٨٠ ۶٨١ ۶٨٢ ۶٨٣ ۶٨٤

... إلى بني يثرب... إلى بني يثرب... إلى بني يثرب...

۱۰۰. داند. مایه و قوی داکتر کان نسی دپ

— توبہ کیلئے سب سے پہلے اللہ سے توبہ کی دعا کرنی چاہیے۔

وہی ایسی ہے، کی ہڈیوں، "دادا، سچو

۱۰۰ - ...

۱۰۰ - در دوا داکتر ایام سو واپس هلیو ایس.

دنی کی تہمتوں پر مجرم اکیوں کہ ہو مغز نہ

۱- در مورد معنی لغوی و اصطلاحی و در مورد اقسام و انواع آن

چوڪر ڪيئن نه چلانگ ماري مٿن اندر گر ٿي ويو!
 ڪلياڻ ٿي گاڏي پيلي پر مان اڃا پنهنجن ئي پريخالن
 پر هوس ۽ سوچي رهيو هوس ته الائي ڪيترن انسانن جي
 پيمت ٿي اهڙا ڪارا نقشا چٽيل هوندا! الاجي ڪڏهن
 هندوستان جا باشنددا سگهجي زندگي بسر ڪرڻ لڳندا!!
 ديش مٿان اونداهي ۽ جا ڪارا ڪڪر ڪيئن دور ڪبا!!
 بس، پوئل من سان اهوئي سوچيندو رهيس ته شال! اهڙو ڪو
 سـورج ڏيکاري ڏئي جو جنهن جي ڪرڻن جي پرڪاش
 سان ديش جي اونداهه اندوڪار، هڪ بيروزگاري ۽ پيمار
 دفع ٿي وڃي ۽ اسان جي جنم پويي جگهه ٻڌائي اٿي!!

زندگي ۽ راند گاهه نه پر اسڪول آهي جتي اهو امر سبق
 سکڻو آهي ته پاڻ کي اڳي کان بهتر ڪيئن بڻايان.

ڪير نه هن موت پالڻ جي ڏنڌي پر نه ايترو پئسن جي ضرورت هئي ڪونه. هڪ ڏينهن جيئن سيمڪ مهني جو پگهار ڏاڍو نه ان مان به ڪوڙا لھو اٿر ۽ پالڻ جون دٻيون ۽ پوڻ به خريد ڪير، سيمڪ کي جواب ڏئي شروع ٿي ويس پيهڊجي ڏنڌي سان. هاڻي روز هٿن گاڏين پر چڪو ڏيندو آهيان. پوليس وارن به گھڻي دٻا مون کي ٻڪڙو آهي، دٻيون ۽ پوڻ به گھڻائي دٻا ڪسيا اٿن ۽ جيل جو منهن به ڏيکارڻو اٿن، پر هاڻي مان هري وڌو آهيان. آڻو به آنا پوليس وارن کي چاهڻ پالڻ لاء ڏاڍو آهي ۽ پيهڊو ڏنڌو پيو ڪو آهي. روز ڏهه ٻارھان آنا ڪمانڊا آهن ۽ ڇهن ستن اٿن جي رولي ڪاٺي آهي ۽ باقي چاهڻ پالڻ ۽ پاڻ سگريٽ لاء ڪافي آهن. ڪڏهن ڪڏهن نه ملندو آهي نه پڪيولي سمهي پيو آهي. ائين پئي ڏاڍي گذري. اڄ ٽيون ڏينهن آهي جو بخار اٿر ۽ ڪڇ به نه کاڌو اٿر. هن مهل ٽالين ٿي آنا ڪمانڊا اٿر باقي آڻو به ڪمانڊي ڪلياڻ پر وڃي مالي ڪاٺي. هڪي مون کيسي مان چار آنا ڪڍي ڏنا ۽ پيهڊو موت پالڻ. گاڏي به ٻري ٿي. مان ڪجهه سوچڻ پر ٿي متڙ هوس جو هن موڪلائيندي چيو، ”ٻاڻو، جڏهن هڏا“ مون به موت پر هٿ جي اشاري سان موڪلايو پر واقع مان هڪ به اکر نه اڪلي سگهيو، ايتري ۾ گاڏي اچي ڪلياڻ پلٽي ٿي. لي. مان به ٽيندي تي دلڪ رهجي ويس به هو

۱. ايرال من سان سوچڻ لڳس ته آخر ڀڳوان ڇو پيو مونکي
 لکليفون ڏئي؟ گاڏي آئي ته مان به وڃي چڙهي وينس
 ۽ جلد ئي ننڊ کڻي وٺي. جڏهن جاڳ ٿي تڏهن شام ٿي
 چڪي هئي. گاڏي اناراضيءَ تي پهتي. اڪيٽ ماسٽر
 ڪان پاڻ اچائي ٻاهر نڪري ويس. رلي پني اٽڪل
 ٻارهن اچي رات جو موٽي اسٽيشن تي آيس. جيڪا به
 گاڏي پئي آئي تنهن لاءِ پئي پڇيم ته ڪيڏانهن ويندي؟
 نيٺ امبئي اڪسپريس صبح جو چئين اچي آئي ۽ مان
 به چڙهي وڃي مٿين تختي تي وينس. اهيئي ننڊ کڻي
 وٺي، وري تڏهن جاڳ ٿي جڏهن گاڏي امبئي ۾ اچي
 پهتي. امبئي جهڙي وڏي شهر ۾ مان هڪدم ڀلجي پيس
 ۽ سمجهه ۾ ئي نه پئي آيو ته ڪيڏانهن وڃان! سارو ڏينهن
 شهر جي مٿي چاٿير، شام جو بک ڏاڍو هلاڪ ڪيو. هڪ
 هوائي ۾ چڙهي ويس، هوائي جو مالڪ سنڌي هو. هن
 کي چيم ته ٻن ڏينهن کان بکيو آهيان. ٽوڪري ۾ رکيو.
 هن کي ديا اچي وئي، روئي ڪارايائين ۽ ٽوڪريءَ ۾ به
 رکيائين. منهنجو پگهار پنج روپيه ۽ روئي مقرر ٿيو. ٿورن
 ڏينهن ۾ امبئي جي چوڪرن سان دوستي ٿي ۽ ڏهري
 ڏهري ڇانهه، ٻان سگريٽ ۽ سٽيما جهڙن عادتون گهر
 ڪري ويون. هاڻي منهنجي پئجن روپين مان پورف نه
 ٿي ٿي سگهي. سو هڪ ڏينهن خيال ڪيم ته ڇو نه ڪو
 آزاد ڌنڌو ڪريان. ان لاءِ پئسو تمام ضروري هو. خيال

”ڪيڏانهن وڃڻو اٿئي؟ ٿاڻو ڇا اٿئي؟“ ۽ ائين ٻيا به ڪيترا سوال ڪري ويو. پر مان خاموش رهيس. نيڪ ڇڏهن منهنجي زبان کلي ۽ کيس پوليس جي آڳي ۽ پاس ٻڌاير لڏهن عذڪي ڏاڍي ڏها آئي ۽ مولڪان وري پڇيائين ته ”ڪيڏانهن وڃڻو اٿئي؟“

مون کيس ٻڌايو ته اسٽي لڙڪريءَ لاءِ رڃي رهيو آهيان. کيس اهو به ٻڌاير ته ڏاڍي پڪ لڳي اهو لڏهن لڪهه همڪڏهن مالي سان مزوري ملي وڃي ته ڏاڍو سٺو ڪاروبار آهي. اسٽيشن آڏي وڃي. هن کي هتي ئي لپٽو هٿر، سر موڪلي پيائين ”هيءَ بيهي اڌ ميل کن پري ڪاٺڙ ڪٽي هل.“ مون اڪدم ڪٽي بيهي کڻي ۽ ٻنڌ ٻياسين. بيهيءَ جو ٻيو جيتوڻيڪ ڪهڙو ڪوڙو هٿر نه به ٿوري اڪليٽ ضرور هوس. پر اڄ به کي اجهائڻ جي آشا به مون مال قبول ٿي پهچايو. هن مون کان پڇيو، ”ڇا ڏٺا آهن؟“ جهڪي وڌو سو ڏٺو، مون کيس چيو. هن پٺون کولي چار روپيا ڪڍي ڏنا ۽ پڇيائين، ”اس؟“ مان ڪجهه جواب نه ڏئي ڪمڊ هيٺ ڪري هليا لڳس. ته وري هن سنڌ ڪري هڪ روپيو ٻيو به ڏنو. مان تل ٿي دل به کيس دعائون ڪرڻ لڳس. هاڻي اهو ڏور ٻارو هو، سو هوٺيل به وڃي خوب بيهت ڀري ڪاٺڙ ٻوڙ اسٽيشن ٿي آيس ته کولدن مولڪي واٽڻ وانگر ۽ اڪيلو ايندوڏسي خون جي ڳڙهيءَ ۾ ٻي ٻي ٻيٽل ٻيسن ٿا هن ڪٿائي ڇڏيو.

ٿورو ساهه ٻڌي سلسلي کي جاري رکندي چيائين،
 ”هاو، پوءِ مون کي هن ڌمال ڇاڙهي ۽ چيائين ته اڳين
 اسٽيشن تي لهي وڃجان ۽ پوليس وارو جو ساٿ هوس
 تنهن کي به ٽاڪيد ڪري ويو ته هن کي اڳتي هلي
 لاهي ڇڏج.“

ٿوري وقت کانپوءِ رات جو اٽڪل هڪ بجي هڪ
 اسٽيشن آئي جتي مون کي پوليس واري لائو ۽ پڇيائين ته
 ”ڪيڏانهن ٿو وڃين؟“ مون ٻڌا اومانس ته امي جي وڃي
 رهيو آهيان. وري پڇيائين ته اڪيٽ ڇو نه ورتي اٿي.
 مون کيس جواب ڏنو ته اڪيٽ لاءِ پورا پئسا ڪونه اٿن.
 هن مون کان پئسا وٺي مون کي گاڏي ۾ وري وهاريو
 چيائين ته، ”مان اڪيٽ ڪڍائي اچان ٿو.“ مان وري
 ساڳئي تختي تي وڃي ليٽي پوليس واري جو انتظار
 ڪرڻ لڳس. ڪلاڪ گذريو ۽ ٻه گذريا ۽ گاڏي به ڇار
 اسٽيشن ۾ لٽاڙي آئي ۽ پر پوليس واري جو پتو نٿو
 هن ظالم جي خيالي تصوير منهنجي اکين اڳيان ڦرڻ لڳي.
 اتي مون کي منهنجو هردو ڳرو پاسو لڳو ۽ منهنجي اکين
 مان ڳوڙها ڪري اچي ڳلن تي پيا. بي اختيار رات مان
 نڪري ويو ته منهنجي دڪي جيون جي شايد هيءَ پهرين
 ڇاڙهي آهي. خير، دل ٻڏي، صبر ڪري ڪنڊ پاسي
 ويهي رهيس. مون کي سڌ ڪانه هئي ته مون کي ڪو ڏسي
 رهيو هو. هڪ دياروان انسان وڏي مون وٽ آيو ۽ پڇيائين،

ويتار ڪير نه اميئي وڏو شهر آهي، ڪٿي نه ڪٿي ڪم
نه ملي ويندو.

راس جو انگل هڪ اچي مٿئين لشتي تي وڃي
سمهيس. نوريني وٽس ٻه مهينا لهن اڳس نه اميئي بهڻي
وڃي آهيان ۽ منجهي ٻيو آهيان نه ڪيڏانهن وڃان! ٻيو
اهڙي ٻه محسوس ڪير نه ڪوئي شهر ڪي ڏولڏاڙي
وڃي آهي. منهنجو سنهو ڏورو رڃي وڃي ۽ اميئي جي
بدشان نظر آيو سڀيد ڪڙن ٻه ٿي. ٿي! اڃان اڪيون ٿي
پئي مهينن جو هن ڀڄيو، ”ٺڪيٽ؟“ منهنجون نه اڪيون
ٺاڻي واري ۽ اهڙو ڪچان جهڙي رستا!

اهڙي ٻه مون واري گاڏي ڀري ٺهڻي محسوس ٿي.
دادو جو پلٽڻ وارو اچي وڃي ڇوڪر ڌري ڪان ٻاهر
اهڙي ڇوڪر، ”هتي ٻارڻي آهي، پوليس وارا اڪڙيندا
ٺهڻي ڪري وڃي گاڏي چٽا وقت ٺهڻ وٽ اچي باقي
ٻاڻي ڪندس ۽ ڪهاڻي به ٻوي ڪندس،“ ڇوڏي
ڇڏي. ڏر وٽ اهڙي وڃي ڪن ٻه ڪن ٿي وڃي.

مان اڃا ڪجهه سوچي ٿي رهيو هوس جو گاڏي
ڌوڪ ڪئي. منهنجون اڪيون ڇوڪري جي واپسيءَ لاءِ
ستڙ هيون. اهڙي نه مون ڏٺو نه هو گاڏي ٻه ڇڙهي
نه، هڪدم مون اڳيان اچي وارد ٿيو ۽ ورائيائين، ”ٻيو
نه وڃي.“

نه کيس هيٺ ويٺو جو اشارو ڪيو.

”باو، الله آباد جو هو“ ۽ ائين ئي هن پنهنجي ڪهاڻي شروع ڪئي: ”منهنجو پيءُ الله آباد ۾ ريلوي ۾ گارڊ هو. هن کي گذرڻي اڪل ٻارهان مهينا ٿيندا. مهيني کن کان پوءِ منهنجي ماءُ به ٻاٻا ڏانهن هلي ويئي. باقي رهياسون اسين ٻه ڀائر ۽ انهن ۾ مان ننڍو ۽ بدقسمت آهيان. منهنجو ڀاءُ الله آباد جي هڪ شاهوڪار جي گهر ۾ نوڪري ڪندو آهي. ڪڇ وقت مان به هن سان گڏ رهندو هوس. پر اڄ ڪلھ جي ڪيترن ڀائرن جي نه توهان کي خبر هوندي ته ڪيئن نه پنهنجي ننڍن ڀائرن کي پاڻ لاءِ پوڄهو ٿا سمجهن. سو منهنجو به ڀاءُ انهن مان هڪ آهي. آخر هڪ مهيني کان پوءِ هن مون کي ڪليو ڪلايو چئي ڏنو، ”تو کي وڌيڪ پالي نه ٿو سگهان، ڀل ڪٿي وڃي ڪماءُ ۽ ڪاغذ“ مان جيتوڻيڪ هن کان ننڍو هوس پر همت ۾ هن کان وڌيڪ ڀر به گهٽ ڪونه هوس. مون ۾ سڙمان جو انگ هو، سو جڏهن رات جا لڳ ڀڳ ساڍا ٻارهان لڳا هئا ته مان ٻن ڪپڙن ۾ نڪري پيس ايشور جي هن وصال دنيا ۾، جتي هر ڪنهن کي رهڻ جو پورو اڌڪار آهي. ان وقت منهنجي پاسي واري ڪمسي ۾ ٻه رٿيا پوڻا اٺ آنا پيا هئا. چئن آنن جي ماني کائي اسٽيشن تي اچي گاڏي ۽ ۾ وينس. ٻچڻ تي معلوم ٿيو ته اها بمبئي ايگسپريس آهي. اهو ٻڌي ڏاڍو خوش ٿيا لڳس ته بمبئيءَ جو سير به قسمت ۾ لکيل آهي.

”ها ٻارو، مون تڻ ڏينهن کان پينت پوڄا نه ڪئي آهي ۽ آندا سونجي رهيا آهن.“

مون هن جي منهن ۾ ٺهاريو. سندس منهن مان ڪڇ سمجهڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هوس ۽ سان سان ڏسي رهيو هوس سندس ٻيلو منهن ۽ غريبيءَ کان حيران ۽ پراڻاڻ حالت ۾. مون کي ڪهل اچي وئي، کيسي ۾ هڪ وجهي آڻو ڪڍي کيس ڏنو ته هن واٽ کان اڪار ڪيو ۽ چيائين ته، ”مجهڙ ڪري پوءِ آڻو وٺندس.“ مون کي دل ۾ اوري ڪل آئي ۽ سوچي رهيو هوس ته اهڙو نه ڪو بهوقوف هوندو جو هڪ مرادو هوندو. ته نه آڻو نه وٺندو ۽ مون کي پراڻو ڏيندو ته ڪم ڪرڻ کان سواءِ ڪڇ نه وٺندس. پر ايتري ۾ ئي ڪهاڻي ڦيرو کائڻ ۽ سندس غبر ٽپندي ڏسي هن لاءِ دل ۾ شڪ ڏاڻا آهن ئي. مون ڪڇ سوچي هن کي چيو، ”ڇڏو، پالڻ ڪرايائون تو پر هڪ شرط آهي ته جي تون مولڪي پنهنجي جيون ڪٿا پڌائيندين ته پوءِ توکي ماليءَ لاءِ پئسا ڏيندس.“ چوڪر نه شايد انهن ڳالهين جو شولئين هو ۽ ڪٿي ها ڪيائين. اوت لاهي کيس ڏنل ڪنڊ ڌريءَ کان ٻاهر ڪڍي نظارا ڏسڻ لڳس. ڪن هن ڏانهن ئي هئڻ. اوري ڏيڻ تائين ڪڇ نه ٻڌڻ لڳو ڪنڊ ڦيرائي ڏنل ته هي خاموشيءَ سان پالڻ ڪري رهيو هو. ”تون ڪٿان جو آهين؟“ مون کائڻس پڇيو.

وڌيڪ زور سان بند ڪرڻ جي ڪوشش ڪيم. ۽ انءَ
 نه مون کي اهڙن گوڙيلن انسانن تي نظر وجهڻ به پاپ
 ٿي لڳو. گاڏيءَ ڪوڪ ڪري هلڻ شروع ڪيو ۽ ايتري
 ۾ ئي منهنجي ڪن تي ڪنهن خاص قسم جو آواز پيو.
 — مان ان بابت سوچي رهيو هوس جو وري به ساڳيو
 پس... پس... جو آواز آيو. دل نه هوندي —
 اڪيون کولڻ لاءِ هڃپور ٿيس. پر اڪيون اڌ کان مٿي کلي
 نه سگهيون. نيڪ سامهون ڏنڌلي روپ ۾ هڪ اڌ ننگي
 پندرهن ورهين جي چوڪر کي ڏٺو. هن جا ڪهڙا بالڪل
 ليڙون ليڙون ليل هئا. پر هن جي پيمت وٽ قميص
 اهڙيءَ طرح ڦاٽل هئي جڻا هندستان جو نقشو ٺهي پيو
 هو. اتان سندس ڪاري ڇمڙي نظر اچي رهي هئي، اهو
 ڏسي مون کي ائين پاسيو جڻا پارٽ اوندهه انڌو ڪار سان
 ڪارو ٿي ويو آهي. ائين ئي ٽهرس مڊجيان ڏانهس
 ٺهاري رهيو هوس جو وري ان چوڪر ڪرايو، ”هاڻو،
 پاليش!“

مان ڇٽڪ سمنڊ مان جاڳي اٿيس ۽ کيس ڇمڙي ڏٺو.
 ”مون ڪالھ ڪٿي آهي.“

چوڪر باڏائي ورائيو، ”هاڻو، اڄ مون کان ضرور بالشر
 ڪرايو.“

”ڇو ڇا لاء؟“ مون هن کان سوال ڪيو.

ليء آهي اسانجو ديش، هندستان!

هوئن نه آيس مان شام جو
پنجن لڳي چيو آهي ۳۵-۵ واري
کاڌي پڪڙي گهر موٽو آهي، پر
اڄ آيس پر اچي به ڪم سان دل
نه ٿي لڳي. سو صبح جا بارهان
وڃي ڏهه منٽ لڳا هئا هروڙي. ٿي
ٿي پڙسول پٽيهڙ جي هڪ لنڊي
کاڌي پر ٿي وٽس. کاڌيءَ پر مان
اڪيلوئي هوس. جيئن ٿي کاڌي
چئي نه مون نه کڻي پنهنجو منهن
ڪتاب پر هڻيو پير پڙهي ڪونه
سگهيس. اڪيون کڙيون ٿي لڳيون جو
نه راند جو لنڊ اڏوڙي ڪئي هئي.
سو ڪتاب پٺيان وٺي اڪيون بند
ڪري دريءَ ٿي ٽيڪ ڏئي اوڙو
آرام ڪرڻا لڳس. اٽڪل پنجن منٽن
کان پوءِ اوڙو هل متوس ڪيو.
سمجهير نه ٻا اڪلاستين اچي ويئي
آهي. اڪيون کولڻا بدوان لڳا به

ليکڪ :-

ارائن آڏواڻي

سڀ دڪي هئا. اوچتو زالن جي ميڙاڪي مان شيلا کي
ڪڪي ۽ ڏانهن ايندو ڏسي مان عجب ۾ پئجي ويس.
هن جي اکين ۾ ٻڙا آنسون هئا. ويچار ڪرڻا اڳس ۾
آثر ان جو مطلب ڇا!

هن اچي ڪڪي ۽ کي پنهنجائي ۽ سان ۽ پيار مان
ٻاڙ ڏانهن پڪي، پنهنجي جان جگر سان جڙي ڇڏيو.
هوءَ پيار مان سندس ڳوڙها اکهي رهي هئي. ”منهنجا
لعل، مون کي ڇڏي ڪيڏانهن ويندين؟ اڄ کان وٺي تون
منهنجي ڌيءَ آهين. تون منهنجي هن جي ۽ سان ڇڪڙيل
هوندين ۽“ شيلا کلي ٻرل آواز ۾ چيو. ڪڪي کيس
چمڙي پٺي ۽ سندس هنج ۾ سسڪيون ٻڙڻا لڳي.
شيلا کيس پيار مان هنج ۾ کڻي گهر ويئي. مون ۾ گهر
وڃي چؤطرف نظر ڦيرائي ڏئي نه سيني جي اکين ۾
آنسون هئا! هي هيٺ ڏک ڇا نه ٻڙ خوشي ۽ ڇا هئا! ۽
آند پير ڪڪي ۽ جي من ۾!!

ڌڪار تي پيار سان، مدائي ۽ تي چڱائي ۽ سان،
لالچ تي درياهه ڏي ۽ سان ۽ ڪوڙ تي ستير سان
سوڀ حاصل ڪريو.

منهنجي ڪنن تي ٻيو هتي ٻاري ڏنر نه سندس اکين
 ۾ ڳوڙها هئا ۽ سنهڪي رهي هئي. مون کسي ڏسي
 چٻڙي پئي ۽ ڏڪندڙ آواز ۾ چيو ٿي، ”توهان
 کي ڏسي جان ۾ جان آئي اٿم. خواب ۾ ڏنر نه توهان
 مون کي ڇڏي ٿا وڃو. هن مٽيءَ ڪڪيءَ جو پاڇو
 منهنجي نه پٺيان پيو آهي. ٽپاڙي مٺي ننڊ نه ٿي
 سهي.“ سندس اکين جا ڳوڙها اڏهر نه کيس ڪجهه
 آلهه ملو ۽ سانس ڪري سگهي پئي.

صبح جو سويل ڪڪيءَ جي گهر واس ڪڪيءَ
 جسي ماءُ جي طبيعت لاءِ خواب هئي. سندس زبان
 ٻڌي وئي هئي. ڪڪي سندس پاسي ۾ رولي رهي
 هئي. سندس ماءُ پيار مان پڇندو هڪ ڪڪي جسي
 مٽي تي رکيو. هو ۽ اسان طرف ٺاهيندي رهي ۽ زار
 زار روئي لڳي. هن دردناڪ رونا ڏي سڀني رولي ڏٺو.
 سهارڻ کي سڃاڻو ويو. اسين ڪاٺي کڻي اچا ۽ تي
 قدم مس وڌياسين نه اوجھو ڪڪيءَ جي درد ڀري. ڏانهن
 سڻي سڀ ٻڌي ويا. ”مون کي مڙي جهڙل جو مڙو
 نه ڏيکائي وڃو“ ڪڪي هان ۽ ٽاڙي روتندي چيو.
 ڪاٺي هيٺ لائي وئي. سندس ماءُ جو ڪفن منهن
 وٺان هٽايو ويو. ڪڪيءَ ٻڪڙو وڃي ماءُ کي چٻڙي
 زار زار روئي لڳي. هو جهڙل کسي جا چوي ۽ جا
 ٻڌائي! وٽس هن دنيا ۾ باقي رهيو ٿي ڪير هو؟

منهن ٿي مشڪ آڻي پنهنجي وڻندڙ سپاء سان سڀني
کي چوڻدي ته ”پڙهڻ نه ٻا ٻا کان سکندس.“ اڄ ڪله
ماسٽر پڙهائڻ ڪٿي ٿا! هن ٻار جي ايتري ٻڌي ٿي
واڙو ٿي ويندو هوس.

ڪيترا ڏينهن گذري ويا، اڃان رام جو دماغ ٺيڪ
ڪو نه ٿيو هو. هو ڏانهن سندس گهر جي حالت هيڻي
ٿيندي ٿي وئي. ماءُ ۽ ڌيءُ پيت گذران لاء سخت
پورهيو ڪنديون هيون. رام جي زال ٻين ماڻهن جي
گهرن جو واسطو بهاري جو ڪم شروع ڪيو. وانڌڪائيءَ
جي وقت ٻين جا ڪوڙا پڻ سبندي هئي. هن سڄي ڏينهن
جي پورهئي سندس چيلهر ٿي چڻي ڪري ڇڏي. هن
کي پتيءَ جي ڳڻتي ڳاري ڇڏيو ۽ بيمار گذارڻ لڳي.
اهو ڏينهن به آيو جو سندس ڏوري شوهر هن زندگيءَ
جا جهوپا نه سٺا ۽ نيڪ ڪت داخل ٿي. هن جي طبيعت
وڌيڪ خراب ٿيندي وئي. شايد غريبيءَ جو ڦل اهو
ٿي آهي! غريب کي پنهنجي جيوف لاء ڏينهن رات
هڪ ڪرڻو، پسينو وهائڻو ۽ ساڻ ساڻ رات جو ڪٽورو
پڻ ڏيڻو پوئو پر اب! کين نصيب ۾ ڀت ڪٽورو —
نه آهي!

رات جو وڙو هو. مان بستري تي سمهيل هوس. اڪيون
ٻوٽيل هيڻ پر اند ڪانه هئي. رات به هر ويرو گهڻي
ڪانه گذري هئي. نه اوچتو شيلا جي رڙين جو آواز

اها هئي اسانجي رام جي 'نزدشا' نيٺ چئن چئن جي صلاح وٺي کيس چرين جي اسپتال ۾ داخل ڪرايو ويو. پيو ڪو رستو ئي نه هو. ان ۾ ئي رام جي پلائي هئي. رامچند مهنجو پاڙيسري ۽ ان سان گڏ گهرو دوست هو. اسين ٻئي هن ساڳئي ۽ ڦاواڙي ۾ ويهي روح رهاڻ ڪندا هئاسين. اسانجي عمر لڳ ڀڳ ساڳي هئي. هن کي خانگي نوڪري هئي جنهن مان ڏکيو سڪيو وقت پيو گذرندو هوس. شيواڌاري هو ۽ ان ڏينهن ۾ هڪڙي ٻار کي رستي تي موٽر کان پڇاڻيندي پاڻ هيٺان اچي ويو هو. ان گهٽيا رام جي زندگي کي اونڌاهو ڪندڙ بڻائي ڇڏيو.

هڪڙي ڏينهن، جيئن مان ڦاواڙي ۾ ٻئي ٺهليس نه مهنجي نظر رام جي گهر تي وڃي پئي. ڪو وقت هو جو اسين ٻئي ڦاواڙي ۾ ڏاڍي آند سان پهنجو ٺاهيم وٺيٺ ڪندا هئاسين. پر اڄ اهاڻي ساڳي ڦاواڙي رام کانسواءِ اُسي. اُسي ٻئي لڳي. اڃان ايترو ٻئي سوچيم ته رام جي ڪنگي ڊوڙندي ڊوڙندي ڦاواڙي ۾ لنگهي آئي، ۽ اچي مون کي ”دادا، دادا“ ڪري ڇڏي پئي. ڪهڙو نه آند هو هن ٻالڪ جي سڱ ۽ پيار ۾! هن ساڳئي هنڌ هو ۽ مون سان ڪيڏندي هئي ۽ هميشه ٿڌندي هئي. پر اڄ هن جي مڪڙي تي اها موهيندڙ مرڪ نه هئي پر سور هو. هن ٻالڪ جي هيءَ حالت

جاي رهيو هو پر باهران ظاهر نه لي ڪيائين. هو مرد
لي منهن ڏيڻ آئي هئي.

راهچند اسپتال ۾ سڄو ڏينهن بيهوش پيو هو. ڊاڪٽر
جواب ڏنو ڇو ته زخم تمام اولهو هو ۽ ريف تمام گهڻي
انڊا ۾ وهي وڃڻ ڪري رام ڏاڍو ضعيف لي ويو هو.
کيس چڪي ريف جي ضرورت هئي جا ميسر ڪونه هئي.
ڪڪيءَ جي ماءُ هڪدم تيار لي ويئي. رام کي ريف
ڏاڻسي ويئي ۽ نيمڪ آخر آبرهن شروع ڪئي ويئي.
ڊاڪٽر جو چوڻ هو ته آبرهن اميد نه ڪامياب ويندي
پر هڪ شڪ آهي ته شايد سدس دماغ لي ڪجهه
اڻو ٻوي.

مهمي ڪن کان پوءِ رام کي گهر آندو ويو. پر ڊاڪٽر
هڪو الومان ڪندو هو سو سڀه ڏٺو هائلي هو سڄو
ڏينهن زور زور سان چلائيندو، ڪلاڪن جا ڪلاڪ
ٻاهائيندو رهندو هو. هن کان گذريل وقت جون گهڻيون
ٻاهايون وسري ويون هيون. جيڪڏهن ڪجهه باد هئس
ته سدس زال ۽ هڪ ڌيءَ انهن کي پائيندي، ٿاڙيون
ڏيندي ساڻ ساڻ ڏک بجا هڻندي شانت نه ٿيندو هو
ته روتندو ۽ پاڻ نه پٽيندو هو. اوچتو سدس رخ پرقيرو
ايندو هو، ۽ زور زور سان ڪلندو رهندو هو. وقتي
گهر مان ڪلاڪن جا ڪلاڪ گر هونديو هو. جيڪڏهن
ڪا ٻي ڀيري ڪڏهن هوس ته واپس وٺي ايندا هوس.

هن ٿاواڙيءَ ۾ بسار ڪندي هڪ گذرال گهٽنا دل
 لي آري آئي. مونکي پتئيءَ طرح ياد آهي ته هن ئي
 -اغ ۾ اوتن جي حرڪتن کي پئي پسير. اوچتو ڪنهن
 جي هٿ جو جهانءَ محسوس ڪري چرڪ ڀرڻ. ڏسان ته
 ڪانٽيلعل بيٺو هو. هن مونکي پاڻ سان هلڻ جو اشارو
 ڪيو. مان محسوس ڪرڻا لڳس ته هن جا قدم ڏورا هئا.
 هن جي مک مان گديروا ۽ افسوس جي جهلڪ نظر اچي
 رهي هئي. مونکي ڪجهه ٻڃڻا کان به منع ڪيائين. منهن
 جي دل اڳي کان وڌيڪ ڌڙڪڻا لڳي. الاڻيءَ ۾ چا
 سوچڻا لڳي ويس. سامهون ڪجهه ڪوڙ نظر آيو. ڪوڙ
 کي پيري اندر ويهي ڏسان ته مارا رامچند رٿورف لڳو.
 ٻيو آهي! سر ۾ سخت گهاٽو هئس، جنهن مان رعب وهي
 رهيو هوس. مان دل جهلي نه سگهيس ۽ ٻارن وانگر
 روئي وينس. لڏندڙيءَ کان رعب اگهندڙي، مان کيس سڏ
 ڪرڻا لڳس. پر هو ڪٿي ئي ٻڏي! هو بيهوش ئي ويو هو.
 اسپتال جي انٽيولنس ۾ کيس ڪٿائي اسپتال پهچايو
 ويو. پر وقت مون ڪانٽيلعل کي هدايت ڪئي ته رام
 جي ننڍڙيءَ ڪڪيءَ کي منهنجي گهر اماڻي ڀاءُ سندس
 ماءُ کي اسپتال وٺي اچي. رام جي زال کي دڪ سھڻا جي
 سڪتي ۽ ان سان گڏ اڪليشن کي منهن ڏيڻ جي همت
 نٿي آهي، اها مونکي اتي خبر پيئي. هٿ ته سندس
 پتئيءَ جي هٿ جو سوال هو. دڪ کان سندس هر دٻ

ڪڪي

منهنجي زال کي ۽ ٻوڙ
 حصو هن ٿيڙي ۽ ٿيڙي
 هر ٿي وٺيس ٿيو آهي. انهي
 ڪن جي اڙن ۽ ٿيڙن وٺن
 ڪي وٺي سان کولي، ڪين
 پاڻي ٿيڙي، موڪلي زال کي ۽
 جا ڪي گڏيل واقعا پساد
 اهدا آهن. انسان جي زال کي ۽
 ڪا به ڪا الجهن پر ٿيڙي
 آهي. ان کي سلجھائڻ لاءِ
 ڪنهن کي مٿ مائٽ هي
 مدد حاصل ڪرڻي ٿي پوي
 نه ڪنهن کي دوست جي.
 پر منهنجي پوي نه صرف
 هن ٿي ٿيڙي ۽، من موهيدڙ
 ٿيڙي ۽ سان آهي ۽ جتي
 صرف آهي. اڪالسا. انهي
 چوگرد جا هوا آهي ٿيڙي
 سڳند پڻ پوي ۽ ٿيڙي
 سڀايل آهي.

سندل جي گهر

هن ڦلاڙيءَ ۾ پٺاڙ ڪندي هڪ گذريل گهٽيا دل
 لي ٿري آئي. مونکي چٽيءَ طرح ياد آهي ته هن ئي
 اساع ۾ اوئن جي حرڪتن کي پئي پيسر. اوچتو ڪنهن
 جي همت جو جهان محسوس ڪري چرڪ پور. ڏسان ته
 ڪانٽيلعل ايندو هو. هن مونکي پاڻ سان هلاڻ جو اشارو
 ڪيو. مان محسوس ڪرڻا لڳس ته هن جا قدم ڳوڙا هئا.
 هن جي مڪر مان گنڀيرا ۽ افسوس جي جهاڪ نظر اچي
 رهي هئي. مونکي ڪجهه ٻڃڻ کان به منع ڪيائين. منهن
 جي دل اڳي کان وڌيڪ ڌڙڪڻ لڳي. الائي ڇا ڇا
 سوچڻ لڳي ويس. سامهون ڪجهه ڳوڙ نظر آيو. ڳوڙ
 کي چيري اندر وڃي ڏسان ته مارا رامچند رنورس لڳو
 پيو آهي! سر ۾ سخت گهاٽو هئس، جنهن مان رنورس وڃي
 رهيو هوس. مان دل جهلي نه سگهيس ۽ ٻارن وانگر
 روئي وينس. لڙندڙيءَ تان رنورس اڳهندي، مان کيس سڏ
 ڪرڻا لڳس. پر هو ڪٿي ئي ٻڏي! هو ايهوش ئي وڃي هو.
 اسپتال جي انٽيلولنس ۾ کيس ڪٿائي اسپتال پهچايو
 ويو. پر وقت مون ڪانٽيلعل کي هدايت ڪئي ته رام
 جي ننڍڙيءَ ڪڪيءَ کي منهنجي گهر اماڻي پوءِ سندس
 ماءُ کي اسپتال وٺي اچي. رام جي زال کي دڪ سھڻ جي
 شڪتي ۽ ان سان گڏ ٽڪليفن کي منهن ڏيڻ جي همت
 پڻ آهي، اها مونکي اتي خبر پيئي. همت ته سندس
 پٽيءَ جي مؤٽ جو سوال هو. دڪ کان سندس هردي

”پر... چا؟“

”هرو نه سمجههچ، دوسته! تون کنهن اځا پڙهيل ۽
کدراري کنيا سان شادي کړاۍ ان کسان مان توکي
اوهر صلاح ډيان نه ههگر کنهن جران ۽ پڙهيل پڙهيل
وډوا سان شادي کړي، بدهجې ۽ هدهجې اجڙيل چمن
کسي شاد ۽ آهه کړل. مون توکي هي ۽ سب جلدې
هسته، پر لدهجې حالتن هي ايباس بده ئي چيو آهي.“
سندر وډوا جو لالو ټډي پورن نه کچه، چرکيو پر
پوه غود غور کړل ئي کس موهن جي صلاح نه رڼي
لي ضرر پر نه که پځا لکي.

سندر پل پر لاء موهن ډالون ټوارو ۽ اوه کيس چيو،
”دوسته مولکي لدهجې امه که صلاح لاء ډډر آهي پر...“
”پر ارن کور شيال نه کړه، توکي سڌ آهي نه سعي ۽
کي شادي ککي پورا به سال به نه ليا هئا جو سندس
پتي لاري ۽ جي حادثي به سرگرداس لي وپو، تون واضي
عجبمن نه مان اح ئي دانا ۽ موي ۽ سان ذکر چيو ټان.“
”مولکي اعتراض نه آهي، بلځ...“ سندر رضامندي
ډيکارېدي چيو.

موهن غشوش لهندي مرکندي ان به ئي وړالپو،
”ايشور گهرو نه جلد ئي مان لدهجې صرف دوسته پري
نه پر سالو نه نهدس.“

”اي منهنجي دل.....“

اي منهنجي دل تون اچي مون کي ٻڌاءِ
حال دنيا جو آه ڪهڙو سو سڀاءِ
ڪير همدم ٿو ٻڌي مسڪين لاءِ؟
ڇا سڀئي زردار جا رهندا سڌاءِ؟

اي منهنجي دل.....

آه مڻس جي رهڻ جي جاءِ هت؟
ڇا مري ويندو هي روزيءَ لاءِ هت؟
انگ اکهارڻي جو نه اندازو لڳاءِ-
تون هرڻ واري مسافر کي بهڙاءِ

اي منهنجي دل.....

ڇا غريبن کي آه رهڻو غريب؟
ڇا غريبن کي آ ٿيڻو بد نصيب؟
ڇا نه ايندي رنجي ڪا قسمت قريب؟
ڇا انهن جو ڪين ٿيندو ڪو حبيب؟

اي منهنجي دل.....

ڇا غريبن تي نه سوچيندي سماج؟
ڇا سندن پورو نه ٿيندو احتياج؟
ڇا اڃا انهيءَ جو هلندو پيو راج؟
ڇا نه ٿيندو بيدار هي ٿو رواج؟

اي منهنجي دل.....

”پر... چاه؟“

”پرو نه سمجههچ، دوست! لون ڪنهن ان پڙهيل ۽ ڪڍاوي ڪنيا سان شادي ڪران ان ڪسان مان توکي بهتر صلاح ڏيان ته جيڪر ڪنهن جوان ۽ پڙهيل پڙهيل وڏو سان شادي ڪري، پنهنجي ۽ هنجي اجڙيل ڇمن کسي شاد ۽ آهاد ڪرين. مون توکي هيءَ سڀ جلدي هيندو، پر پنهنجي حالتن جي اڀياس بعد ئي چيو آهي.“

سندر وڏو ڇو لالو اڏي اهرن نه ڪٽهه، چرڪيو پر پوءِ خود غور ڪرڻ تي کيس موهن جي صلاح نه وئي هي ضرور پر ليڪه ڀڳ ليکي.

سندر پل پر لاءِ موهن ڏانهن اٿاريو ۽ پوءِ کيس چيو، ”دوست مولڪي پنهنجي ليڪه صلاح لاءِ قدر آهي پر...“

”پر اون ڪو خيال نه ڪر. توکي سڏ آهي ته ستيءَ کي شادي ڪئي پورا ۴ سال به نه ٿيا هئا جو سندس پتي لاريءَ جي حادثي ۾ سوڳواس ٿي ويو. لون راضي هجن ته مان اڄ ئي دادا ۽ مميءَ سان ڏڪر چڙهان.“

”ونڪي اعتراض نه آهي، پاڻ...“ سندر رضامندي ڏيکاريندي چيو.

موهن خسوش ٿيندي مرڪندي اڏ ۾ ئي ورائيو، ”ايشور گهراو نه جلدي مان پنهنجي صرف دوستي ۾ نه، پر ساڻو به ٿيندس.“

سومر ڏينهن د رخواسف موڪلي ڏج. ٻارن کي ڏي ڏي-
هنن کي پاڻ کان گهڙي به جدا نه ڪڇ. مٿان انهن جي
اڳيان وري رئين؟ پاڻ سمجهو آهين. ان نموني سندر
کي ڪجهه آلت ڏيئي بهي دوستن موڪلايو.

... ..
”سندر تون به ٻين وانگر دوکيبار ڏکئين!“
”مان..... پشما!“

”توهين چوڪو سڀ دوکيبار آهيو. مان به ڪيڏي
پوروڙي هئس جو توکي پنهجو بئائڻ جا انسنا پئي
ڪير!“ پشما ڪاوڙجدي چيو.

”پشما! تون اڄ هيئن پورلين به ڇو پئي ڳالهائين؟
توڪي ڪهڙو ڏوڪو آهي؟ کولي ڇو نه ٿي ٻڌائين؟“
”اڃا به تو پڇين ته تو ڪهڙو ڏوڪو آهي؟ واه!
ڇا اهو سچ نه آهي ته توکي ئي ٻار آهن؟“
”آهن، سو ڇا؟“

”نه تو مونکان اها ڳالهه لڪائي ڇو رکي؟“
”پر پشما، تو ڪڏهن به مونکان ڪجهه اهڙو پڇيوني
ڪين ته مون اڪايو وري ڪيئن؟ نه وري انهي
ڪا ضرورت ٿي ڪڏهن ئي.....“ سندر سمجهائي
ڏيندي چيو.

”گهڻو ٿيو هاڻي! ڪالهه جڏهن مون پنهجي مهيءَ
کي تو بابت حال احوال پئي ڏنو ته اتي ٿلهجي پاڙي

بهيء ۽ ڪي سندر هي حوالي ڪري راه راني وٺي وئي.
 خبر ٻڌي راجا جوئي موهن ۽ ٺاڻڪ ٻئي جڳا سندر
 جي ٿهر اعزا ٻوسيءَ لاءِ ويا ۽ سندر کي ٻارن وانگر
 رڻدو ڏٺائون. سندر ٻڌندي آئس جي سڀني سندن
 پر چڱائي بوجھو ۽ تڪميل وارو چوان لڳيو ويٺو هو. پر
 هن اوجھي ڏک (صدمي) سندر کي اڏي ٻڌائي ڇڏيو
 هو. اڄ جو ڏک هن جي سڄي کان ٻاهر هو، دل سندس
 ۾ نه وس هئي. اتي ڏکي ۽ بيحال هجڻ ڪري هن
 روئي من هاڪو ڪرڻ ٻئي چاهيو. موهن ۽ ٺاڻڪ کي پاڻ
 وٽ آڻيل ٿي هو ڦٽي هٿيان ۽ روئي موهن کي چوڻ
 لڳو، ”مان هاڻي ڪيئن ڪندس؟ ڪملا، شيل، جندو
 ۽ هن اهر جو ڪهڙو حال ٿيندو؟ مولڪي نه ڪجهه سمجهه
 ۾ ٿي نه آهي. ڇا ڪريان؟ بس پاڻ ڪي به هاڻي
 هيٿو رهڻو نه آهي.....“ سندر ٻيڌ ڏک ڪارڻ ڇا جو
 ڇا چوندو رهيو. موهن کي خبر هئي ته سندر ٻڌندي
 شومتيءَ کي ڪافي گهرندو هو، پر هو اڄ هن لاهي
 اڏي ٻيڻو، تنهن موهن ۽ ٺاڻڪ کي ٻڌ ڏکي ڪيو.
 نيڪ موهن دل ٻڌي سندر کي سمجهائيندي چيو
 لڳو، ”سندر مرد ٿي ۽ همڪ هاري ٿو وهين! ايترو
 جي ڪٿي ئي راضي رهڻ کانسواءِ ٿون سمجهين ٿو ته
 ڪو ٻيو رستو نه آهي؟ ٻارن جو به ڪجهه خيال رک.
 آئس مان هيٿو ٻڌن ٿا تنهن جي وڏيگ موڪل لاءِ

”نه پوء وڃ، دير نه، ڪر، مسٽر ٿي سهي ڪري
 اڌ ڏينهن ٻي به موڪل لاء درخواست ڪري جلد واپس
 ورتا پايءَ وٽ پهچو هجڻ سبب لاءِ نعمت ٿيندو.“
 موهن دوستاڻي نوع ۾ کيس صلاح ڏيندي چيو.
 سندس اڪڙوئي اٿان هليو ويو ته موهن به نازڪ پئي
 ساڍي ڏهين واري ڇانئ، پيٽ لاءِ آفيس جي ڪمڌين
 ۾ اچي ويٺا.

ڇانئ، جو ڀڪ ڀريندي نازڪ پيو، ”موهن! سندر
 ڪي هيءَ پهرين ڪڪي آهي نه؟ پهرين ڪڪي به پٺت
 برابر آهي نه؟“

موهن ڇانئ، جو خالي ڪوپ ميز تي رکندي جواب
 ڏنو، ”پهچو به ڪمال آهي! سندر ڪي ٽون ڇا اڃا
 نڍڙو ٿو سهجهين؟ هن ڪي هيءَ چوٽون ٻار آهي.
 اڳ ئي ٻار، ڪڪيون ۽ هڪ ڪڪو اٿس، جو مٿان
 هيءَ ٽين ڪڪي ڄاڻي اٿس.“ موهن ائيندي چيو، ”اٺ
 نه هليون، ڪافي دير ٿي ويئي آهي.“

موهن پنهنجي ڪرسيءَ تي اچي ويٺو ته گهڙي کن
 ڪان پوءِ سندر به منظور ٿيل موڪل جي عريضي کڻي
 اچي موهن کي ڏيکاري ۽ وري اڪڙوئي ڪاٺياڻ جي
 گاڏي پڪڙڻ لاءِ هليو ويو.

... ..
 ٻن ڏينهن بعد سندر جي شريعتي پنهنجي نئين جاول

زندگيءَ جو سفر

”موهن، اڄ تون ڏينهن
ليو آهي جو سندر آفيس ۾
نه آيو آهي، ليڪه نه آهي
نه؟“ ٺاڪ ٻڌيو.

”ها، سندس شراعتي
ٻارون ڏينهن سان هتي،
شايد.....“

موهن اڃا جواب ڏولي
پئي جو سندر اچي پهتو.
”سندر سڪه نه آهي نه؟
يا اي ڪيئن آهي؟“ ٺاڪ
اٿاواو ٿيندي ٻڌيو.

”اڄ صبح جو ڪڪي
جائي آهي، پر ماڻس جي
حالت ڏاڍي خراب آهي.
ڏينهن اڳ گسايو آهي اڄ
تون ڏينهن آهي تڏهن آيو
آهيان ته نه دوست حالتن
موجب اچڻ نه ڪهندو هوم.“
سندر ڪجهه مايوس لاهولي
۾ چيو.

ليڪه: وشن واڌواڻي

”پر پوء وڃ، دير نه ڪر، مسٽر ٿي سگهي ڪري
 اڌ ڏينهن پي پر موڪل لاء درخواست ڪري جلد واپس
 ورتي. پاڻي وقت تهنهجو هجڻ سبب لاء نعمت ٿيندو.“
 موهن دوستاڻي نوع پر کيس صلاح ڏيندي چيو،
 سندر اڪڙوئي اتان هليو ويو ته موهن ۽ نازڪ ٻئي
 ساڍي ڏهين واري ڇانهه پيڪ لاء آفيس جي ڪمڀين
 پر اچي ويٺا.

ڇانهه جو ڊيڪ ڀريندي نازڪ پڇيو، ”موهن! سندر
 ڪي هيء پهرين ڪڪي آهي نه؟ پهرين ڪڪي نه پٺت
 برابر آهي نه؟“

موهن ڇانهه جو خالي ڪوپ ميز تي رکندي جواب
 ڏنو، ”تههجو به ڪمال آهي! سندر ڪي ٽون ڇا اڃا
 نڍڙو ٿو سمجهين؟ هن ڪي هيء چوٽون ٻار آهي.
 اڳ ئي ٻار پر ڪڪيون ۽ هڪ ڪڪو اٿس، جو مٿان
 هيء ٽين ڪڪي ڄاڻي اٿس.“ موهن ائيندي چيو، ”اٺ
 نه هون، ڪافي دير ٿي ويئي آهي.“

موهن پنهنجي ڪرسيءَ تي اچي ويٺو ته گهڙي کن
 کان پوء سندر به منظور ٿيل موڪل جي عريضي ڪٽي
 اچي موهن کي ڏيکاري ۽ وري اڪڙوئي ڪامپاڻ جي
 گاڏي پڪڙڻ لاء هليو ويو.

... ..
 ٻن ڏينهن بعد سندر جي شريعتي پنهنجي نئين چاول

پيءُ جو سفر

”موهن، آڄ ٽيون ڏينهن
ٿيو آهي جو سندر آفيس
نه آيو آهي؟ ليڪ نه آه
نه؟“ ٽانگ ٻڌيو.

”ها، سندس شروعاتي
ٻه ورڻ ڏينهن سان هئي،
شايد.....“

موهن اڃا جواب ڏاڍي
پئي جو سندر اچي پهتو،
”سندر سڪ نه آهي نه؟
پاڻي ڪيئن آهي؟“ ٽانگ
آٿارو ٿيندي ٻڌيو.

”آڄ صبح جو ڪڪر
جائي آهي، پر ماڻس جو
حالت ڏاڍي خراب آهي
نه ڏينهن اڳ گساليا الز
ٽيون ڏينهن آهي ٿڌهن
آهيان نه نه دوست
موجب اچڻ نه ڪندو
سندر ڪجهه مائوس

ٻيڪ: وشن واڌواڻي پر ڇيو.

وهڪرن مان لڏگهي رهيو آهي. انگري اهو ٺاهه ڪن ٺاهي نه ڀارت جي سنگيت کي پٺڀريون وٺڻ کان اڳي ڪيترين چٽاڀيٽين ۽ تبديلين مان لڏگهڻو ٿيو. انگري ئي نه وڳيائي اصولن تي هلندڙن کي ورڻان سنگيت جي پوئلڳن سان اڳڀرو ڏسبو آهي ۽ انهن ٻنهي جي وچ ۾ اهي چٽا ٺا رهن جي ڳوٺاڻي سنگيت (Folk-lore) جي وڪالت ڪندڙ آهن.

يورپ وانگر هٿ هندوستان ۾ به سائنس جي نين ڪوجنائن، سنگيت جي نئين جيون کي هڻي ڏئي آهي. سائنس جون ئي ڪوجنائون آهن جي خاص ڪري سنگيت لاءِ امرت ثابت ٿيون آهن. اهي آهن: گرهه وڦون، سٽيما ۽ ريڊيو. اهي ئي ڪوجنائون هندستان ۾ چڱو زور پڪڙي رهيون آهن ۽ هندوستان جي آئينده جي سنگيت تي وڏو اثر ڪندون.

شروعات ۾ گرهه وڦون ئي سنگيت کي ٽهلائڻ جو ڪم ڪيو. ان کانپوءِ فلمن جو دؤر شروع ٿيو. پر انهن ٻنهي ڪوجنائن سنگيت ۾ پٺڀريون آڻڻ کان وڌيڪ انگري گمراهه ڪيو. انگري سنگيت جي آئينده جو گهڻو مدار ريڊيو تي آهي. هندوستان ريڊيو ئي وڳيائي سنگيت جي چوڏس ٽهلاءَ جو مڪين ٺاهيو آهي.

کي پنهنجي اڙاچين سنگيت جي نمونن ۽ اصولن ۽ قاعدن موجب هلڻ کپي ۽ انهن قاعدن کي ڪڏهن به ڳهرڳهلو ڪرڻ نه ڳهرجي. انهن موجب راڳ جي ڊاگشي راڳن جي قاعدن جي پابنديءَ تي آهي. انهيءَ وڃيائي اصول رکندڙن خلاف ٻئي خيال وارا چون ٿا ته سڄو سڄو سڌارو ۽ نئون حيون لکڻ اهندو جنهن لئين هر وڙو انڌا لي قاعدن ٽائون کي ڇهڻي نه ٻولنداسين پر موسيقيءَ جي ميلاج کسي خيال پر آڻي آواز جي سڌرلا، ڊاگشي ۽ شيتلا چاهينداسين. انهيءَ خيال رکندڙن جو چوڻ آهي ته سنگيت کي وڌيڪ سو ڪرڻ ڳهرجي ۽ ان لاءِ مغربي موسيقيءَ کان به ڪم وٺڻ کان هٽڪڻ نه ڳهرجي. هندو هڪڙو دليل اهو به آهي ته 'راڳ' ۽ 'ٽال' ٻئي سنگيت جو گرامر يا وياڪرڻ هجن پر صرف گرامر ئي هلڻ سان سڌو شعر ٿورڙي جوڙي سگهيو! بنگالي ڪيتر وارا ان ٻولين اصول تي هلندي هندوستانی ۽ مغربي موسيقيءَ جي سري سر (Melody) اهڪ ٿهڪ (Harmony) ۽ اٽر (Rhythm) کي ملائي انڌو هڪ اهڙو سڌر روپ جو جوڙين ٿا جو عام ماڻهو ان کي دلين پسند ڪن ٿا.

هندستان ۾ چئن قومي جاڳرتي آهي لئن ٻين ڪلائن مان ڪڏ سنگيت به عام ماڻهن جو جوڳو زبان ڇڪايو آهي. انگريزي اڄ سماج جي هر هڪ حصي ۾ راڳ وڌيا لاه چاه ٿي سگهي رهيو آهي. پر آهڪ ٿورڙي

آهي ۽ هيٺان مٿان به کليل هوندي آهي. هندستاني
 بانسري يورپ ۾ فلوٽ جي نالي سان سڏجي ٿي پر
 اها ڪافور مان ٺاهي ويندي آهي ۽ مٿيون پاسو بند
 هوندو اٿس. بانسري ۽ فلوٽ کانسواءِ مرلي به آهي جا
 اڪثر جوڳين وقت ڏسبي آهي. مرليءَ جو آواز سريلو ۽
 ٺانگن کي ريجھائيندڙ آهي. يورپ مان آيل بانسري جهڙا
 ٻيا ساز به هندوستان ۾ ڪتب اچي رهيا آهن. انهن ۾
 ڪاپرونيٽ ۽ ڪارنيٽ مڪيه آهن. مسلمانن وري هندوستان
 ۾ شرنائي. آندي آهي اڄ ڪلهه شرنائين جو واهو شادين
 ۾ وڌيڪ آهي.

ٻيو هڪ پراچين ساز آهي جڏهن کي چلترنگ سڏجي
 ٿو. ڪيترا پتل جا پيالا رڪي هر هڪ ۾ جدا جدا انداز جو
 پاڻي وجهي سر ڪڍيو آهي. ان کانسواءِ مڙنگ، رباب،
 جهانجهه وغيره پڻ آهن.

نئون دور

هندوستان ۾ سنگيت جا جدا جدا ڪيتر Schools آهن.
 هر هڪ ڪيتر کي ڳائڻ جي پنهنجي پنهنجي طرز آهي.
 انهن ڪيترن ۾ مڪيه آهن: ڪٽنارا ڪيتر، آگرا ڪيتر، ٻڙوا
 ڪيتر، پٽيالا ڪيتر ۽ ٻيا.

هن وقت پارٽي سنگيت ۾ نوجيون ٽوڪڻ لاءِ چوڻ
 ڪوششون ٿي رهيون آهي. پر انهن ۾ ٻن قسمن جي
 خيالن جا ماڻهو آهن. هڪڙن جو چوڻ آهي ته هندوستان

ويٽا ۽ وچتر ويٽا. اٽڪانهوءَ سارنگي نه ميدان ۾ آئي جا هاڻي
هاره وٺير ٻدران ڪم اچي ٿي. سارنگي ۽ جو آواز هارمونيم
جي آواز کان وڌيڪ نرم، هلڪو ۽ منو آهي.

انگل سورهنءَ صديءَ ڌاري هنديءَ جي مشهور
مسلمان شاعر ۽ گوئي خسروءَ ويٽا مان هڪ نئون ساز
ٺاهيو ۽ وچايو جنهن کي هاڻي ستار چيو وڃي ٿو. ستار
۾، جيئن ڪانهي نالي مان ظاهر آهي، سٺ ٽارون ٽن
ٽيون ۽ ويٽا وانگر هڪ اوهي چلي سان وڃائي وڃي
ٿي. مغربي اثر هڪ اچي ستار مان ٻيو نئون ساز ٺاهيل
آهي جنهن کي سرود چيو وڃي ٿو. سرود جو آواز
گهڻو ۽ ڳورو آهي ۽ مغربي ساز مقبذون جو ڪم ڏئي
ٿو، انجو راعهو بنگال ۾ آهي.

سارنگي ۾ نه ٽارون آهن پر اها چلي سان ڪانه
وڃائي آهي. سارنگي کي وڃائڻ لاءِ وري ٻيون ٽارون
ڪن جي ڪمان جيان هڪ لٽ ۾ جڙيل ٺهنديون آهن.
دلربا مسلمانن جو آندل سرندو ۽ مغربي وائون نه سارنگي
جيان وڃندا آهن. سرندي جو گهڻو رواج سنڌ، پنجاب
۽ سرحد ۾ آهي. وائون هندوستان ۾ سگهه ۾ گهر ڪري
وئي آهي، انجو آواز سارنگي کان وڌيڪ کليل ۽
درديلو آهي.

اهي نه ليا ٽارون وارا ساز. پر ٻيا ساز آهن جي وانس
سان وڃايا وڃن ٿا. ٻانڌري ٻانڌر مان ٺهندي آهي ۽
اها ڪرشن گوگل ۾ وڃائي هئي. اوه سڄي پوري ٺهندي

عام طرح جي راڳن فلمن ۾ ٻڌا وڃن ٿا سي گهڻو
ڪري ڪنهن راڳ يا راڳڻي تي مدار ڪونه ٿا رکن، پر
اهي ٻن راڳن راڳڻين کي ملائي تيار ڪري وڃندا.
هن نئين لهر ۾ اهو رواج وڌيڪ ٻوندو ٿو وڃي. خاص
ڪري فلمن ۾، يورپي موسيقي جي اثر هيٺ اچي،
بيشمار راڳ راڳڻين کي ملائي 'ڪچومبر' تيار ڪيو وڃي ٿو.
ساز

اهو ته ٿيو راڳيدڙن جي سنگيت جو احوال. پر
ڳائڻ وڇائڻ کي ئي نه سنگيت ڪوٺجي ٿو. رواجي طرح
ڳائيدڙ هارمونيم ۽ تيلو ئي ڪم آڻيندا آهن، پر هارمونيم
ڪو ڊيسي ساز ڪونهي ۽ ٽنهن کانسواءِ اهو خامين کان
نه خالي ڪونهي. هارمونيم جو آواز ڳائيدڙ جي آواز کي
ٻاڻ مڃهه ڪيو ڇڏي جڏهن گري هڪ استاد ڳائيدڙ
جڏي ڳائيدڙ جي وچ ۾ تفاوت جي پرک ٿي ڪانه
پوي. اهو ئي سبب آهي جو ٻن چئن سالن کان هارمونيم
جو مان گهٽيو ٿو وڃي. آل انڊيا ريڊيو وارن ته هارمونيم
کي هميشه لاءِ ٽلاڻجلي ڏيئي ڇڏي آهي. شري روي ٻاڻو
ٺاڪور جي شائيدگي ۾ وشو ڏيالي ۾ به هارمونيم ڪتب
ڪونه آندو ٿو وڃي.

پراچين زماني جا مکيه ساز چار آهن. ويڻا، بانسري،
تيلو ۽ تدورو يا چوٽارو تيلو ۽ تدورو ته هر هڪ راڳ جي
جان آهن. پوءِ چاهي اهو ڳائبو هجي يا وڇائبو هجي.
ويڻا ڏکڻي ۾ ڏکيو ساز آهي. ويڻا سڪڻ لاءِ ڏاڍو پورهيو
۽ وقت ڪهي. ويڻا جا ٻه ئي قسم آهن. ويڻا، سرسوتي.

انگري هر هڪ راڳ کي پنهنجي سروي آهي ۽ اهو ڪنهن خاص بيماريءَ لاءِ دوا جو ڪم ڏيکيو. پهرئين راڳ سروي لاءِ چيو ويندو ته هڪ ڪڏهن ڪو ڪامل کوليو اهو راڳ مڪمل نموني ٻائي نه ڪندو، جڳو ۽ دل جي بيماريءَ کي ناري بهار کي وري نه ڪري سگهيو.

سگهه جي وڌيا جو سڄو مدار وڳو راڳ رانجهن لي ڪراهي، پراڻا سائنس موجب پنهنجي آهي، جهڙي ڪري هن لندڙي مضمون ۾ انجي هن ٻنهي نسي ڏهاڻ ڏيڻ مشڪل آهي. نوري ۾ چئجي ته ٿڌ، ٿال، ٿان، ٻليو، ٿرالو، خيال ڏروند ۽ ڏس، سگهه جا جدا جدا اُچار آهن جن ۾ قابليت رکيل ڪالواءِ راڳ رانجهن جو صحيح اظهار ڪرڻ مشڪل آهي.

ٻائي جا به طريقا آهن. هڪ وڳاڻ يا سائنس موجب ۽ ٻيو اهو آهي عام طريقي نموني. عام طريقي نموني ان راڳ يا راڳي جو اهو ڪم ڏيکيو ۽ انهي ٻيو اُچار ٿو ڪري پر اهو ٻاهرين نراڪس ۽ مٿاهڙي احساس کي ظاهر ڪري ٿو. انهي ٻائي جي نموني ڪي چون ته اُمريءَ اُمريءَ، دادو يا ٻيو ڪو عام راڳ ٻائي سواو آهي، پر وڳاڻي طريقي موجب ٻائي ڏاڍو ڏکيو آهي ۽ ان لاءِ سالن جا سال سکيا وٺڻي پوي ٿي. خيال، ڏروند، آلاپ ۽ ٿرالو وڳاڻڪ طريقا آهن.

۽ پيشاني مان الڀا نڪر نرس. هو مست هائي ۽ ٿي سوار آهي.

مالڪوس اڌ رات جو ۱۲ بجي کان هو اسر جو ۴ بجي تائين ڳاڻڻ ۾ ايندو آهي ۽ شانت پري مڌرتا جو انتها ڀريو اظهار آهي. مالڪوس رشت رشت نوجوان آهي جنهنجي منهن مان ڄڻ رڌ پيو ڇڻڪي. اکيون مدهوشي ۽ ۾ مخمور اٿس، هٿ ۾ لٺ، لباس نيرو ۽ ڳچي ۽ ۾ موئين جي مالها پيل اٿس.

هر هڪ راڳ جي اها خاصيت آهي ته اهو ڪنهن نه ڪنهن احساس جو اظهار ڪري ٿو ۽ وري ڳاڻڻ جو وقت ۽ مدد اهڙو نه ٺهڪي ٿو اچي جو ان احساس جو اظهار مڪمل ٿيو پوي. تنهنڪانسواءِ راڳ، جو ڪجهه ظاهر ڪرڻ گهرين ٿو سو ان راڳ ديوتا کي پنهنجي پنهنجي راڳ ٻڌڻ جي فرصت مٿين ڄاڻايل مقرر ڪيل وقت تي ئي ٿي سگهي ٿي. انڪري ٻي وقت تائين ڳاڻڻ نه وڳو ايسو وٺيڪيو وڃي ٿو پر راڳ ڳائيندڙ يا ٻڌندڙ جي دل تي پورو پورو اثر نه ٿو ڪري.

هندو موسيقيءَ جو ٻيو گڻ اهو آهي جو اهو بيمارين تي به اثر ڪري ٿو. اڳ چيو ويو آهي ته راڳ انسان جي دل، من ۽ دماغ کي اڪاگر ٿا جي حالت ۾ آڻي ان تي اهڙو پختو اثر ڪري ٿو جو اهو انسان ان ٿاثير ۾ ٻڌجي وڃي. ڪنهن بيمار ماڻهو جي حالت ۾ به راڳ جو ساڳيو ٿاثير آهي.

سراء مڙھين ۾ پيار جا آتما ۽ آلي اڻو. ميگه جو ريت
سارنگ ۽ مينهن ۽ وسائي ڏيکاري. ميگه جي شڪل
ڪاري ڪڍيل آهي جنهن کي پيلا ڪوڙا پيل آهن.
ساڄي هٿ ۾ لکي الور انس ۽ ڪڪرون ٽي سوار آهي.
سري راڳ ۴ اچي شام کان پوءِ ۸ اچي ٽائين ٺاهري ۽
پوه (ڏسڻ ۽ جنوري) مهين ۾ پڻ آهي. اهو راڳ
ڳجهو ۽ پوئل ۽ ساندهڪي خيال ۽ جو اظهار آهي. سري
۵ ڪه سڀو ڪيو جو ان آهي ۽ دن تي اڃا سڀو ڪوڙا ۽
ڳتيءَ ۾ پڙهين لائن جي ماڻها پتي انس ۽ هٿ ۾
ڪنول جي گل کي جهليو ويندو آهي.

دٻڪ راڳ هاڻي ۽ اصل ڪم تي ويو آهي. ٺارو
بنگال جي مشهور شاعر قاضي نورال اسلام الڪي وري
جهڙو جي ڪوشش ڪئي آهي. پر اڃا نه رڳو ڪوششون
ٿي آهن. اچي پڻ جو وڃي ڏيڻ نرو مهل سڄي هو
جو ۸ اچي ڪاڙي اڌ رات جو باهن اچي ٽائين آهي.
چون ٿا ته ان راڳ جو آخرين ٻانديڙ ٺاڪ ڪوڙاڻ هو جو
ان ٻانديڙي چلي پسر ٿي ويو. اڪر دربار جي مشهور
ڪوٺيبي ٽائين ۽ هيڪر دٻڪ راڳ ڳايو هو پر ان راڳ
پڻ ڪالهه اندر ۾ اچي ڏاڍو ساڙو ۽ جلن پيدا ٿيس
ها پوءِ ڪاٺا ۽ ٺاڻا بن پيرن جي ملهار پڻ ٿي وئي.
هي راڳ اندر جي تمام سوز ٺاڪ ۽ جلائي پاون جو اظهار
آهي. هن ديوتا کي باه جهڙا چاڪندڙ ڪوڙا پيا آهن

هر هڪ ديوتا کي پنڊج استريون ۽ اٺ پٽ آهن. ديوتائن جي استرين کي راجڳيرون سڏيو ويو آهي. راجن ۽ راجڳين ڳاڻن جو رواج عام آهي، پر ديوتائن جي پٽن کي ايڏو درجو-و مليل ڪونهي، انڪري اهي اڪثر ڳايا ڪونه ويندا آهن.

پيرو راج ڳاڻن جو وقت سوير اسر جو ۴ بجي ڪان اٺين بجي تائين آهي. پيرو راج ۽ راجڳيون برارندا ۽ پڳتي جو ڳوڙهو احساس پريل اظهار آهن. ان ديوتا جي شڪل شبيهه جو نقش هوابو شو وانگر چٽيل آهي. ٽي اکيون اٿس ۽ پيشانيءَ تي چنڊ پيو ڇمڪيس؛ گنگا سدس مٿي تي جتان مان پئي وهي؛ ڳچيءَ ۾ واسيدگ نازڪ، ويڙهيل ۽ ڪوپرين جي ڪمڻي پيل اٿس.

هنبول وري ۸ بجي صبح ڪان ۱۲ بجي مدجهند تائين ڳائبو آهي. هي راج خوشيءَ ۽ مدد هوشيءَ جو اظهار آهي ۽ اڪثر بسنت رت ۾ ڳائبو آهي. هي ديوتا هميشه همدوري ۾ پيو لڏي. سدس چوگرد ڪيتريون ايسرائون هڪيون ٽڪيون ٻينيون آهن جي ان همدوري کي ٻيون لوڏين ۽ راج ڳاڻن.

ميگه، جي ڳاڻن جو وقت ٽڪر مدجهند آهي. يعني ٻارهين بجي ڪان وٺي چٿين بجي شام تائين ۽ اونھاري ۾ برساتي مند ۾ ڳايو ويندو آهي. ڏينھن جي تمام گرم وقت ۾ هيءُ سڀيتا ۽ خوشي پيدا ڪري ٿو ۽ ٺڊن کان

وڏا ٻيڪر ڪرڻ وقت ڇهه ڪڙهن مٿي اڇاڙڻ ۽ ڳاڙڻ ۾
ٿوري ڇوڪ ٿي اجاڙو ويو.

دنيا جئن پيدا ٿي ٿين سنگيت ۾ شروع ٿيو. سنگيت
جو الهاس دنيا جي. الهاس سان ٻڌل آهي ۽ ڀارت جي
سنگيت ڪلا ڀارت جي سڀيا جيان سڀني ملڪن جي
سنگيت ڪلائن کان وڌيڪ جهڙي آهي. ڀارت جي اها
خوشدصيمي آهي جو هندن پنهنجي سڀيتا ۽ ڪلائن کي
هميشه ڏور سان لاپڻدار بڻي رکيو آهي. ڀارت جون
سڀ ڪلائون ڏور ئي ٻڌل آهن ۽ ڌرمي ڪرياکرم
جو مکيه وسيلو آهن. پراچين وندن کان وٺي هالوڪن
ڀڳتن. جيتن، ڪٽر، سورڊاس ۽ ميراڀائيءَ تائين راج
کي هڪٿي ۽ هو وسيلو سمجهيو پئي ويو آهي. اڄ توڙي
۾ سنڌ ۾ ڀڳتن جو ڀڳتيون ۽ بهراڻا، ڪاٺياواڙ جا چارڻ
۽ گجرات جا ڪرڻا ان ڳالهه جي شاعري ڏيئي رهيا آهن.
هندو سنگيت موجب سڄو سنگيت 'راڳن' ۾ وراهيل
آهي. راڳ آتما جي خاص پاڙ جو سريار اڻهار آهي. ان
ڪري راڳ سنگيت لاءِ ائين آهي جئن خيال لاءِ لفظ ۽
ڌرم لاءِ مٿو. هندو سنگيت ۾ مڙهي ڇهه راڳ آهن جي
سال جي ڇهن راتين ۽ ڏينهن رات جي ڇهن وقتن لاءِ
آهن. انهن ڇهن راڳن جا نالا آهن: ڀيڙو، همدول، مڳهه،
سري، ديگ ۽ مالڪوس. هندن ڌرمي جذبي کان انهن
ڇهن راڳن کي اميلي طور ڏيکارڻون ڪري سڏيو آهي.

انهن ئي همدستاني سنگيت جي راڳطين جا نالا رکيا. لئمرنائين (Lamartine) ليک چيو آهي ته، ”جتي ڳالهائڻ بند ٿيو وڃي اتي راڳ اچيو کڙو لٿي.“

راڳ سچ پچ خيالن ۽ پاڙن جي ٻولي آهي. جڏهن خيالن ۽ پاڙن کي ڳالهائڻ وسيلي ظاهر ڪرڻ عبت ٿيو پوي تڏهن دل بيتاب ٿي آلاپ شروع ڪري ٿي جو راڳ جي وسيلي ظاهر ٿيو پوي. پر موسيقي نه رڳو راڳيدڙ جي دل جي ڪيفيت جو راز ٻڌائي ٿي پر ٻڌندڙن جي دلين ۾ به ساڳيا احساس ۽ ساڳيا پاڻ پيدا ڪيو ڇڏي. اهوئي سبب آهي جو ڪانگريس اجلاس ۾ وڏن وڏن نيتائن جي تقريرن کان به وڌيڪ ’وندي مائرم‘ جو راڳ لکاهن ماڻهن جي جذبن کي سڃاڻي ڪيو ڇڏي. بنگالين ئي ’وندي مائرم‘ ۽ فرانسيسي قوم ئي ’مارسيلز‘ راڳ ڪيڏو وڏو اثر ڪيو آهي انلاءِ انھاس مشاهد آهي اهوئي سبب آهي جو افلاطون (Plato) جي تعليمي سرشتي ۾ سنگيت کي وڏي جڳهه مليل آهي.

پارص ۾ همدن سنگيت جي هن وڏائيءَ کي سڃاتو ۽ انگري پارص ۽ همدن جي پراچين سميتا ۾ انکي نهايت وڏو درجو ڏنو ويو. ويد سڄا ڪوتا ۾ رچيل آهن ۽ پارص ۾ ڪوتا هميشه سنگيت ئي مدار رکي ٿي؛ انگري ويد جي مترن اچارڻ جي صحيح طريقي تي ئي پڳتي حاصل ڪرڻ جي ڪاميابي مدار رکي ٿي. وڏا

جي جوڙڻ ۾ وڏي هٿي آهن. سڀيتا، ڌرم ۽ فيلسوفيءَ تي به ٻڌل آهي.

هن مضمون ۾ صرف سنگيت جي باري ۾ ئي ذڪر ڪيو وڃي ٿو.

سنگيت جي وڏائي يا خاصيت ڪهڙي آهي؟ آسٽريليا جي مشهور شاعر شوپر (Schober) سنگيت يا راڳ کي سڀني ڪلاڻن کي اونڌاهيءَ مان ڪڍي سوجھڻي ۾ آڻيندڙ ڪلاڪري ڪوٺيو آهي. ڀارت جي وڏي ۾ وڏي شاعر برص هريءَ موجب ’اهو انسان حيران آهي جنهن کي سنگيت لاءِ پيار ڪونهي‘. شيڪسپيئر چويٿو ته ’راڳ پيار جو ڪاڌو آهي‘. هيٺي (Heine) صاحب ٻڌائين ٿو ته سنگيت جو آستان ڌرتيءَ ۽ خيال، آتما ۽ جسم جي وچ ۾ آهي. مشهور گروٽڪار آسڪر وائيٽ (Oscar Wilde) موجب راڳ ’ٻڌڻ ڪانهوءِ دل جي ڪيٿيٽ اڙي ٿيو وڃي جو انهن ٻاٻن تي ڳوڙها ٻاڙڻ شروع ٿا ڪجن جي ڀاپ ڪرم انسان ڪها ٿي ڪونهي، انهن دڪدائڪ داستانن تي مائر شروع ٿو ڪهي جي اسان سان لاڳاپو ڪونه ٿا رکن. ڌرمپور جي مهاراجا جي لفظن ۾ ”راڳ فورم جي آئينده ٺاهڻ ۾ مکيه ڪم ڪري ٿو.“ شري رومندرنات ٿاڪر پنهنجي شعر لاءِ چويٿو ته منهنجا شعر راڳ به آهن ۽ پڪين آهن جن کي ڪنڊ لپن ٿي ڪونه. سنڌ جي شاهه به ٿو ٻڌي ٿو. شهر کي جدا جدا حصن ۾ ورهائي

سنگیت

هڪ وڏوان ڪارلائل جو چوڻ
آهي ته انسان رڳو روئي ۽ پاڻي ۽
ٺي ڪونه ٿو زندهه رهي پر هڪي
جيئري ڳاڙهڻ لاءِ ٻين ڳالهين جي
بگهوج آهي ۽ آهي آهن سڀيتا ۽
سنسڪرتي. سڀيتا ۽ سنسڪرتي
ٺي قومن جي آنتي جو مدار
آهي. پراڻا سڀيتا ۽ سنسڪرتي،
اها تهذيب ۽ تمدن، ڪهڙي
شيءَ آهي؟ سڀڪجهه سڳي ۽
انڪانپوءِ ڪجهه وساري باقي

ٽيڪچند چيتوڊل
”مست“

پڇيل علم ۽ عمل کي سڀيتا چئجي ٿو. سڀيتا، شخصيت
جي جان، پڇاڻ ۽ ويچار ۾ وڌيا رستي سڌارو آڻي ٿي ۽
سنسڪرتي ڪنهن قوم ۾ ان قسم جي سڀيتا جي روپ
جو نالو آهي.

سڀيتا، شخصيت جي جان، پڇاڻ ۽ ويچار ۾ وڌيا
رستي سڌارو آڻي ٿي ۽ ان وڌيا جو گهڻو مدار ملڪ جي
ڪلائن تي ٻڌل آهي. انڪري ساهتي، سنگيت، انھاس
ٽانڪ، نرتي، ۽ چترڪلا سڀيتا جي اورچائي ۽ سنسڪرتي

آزاد نظم

شيخ اياز

هر دم لسي زندگيءَ جو جام۔ (هر

ڪنهن نئين شرط جو آ منتظر!

هر ڪهڙيءَ سوري مڏي

ڪنهن انجمن معذور کي :

لسي اسي شمع حيات،

آ جلا جڏهن ئي پتڪن جي اجاڻ!

ڪوئي عيبي، ڪوئي گولم، ڪوئي ٽالڙيءَ جي صفات!

زندگيءَ جي سينڊ جو جهور ٿيو.

جنهن سان جو ڪو حسنِ دامن!

”يٺيت بکين جو جهاد“ ۽ ”شاهوڪار شاهي“ لاءِ ورتو
 ۱. ۱۶ کن ههڙين وڌاڪ ۽ وڌاڪ ۱۵۰۰ سالين اوجھائن جو واحد طريقو
 ٿي آهي جيڪو ڀارت جي غريب باشندن کي لاپڙاڪ ثابت ٿيندو
 ڪيئن، ڏهن ڏينھن اندر طرح سمجهيڪر ۱. ۱۶ غريب جو ڀلو ڇا ۽ آهي؟

پيار ۽ قرب مان،

نهنجو داد،

رام.

”رام ڪٿو“

سنڌ ونگر-۳.

۲۶ جنوري، ۱۹۵۷ع

اهو شخص مبارڪ آهي جنهن کي درست ڪرڻ جو ڏاڏو آهي.
 ڇاڪاڻ ۱.

اهڙا ۱. ايشور جي طرح وڏي ۽ وڏي ڏاڏا آهي.

خود بہتر ٿا ڄاڻن ڏا هاڻين

بورسائون بہا ڪن وڌيڪ عمر ماڻا لاء ۽ ٻيا

اها پوارٿا ٿا ڪن تہ: ”اي ٻوڙو! اسان کي

ڄڻاڻ شاھوڪاريءَ جي سمجھڻ کان چوڻ شاھوڪار خود ئي نہ ٻيا ٻاڏائين نہ
”پيڙادن کان ڄڻاڻ جن پڻ ئي نيسٽ و لاڙو ٿي رهيا آھيون“ ۽
ٻئي آخر ۾ سوال رھو آڏون جو: سر ڄھڪي ڪجهہ نور

چوڙن ٿي تہ انهيءَ مسئلي جو واحد ۽ فقط هڪڙو ئي علاج آهي:
سو لڪل عام خيال آهي. ڇا! نور ڪاٺن غرابيءَ جو تصور ڪو آهي؟

”غريب سماج آڏون“ ۽ ”سخت طوفاني آڏون“

جي اکرن لڏڻن کي ڏان بہ آڻي لاڙائي جي باھي ٿا اٿين؟

ڪٿي آهي جا غلام هٽڻ ڪارڻ صدين ۾ نه ڪري سگهيو وغيره
پرچار وڌيستن کي خود سڀ ڪجهه اڪيڻ لاسط بعد صحيح ٿو ٺاهي نه ڪوڙي

پوچار سدببان جيڪر ٻاهرين ديسن ۾ پابند وڇوڙجي وڃي،
آخر نه سچ سچ آهي ؟ ڪوڙا، ڪوڙا ڪيئن نه ڪي آهي نه ؟

نڪننلا، تون اندازو لڳائين ٿي ته هندستان ۾ ڪيئن انڪم اگهاڙن لاءِ
سترو ڪهڙو ڳولن خواجه شھرن ۾ ميسر ڪيو وڃي آهي؟ جيئن غريبن کي ملي

ٿئي، رستي تي فوت ٻاڏن تي سجهندڙن کي اجهو ۽
سڪ ٽاٻڻ لاءِ ملڻ انيڪ مڪان چٽي طوڪو سامت جو ساهه کڻڻ، ڇا

پيدت بکين کي ڪو اڻو هليئي ڪونه ٿو ۽ اهي
اڪر ٿا مون ؟ سمجهي دل تي غلط اثر وڃي آهي نه غريب

اهڙي ذليل زندگي ٿا گهاريڻ جو ان کان
ڀارت غير واقف آهي. پر کوکي ڪجهه معلوم آهي نه

نت، آزاديء بعد بلڪل چڱي ترقي ڪئي آهي ليڪن
هر ڏ. انهن ۾ چون ٿا ته هندستان آهي ۽

انهن کي سچ بچ چٽو وڃي ۽ جيڪڏهن هو
اصل آزاديءَ ۽ سرڪاري سهائيتيءَ سان گذرڪ پاڻ ۾

باريڪ پيئيءَ سان هن ديش جي ڪنڊ ڪڙڇ
۾ اڪل ڏٺو ٻروها کي لڳي وڃي ۽ چڱيءَ طرح
هاڃي ڏسڻ نه کين صحيح پتو لڳي ته هار!
هندستان ايترو نه مالا مال ۽ ٻارور آهي جو

هي ڀارت جيڪي ڪجهه دور ڏيسن ۾ لغاري تي ڏوڪو هڻي
سڻائي ٿو ۽ جيڪي ڪجهه ٻڌائي ٿو سو اڪل سچي

ٻڌائي رهيو آهي ته ”ڀارت، آزاديءَ بعد اها ترقي
ڪري ڏيکاري آهي ۽ ايتري نه هر ڪيترو بيمالش ۾ وڌ

ڪا به اُنهيءَ جي ريڪا نظر ڪونه ٿي اچي؛ سو
انهيءَ اسٽيلنا ڪارڪ ڏس جي جيتا اور شور سان

ٻي پنڊج سالي پوڄها شروع ڪري ڀارت
لاءِ ناماچار حاصل ڪندي. تون لاکل غلط ٿي چورن ۾ اسان
ڀارٽ کي ٻين ڊيشن اڳيان ڪڍڻ هاب ڪيو آهي ۽
۽. اجاڻو پيسو پوءِ ڪري، اجاڻون لافون هڻي،

ڪيترا ٻاهريان مل ٻر وغيره ڀارت ڊيش ڏسڻ
لاءِ گهرايون ٿا. اهي فقط علاج محل جهڙا جهونا زور بخشي هنڌ ڏسڻ
اچن ٿا ليڪن انهن کي سرڪاري عملدار اهڙن ڳاڙ ڳنڍين
هنڌن جهڙوڪ: ٻاڪرا نازگل، دامودر گهاتي ۽ ڪاڪڙا پار جهڙن
هنڌن تي وٺي وڃن ٿا جو هو ايڏين سمجھڻ لڳن ٿا ته
ههڙا! وشا ڪا پتھر جا هوائي جهازن ۽ پيرمينر جا ولاموي ڪارخانا جوڙي

ليکڪ:- نوريجا بختر ام بهلا چرا

پاڪستان کي هڪ 'جهمب خط' ۾ پوري پاڪستان لاءِ اڪرن
وارن سٽون پڙهڻ ڏهرجن. ان بعد ٺاهڻ ۽ سهڻ اڪرن وارا
سڀ سٽون ڪڍي پڙهڻ سان پوري پڙهڻ جي هڪ مهل
۾ اڙهڻ جي اڳ مهل مقرر ٿيندي.

نوريجا بهلا

پارٽي ديش جي پنهنجي سالي ڏوچاڻن بابت تو ڏڪر چڙو
آزادي ملڻ بعد اسان هندن ستائين ڏيکي نظر رکي واپار
۾ بهرين پنهنجي سالي ڏوچاڻن ڏوري ٿي وڃڻ بعد
اسان کي جهڪڻ ڏهن گهٽ سڻا ملي ۽ انهن سهڻا لڳائين ۾

“پنچي سنسار”

سنگرھتا: نانک - وي - ٿلريجا

عام طرح سڀني کي اهاڻي خبر آهي ته گگن منڊل هيٺان واپس ۾ فقط هوائي جهاز ئي نڪو هلي سگهندا آهن. ليڪن ائين نه آهي. پکي جيتوڻيڪ آهي ننڍڙو جيو پر ان جا ڪم اچرج ۾ وجهندڙ آهن. هيٺين مثالن مان اهو بخوبي ثابت ٿيندو ته ڪن پکين جي اڏاوت جي رفتار هوائي جهاز جي رفتار کان گهٽ نه آهي.

۵۵ کان ۷۰ ميل ڪلاڪ ۾	بدڪ پکي
۵۵ کان ۶۰	گيز پکي
۶۰	نثر
۴۸ کان ۵۸	پٿيرو پکي
۵۵	وي ٿروئيڊ همدگ پکي
۶۲	هومدگ-ڪبوٽر
۱۱۰	شٽلو پکي
۱۸۰	بدڪ (هاڪ)
۲۰۰	بار پکي
۲۶۱	فرائيگيٽ پکي

پکين ۾ ايتري تيز اڏاوت جي شڪتي اڌڪري آهي جو منجهن هڪ خاص قسم جون هوا جون ڳوٺريون ٿين ٿيون جنهن ڪري سندن تور گهٽ ٿئي ٿي ۽ اڏاوت ۾ سولائي ٿين ٿي.

آفيس مان هن مهيني جي ڏهن لاريج نوڪريءَ تي
چڙهڻ جو آرڊر آيو آهي!

موا جي مخالفتيءَ راجوءَ جي منهن تي هٿ هارجي
وئي.

هو پڇڻ لڳو، ”سچ؟“

”ٻاڪل سچ.“

”خوش نصيب آهين!“ راجو، پنهنجو حسد اڪاڻڻ لاءِ

هڪ ٺهڪ ڏيندي چيو.

گڻهه جي چهري تي نه ڪو پري اڪير ڪچي آئي.

ساڻن ٻاڪل خاموش هو، شايد اهوئي ويڙهي رهيو

هو، نه موليءَ جي ان خوش قسمتيءَ تي هو خوشي منائي

يا... ؟ سگريٽن سوڌاڻن ڇانهيون پستريون اڃا نه ڪڍيون

ڇهڻون نه ڪونه هيون!

هن لاءِ خوشي ميسر ڪرڻ سان ئي نون پنهنجي
لاءِ خوشي حاصل ڪري سگهندون.

سوچيان، نه سوچڻ جي اها گندي علت ڪئن مٽيان! سڀني کان ٺهڪ ٺڪري ويو.

ان بعد موليٰ ۽ چئن پيٽرين، چئن چانهين ۽ چئن سگريٽن جو آرڊر ڏنو.

سڀئي عجب وچان هيڏانهن تهاڻ لڳا. موليٰ ۽ جهڙو مڪيچوس، جهمڄي هيتري ساري زندگي حرام جو مال کائيندي ئي گذري هئي، ۽ جو گھٽ ڪي پتي جي ٻيڙي ۽ سان هڪ ٻاٽ هڻڻ کان به سڌو سدواڻو انڪار ڪندو هو، اهو ساڳيو موليٰ اڄ ايڏو وڏو آرڊر ڏئي! ڪئن به، دوستن کي ان ڳالهه تي اوشواس ڪرڻ جو پورن اڌڪار هو. مگر وشواس ڪرڻ بنا ٻيو ڪوئي چارو به نه ڪونه هو. سگريٽن سوڌيون چانهيون ۽ پيٽريون اکين اڳيان جو حاضر هيون!

دوستن جي ان اچڻ تي موليٰ ۽ مرڪي ڏٺو. ”مان اهڙو اياڻو نه آهيان، جو بنا ڪنهن مطلب جي اوهان کي ايترو ڪارائيندس.“ اهو چئي هو چپ ٿي ويو.

اڳتي هو ڇا چونڌو؟ صاف ظاهر هو ته انجو سڀني کي انتظار هو، مگر موليٰ ٻاڪل مزي سان همدجتي اها انتظاري ڏسندو رهيو. دوستن جي اها انتظاري هڪ هڪ عجيب لطف ڏيئي رهي هئي. ان بعد اهڙي ڏنگ سان، جڳ ٽن سالن جي پٽڪ بعد به هن لاءِ اها ڳالهه ٻاڪل رواجي هئي، هن چيو، ”مون کي ڪستمس

راجو چونڊو هو، ”چندرما جي سندرتا جو گچ حضو
منهنجيءَ پريتما جو چور ايل آهي!“

موليءَ کي اها ڳالهه نه آڻڻدي هئي. هو راجوءَ کي
چيڙيندي چيو: ”لڳندو هو، “منهنجي پريتما؟ هاڪل
’ڊ ڊگن ڪئين‘! هلندي هلندي خبر ئي کون پوندي
اٿس ته سڀني ساهيڙين کي پٺيان ڇڏي اڌ ميل اڳتي
نگري آئي آهي، ۽ ان بعد ايتري اڌ ڪلاڪ بهي،
پٺيان نھاري، سڀيلن جي راه ٽڪيندي، پنهنجو پاڻسان
نه ڄاڻ ڇا پڻ پڻ ڪرڻ لڳندي آهي!“

موليءَ جي انهن اکرن ڪيڏو بعد پوءِ جي واد واد
گھڙو وقت جڙاءُ ڪونه ڪندي هئي..... ڪڏهن راجو
موليءَ جي مٿي مان خون ڪڍندو هو، نه ڪڏهن پنهن
جي مٿي مان خون ڳڙندو ڏسندو هو!

... ..

پُرسِي جي غير موجودگيءَ يارن جي محفل ۾ اداسي
آڻندي هئي. خاص ڪري پاڻ جون نگاهون چوڌر
پنهنجي وڃايل محبوب دوست کي پائڻ لاءِ پريشان
پيڪڻ لڳنديون هيون. گهران پڇڻ کان هڪ ڏينهن پهرين،
رام جو رستي جي کاٻي پاسي واريءَ ڀڳي پٿر جي
ڀل تي هن پُرسِي کي ويچارن ۾ وڃايل ويند ڏٺو هو...
۽ اهو نظارو اڄ به هو هوئيل اندر هٿن ۾ سگريٽ جهلي
ياد ڪرڻ لڳو. اڄ هو اڳ ئي اڪيلو هوئيل ۾ آيو هو،

ٿا ۽ هيندي زانگي جو تصور خوابن ۾ هيندي گذراندي
رهڻي ٿي.

هو روزا مٿو هڏن ٿا، مٿو چورائي ٿي ملندا
هئا، ۽ ان بعد گڏجي هوٽيل طرف هلندا هئا. ليڪ
اڻوسه پنجن چوڪرين جو ٿورو هٿن ۾ ڪتاب ڪشي
سائتي سڙڪ لٽاڙي اسڪول طرف ويندو نظر ايندو هو.
انهن پنجن چوڪرين جي ٺالن جي هٿن پنجن ٻيروزن ٿاڻن
دوستن کي ڄاڻ هئي. اٽڙج هٿن مان ڪنهن به انهن
چوڪرين مان ڪنهن سان به ڪڏهن ٻالهاڻي جي ڪوشش
ڪانه ڪئي هئي، ٿڌهن به نه ڄاڻا ڪهڙي جذبي جي
انر عيبت آهي، هرڳ ڏوسه من ٽي من ۾ انهن پنجن
چوڪرين مان پنهنجي پنهنجي لاءِ هڪ هڪ چوڪري
سڏ ڪري جڏي هئي! رستي تي هلندي هلندي،
ڏيڻ ۾ وهندي وهندي، رات جي اڌاري ۾ ڪلما
ڪري ڪندي، هرڳ پنهنجي پنهنجي ۽ پنهنجي ۽ پنهنجي
سڏ ٿي پنهنجي ويجهو ويٺل محسوس ڪرڻا لڳندا
۽ سڏ ٿي خوب ٻڌڻيون ڪرڻا لڳندا هو، اڻڪري
نه هڪ سڏاڻي ٿي پنهنجي جيون ساڻي ٻڌائڻ لاءِ
سڏ ٿي هو! ۽ جڏهن سڏ ٿي ٻڌي هو اهو
نهنجي ٻڌڻي ۾ ٻڌڻي ٿي ٻڌڻي لاءِ دنيا ۾
سڏ ٿي سڏ ٿي ۽ ڪو ٻڌڻي وغيره جي ٻاهر

جو سردار ڪري سهجهيو وڃي ٿو. پاڻ ۾ ڪجهه خاص نه هوندي ۽ هڪ عجيب خاصيت هڪ علحدي شخصيت ضرور آهي، جو ڪو به هڪي پاڻ کان وڌيڪ سهجهڻ ۾ پنهنجي گهٽتائي محسوس نٿو ڪري.

هنن مان هر هڪ هر روز نوڪري هٿ ڪرڻ لاءِ هٿ پير هلائي ٿو، رلي ٿو، درخواستون ڪري ٿو، سفارشون ڪئي وڃي ٿو، ڪو به ڪم ڪرڻ لاءِ پاڻ کي هر وقت تيار رکي ٿو، مگر نوڪري ڪنهن کي نٿي ملي. هنن مان هر هڪ صبح جو آشا ڪئي اٿي ٿو، ۽ سڄيها وٺل آشا ڪئي سمهي ٿو، ۽ ان وقت هو ائين محسوس ڪرڻ لڳي ٿو، گویا آشا ۽ آشا جي انهن ٻن ڀاري ٻڙن وچ ۾ پيسجندي پيسجندي هڪجي زندگي ختم ٿي ويندي.

هوٽل ۾ وهندي، ڇانهه جا پيالا چمن سان لڳائيندي جليل سگريٽ ٻن آڱرين وچ ۾ جهليندي، هي دوست هڪ ٻئي کي آئينده جي آشا لاءِ اميد ڏيکارين ٿا، تمام تڪليفن کي پلجي وڃڻ لاءِ هڪ ٻئي سان خوب کلي چرچا اڏائين ٿا، پنهنجين تمام پريشانين، ڪششن، دڪن ۽ مڃوروين کي پنهنجن ڀاري ٺهڪن ۾ ڪجهه وقت لاءِ دٻائي رکن ٿا. زمان حال جي پيڙا ڀريل حالتن کي پاسيرو ڪري زمان مستقبل جا سونهري سهنا ڏسڻ

منار جي چوٽيءَ تي چڙهي ٿو ڏٺي، ها سمنڊ ۾ غوطا کائي نرو وٺي. مڙاڪي نه الجھو ڪو انوس نه ٿيندو مگر گھٽ ۾ گھٽ مڙاڪ ان آله ڏيئي پھتو ۽ مڙاڪي نه چڪائي وڃي ها |

مڙيءَ ڏاھن ٺھاري، ٻاون ٻا، سڀني ٺھڪ ڏارو. مگر ٻاون امام گھير لھولي ھڪ دفعو سڀني جي صورت لڪي، مڙيءَ ڏاھن ٺھاري، ھن جي اکين ۾ پھتو ۽ اکيون وڃھندي چيو، ٻون سچ ٿو چو ٻن، مڙيءَ..... ھڪ انسان جي زانگيءَ کان ٺھيا ان آله گھڻو وڌاڪ ٿيئي آھن |

... ..

هي پنج ٿي ٻيرون ٺاڪ ٺاڪ ٿي سان ڪڏهن، ڪٿي ۽ ڪٿن گڏجي ويا، ۽ ان ۾ ڪهڙيءَ طرح هنن ۾ گهرائي آئي، الجھو الدارو لڳائڻ ڏرا ڪن آهي. هر رڌا ٺاڪيل ۾ سندن محفل هلندي رھسي ٿي. گھٽ ھڪ سٺو گوڙو آھي، ۽ اھو لھڪي ٻاون لھلھ مڙيءَ ڪرڪھٽ جو فرست ڪلاس ڪيڏاڙي ۽ ارسو مڙيءَ جو استاد. هنن ٻن ٻن ٻن جي محفل ۾ ٻاون ھڪ اھم ھستي رکي ٿو، ۽ الجھو سبب ڪوئي سمجھي نه سگھيو آھي. ٻاون خوبصورت ڪونھي، ڪوڙا نه خاص. اوچا ٺھو ٻيڙي، ٻڙھل ۽ ٻن دوستن کان زياده نه آھي، رعب نه ٿو رکي، ٺھن نه هن ٻيرون ٺاڪ ٺاڪ

جو سردار ڪري سمجهيو وڃي ٿو. پاڻ ۾ ڪجهه خاد
نه هوندي، هڪ عجيب خاصيت، هڪ علائقي شخصيت
ضرور آهي، جو ڪو به هڪي پاڻ کان وڌيڪ سمجهڻ
پنهنجي گهٽتائي محسوس نٿو ڪري.

هنن مان هر هڪ هر روز نوڪري هٿ ڪرڻ لا
هٿ پير هلندي ٿو، رلي ٿو، درخواستون ڪري ٿو
سفارشون ڪري وڃي ٿو، ڪو به ڪم ڪرڻ لاءِ پاڻ کي
هر وقت تيار رکي ٿو، مگر نوڪري ڪنهنڪي نٿي ملي
هنن مان هر هڪ صبح جو آشا ڪري ٿو، ۽ سڄي
ويل نراشا ڪري سمهي ٿو، ۽ ان وقت هو ائين محسوس
ڪرڻ لڳي ٿو، گویا آشا ۽ نراشا جي انهن ٻن پارن
پاڻ وچ ۾ پيسجندي پيسجندي هندي هندي زندگي ختم ٿي
ويدي.

هوٽل ۾ وهندي، ڇانهه جا پيالو ڇهن سان لڳائيندي
جليل سگريٽ ٻن آڱرين وچ ۾ جهليدي، هي دوست
هڪ ٻئي کي آئينده جي آشا لاءِ اميد ڏيکارين ٿا،
تمام تڪليفن کي پلجي وڃڻ لاءِ هڪ ٻئي سان خوب
کلي چرچا اڏائين ٿا، پنهنجين تمام پريشانين، ڪششن،
دڪن ۽ مجبورين کي پنهنجن پارن ٺهڪن ۾ ڪجهه
وقت لاءِ ڊٻائي رکن ٿا. زمان حال جي پيڙا پريل حالتن
کي پاسيرو ڪري زمان مستقبل جا سونهري سهنا ڏسن

... میں موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... تیرے پاس ہوں، موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا

... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا
... موتی کی چیزیں تیرے پاس ہوں، یا سجدہ و گھڑا

هن چيو، ”پرسو ڪالهه رات کان گهران غالب آهي. دوست ۾ درخواست ڪرڻ لاءِ کيس ۾ رپيا گهريل هئا. گهر ۾ هڪ ڪوٺو پئسو ۾ ڪونه هون، جو هڪڙي ڏيئي سگهن. پرسي جوش ۾ اچي. گهر جا سڀئي ڪوٺا پليٽون، برتن ۽ ٻيو ڪيترو سامان پڇي ڇڏيو ۽ ان بعد پنهنجا وار پئي، قهيمص ڦاڙي. اچي زوردار اوچنگارن ۾ ڇٽڪيو..... پيرڪي ويل مائٽن کي پتو پيو ته پرسو گهر ۾ هٿوئي ڪونه. ڪيتري ڳولها ڪيائون، مگر ڪجهه نه وريو. اڄ صبح جو سندس وڏي ڀيڻ مڃو اسانجي گهر آئي. پرسي چيان مان ۾، کيس وڏيءَ ڀيڻ چيان ’مڃو دادي‘ ڪري چونڊو آهيان. ويڃاري بعد اداس هئي. پرسي سان ڏاڍو سڏيهه اٿس. منهنجي ماءُ کي ڳوڙها ڳاربندي چڱي رهي هئي. الاڻي ڪئي هوندو! ماني ۾ ڪاڏي هوندائين الاڻي نه.“ اهو چئي گھٽ ڪجهه وقت رکي وري چيو، ”بيروزگاريءَ سان کان اسانجو هڪ ڀيرو دوست ڇڏيو.“

راجوءَ چيو، ”مونکي نه پرسي ئي ڏرو ۾ نرس نه اچي! زندگيءَ مان ڪهڙي پڇي وڃڻ مان ازدي سمجهندو آهيان!“

ڀاون نه ڄاڻ ڇو پنهنجو منهن ڦيري ڇڏيو.

موني چوڻ لڳو، ”ڪمبخت پڇي ويو ته پڇڻ ڏيوس.“

ڀل نه ٿيڻ جي پئي ئي سمهي پنهنجو سر ڏئي، قطب

مدھن ڪري چيو، ”ڏس مٿان ڪٿي اتي ڪاٺي
انڊورٽائيز مڊسٽ پيئي هجي.“

ٻاڏون پنهنجو مدھن مٿي ڪري موٽي هتي اڪين ۾
ٺهرايو، ۽ ان بعد ذرا ڪجهه پٽجي ورائي ڏنائين، ”ها،
هڪ انڊورٽائيز مڊسٽ اتي نه پيئي آهي... اوڪريءَ جي
نالي چوڪريءَ جي!“

سڀني جو ڌيان وڃي ٻاڏن ۾ ڪٿو.

”بلڪل سچ چئي رهيو آهيان، اکر اوهاڻ مان ڪنهن
کي نه اوڪريءَ اجاءَ چوڪريءَ کي نه اوھن ڏال الڊريس
لسي درخواسف ڪري باٺڪي اميدوارن جي لسٽ ۾
ٻهاري سگهو ٿا! چوڪريءَ جي عمر ۲۱ ورهيه آهي. سندر-
پڙهيل پڙهيل ۽ وڏگهراڻي. درخواسف ڪرڻ لاءِ هيلينون
لياقتون لاري آھن. عمر ۲۱ سالن کان ننڍي ۽ ۲۵ سالن
کان وڏي نه هجي. سندر صورت ۽ سٺو خاندان ضروري
آهي!“ ٻاڏن مات ٿي ويو.

راجوءَ هڪ ٿڌو شوڪارو ڀري چيو، ”ڪهڙو نه چڱو
ٿي ها، اکر مڊهجي عمر فقط هڪ سال وڌيڪ هڪي ها!“
سڀني هڪ هڪ ٿي هڪ ڏٺو.

موتيءَ سوال اٿاريو، ”اڄ ڀرسو نظر ٿي ٿو اچي!“
ڪٿو هڪ ڪجهه ياد ڪندي چيو، ”اڙي، اوهاڻ
جي حسرتانهي ڀرسو ڪيڏانهن ويو؟“
سڀني ڪٿو، جي صورت اڪڻ لڳا.

پاون جو هو ۽ نه سندس، کلي چيو، ”نهنجيءَ شيوا لاءِ
شڪريه!“

لاچار گھٽ آواز ڪري آرڊر ڏنو، ”هڪ ڪڙڪ
چانهه!“ ۽ ڪن رڪي وري هوٽل جي مالڪ جو نالو
وندي چيائين، ”ماڻڪل، پاڻي ذرا زياده!“
ڪجهه وقت ڪنهن ڪجهه نه ڪڇيو.

آخر ۾ گھٽ پاون کان سوال ڪيو، ”ڪئن آهي
ڪائي البورٽائيزميٽ؟“

پاون اکيون مٿي ڪرڻا بنا ٿي اتر ڏنو، ”هڪ هنڌ
ويس ڪلارڪن جي ضرورت آهي.“

اهو ٻڌي سڀيئي تمام انتظار وڃان پاون جي ويجهو
وڙهي آيا. پاون اکين جا تارا هيڏانهن- هوڏانهن هيٺ
مٿي ڦيريندي چيو، ”مگر افسوس جو ڪلارڪن لاءِ اي
اي جي ڊگري گھٽ ۾ گھٽ گهريل آهي!“

سڀني جي منهن جو ٻڌو ٿي لهي ويو. صرف پاون
ٿي مرڪي رهيو هو، مگر ائين پئي پاسيو، پاڻ نه پاون
جي ان مرڪ ۾ پڻ ماڻوسيءَ پري پيڙا سمايل هئي،
ڇٽڪ هو پنهنجيءَ ماڻوسيءَ کي ٻين اڳيان ظاهر ڪرڻ
هڪ ڪمزوري سمجهي انکي لڪائڻ لاءِ زوريءَ مرڪي
رهيو هو.

گهور نراشا جي ان انڌيري ۾ من ڪٿان آشا جي هڪ
هاڪي رٻڪا ڇهڪي اٿي، ان آس ٿي موليءَ، پاون طرف

جڏهن وقت گهٽ هونل
اندر قدم رکيو، ان وقت راجو
۽ ٻيون ڇانهه ٻي رهيا هئا.
موليءَ جي ڀرسان ٻيون ٺاري
’نائيمس آف انڊيا‘ پڙهي
رهيو هو. گهٽ کي ڏسندي
تي راجو، متان ڪٿي آئي
جي چئي ته، ڀوي، گلاس
۾ اچل ڪم ڪم ڇانهه هڪ
ٽي گهٽ سان ٺريءَ اندر
اولي ڇڏي، ۽ ان بعد اهو
سوچي ته متان ڪٿي گهٽ
لح لاهي، ٻي شرم پئجي
ڇانهه جي گهر نه ڪري،
هن ٻيون طرف منهن ڪري،
صرف گهٽ کي خاطري
ڏيڻ لاءِ نه ڇانهه جو آرڊر

لعل ’پشپ‘

نيٺ هي ٺهڻجا چهره، پياسا
 مڻهجي دل جي پياس ڀٽن ٿا
 خود ئي ميڪش، خود ئي مٽي ٿيا
 خود ئي خود کي نيٺ ڀٽن ٿا
 مسنت نظر کي مستي پنهجي
 جڪ مارن ٿا جي نه سهن ٿا
 اهڙو ٺهڻجا نيٺ وڻي ويا
 پنهجي به مونکي نيٺ وڻن ٿا
 من جا نرالا دروازا نيٺ
 پنهجي مرضيءَ تي ٻٽجن ٿا
 جهون جو لڪير ٽوڙڻ لاءِ
 جاڳ ۾ سڀا نيٺ لهن ٿا
 پنهجو ڪيو ٿو اهڙو، اڏو
 نيٺ نه، ٻئي ئي کلي گلن ٿا
 سڄو ٻڌو، مشڪل نيٺ ٿا ڄاڻن
 عادت کان، چپ داد گهرن ٿا!
 اول، آخر نيٺ ٿا مشڪن
 وچ ۾ رڳو چپ 'هاڻو!' ڪن ٿا
 نيٺ نه، پنهجا، نظر پرائي
 پوءِ به ڪي ڪي فخر وٺن ٿا
 ٽن ئي ڪل ۾ فائدو، پڙهجي
 نيٺن کان جي ڪسجي وڃن ٿا

نيسٽ

ڪنهنجي ڏنئي جي نينجا جهڪن ٿا
 شرم کان وڌيڪي هٿ رکڻ ٿا
 ڪنهن هٿ چا ڪيل لڙ ڪيڏي
 خود تي خود ڪي نينجا چمن ٿا
 سامهون ڪوئي ڪنهن ڏسي لڙو
 يا ڏسڻ هٿي نينجا ڏسن ٿا
 دل ڪي هٿي ڪا دٻي ٿي، پر
 نينجا لڙ بوليون سڀ سمجهن ٿا
 دل حسن ٽالهيون دل ڪي ٻڌائين
 نينجا لڙ ڪهڙا اٿا ڪن ٿا!
 شرم ڪي گرهين ڏنئي ڏنئي
 دل ٿي دل ۾ نينجا ملن ٿا
 لطف ڏسڻ لڙ دل ڪي، هرهر
 ائين سياڻا اڳ چسپ ڪن ٿا!
 دل جا جابل نينجا ڪن، چسپ
 ٿور جا لائي ٿور ڏي اچن ٿا!
 ائين سڀ جا هڪ جهڙا، هر
 ڪي ڪي دل ۾ پوي وڃن ٿا.

”نالائق.....!“ چئي ڏاڍي زور سان ٻوٽل سيل طرف اڇلائي.

”اما ڙي... اما ڙي...“ :

ٻوٽل موٽيءَ جي کاٻي ڳل تي لڳي هئي. موٽي هڪدم بي هوش ٿي ويو. سڃاڻند وري نه اڻٽي وڌي چلائي پئي چيو، ”نالائق چوانءِ تُو پيسا ڏي.“

”ڏس ٿو ڏسي، بيرحم! مارينس، هڪ ٻي نه ٻوٽل هٿيڏس.“ ائين چوندي سيل، موٽي جو بيهوش شربر سڃاڻند جي اڳيان رکي ڇڏيو.

موٽي جي زخم مان خون وهي رهيو هو. سڃاڻند ان وهندڙ خون کي خالي نگاهن سان ڏسي رهيو هو. ڪا ويزم نه ه—و ٺهاري بندو ٿي رهيو. اڇانڪ سندس منهن مان چيمخ نڪري ويئي. ”موٽي!“

موٽيءَ جو نڍڙو، نازڪ ۽ بيهوش شربر چائيءَ سان لڳائي هو سڌڪا پري روٽا لڳو. ڪن ڳل آڻڻ ڪسي ٿي، هڪ نظر سان سيل ڏي، ٻئي نظر سان موٽي ۽ ان جي ڳل ۾ ڇپيل ٻوٽل جي نڪري ڏي ٺهاري موٽي جو بيهوش شربر کڻي ه—و ڊوڙندو ٻاهر هليو. خالي ٻوٽل جون نڪريون پيون رهيون.

مومل

منهن جي دل اُڪر. اُڪر ٿيڻ لڳي، چير، ”
 نوڪري ڪندين؟ هل، اڄ ئي تُو نوڪري وٺي وڃ.
 ” نه ڪهي نوڪري ڏرمڊاس، نه ڪهي، هاڻا اوڪ
 مون وٽ نوڪري ڪرڻ اهدِي آهي... نوڪري...
 ها... ها... ها...!“ هو اڏو سان کلڻ لڳو. اهو به ه
 ڪٿي ڪار ڏيندي چيائين. ”سيل، ڪيڏانهن وٺين؟“
 هيڏانهن ڪر پيسا!“
 سيل، موليٰ کي پنهدي شرار سان چيائين، سڄيها

جسي روشني جهان سڃاڻند کان پري ٿيڻ لڳي. انهي
 لخصن پري آواز به چيائين، ”مون وٽ پيسا ڪونه آهن!“
 ”چوانءَ لاءِ ايسا ڏي.....“ سڃاڻند المٺ شوخ
 ٿي چيو.

”مان به چوان ٿي مون وٽ پيسا ڪونه.“
 ”ماري ڇڏيندوسان.“ بهه گرجندي سڃاڻند چيو.
 ”هل ماري ڇڏ.“ انهن چئي سيل نه ڪسي وڃي
 رڙاري وٽ پئي.

سڃاڻند خالي بوتل ڏيکاريندي پهاڪو رڙ ڪندي،
 ”سيل، توکان وڌيڪ مولڪي هسيءَ بوتل بهاري
 ... جلدِي ڪر.“

”نه ٿو سڃاڻند جي بوتل کان وڌيڪ مولڪي موليٰ بهارو“

هئي. هڪ هڪ سان سيل جي کاڌيءَ کي پئي هٿ سان شراب جي بوتل کي مٿي ڪندي چيائين، ”شراب ۽ حسن، حسن ۽ شراب، پئي سمان آهن. ٻنهي ۾ دنيا کي پلائڻ جو نشو آهي. لڏهن نه ٻنهي ۾ ڪيڏو نه وڏو فرق آهي. انهن ڇو؟“ سيل کي ڇڏي، اڳتي وڌي بوتل ڏيکاريندي چيائين، ”ڌرمڊاس سڄو ٿو ڇوان، هن کي پيئڻ سان انسان پاڻ کي راجا-مهاراجا، دنيا جو والي ۽ انڇاڻ ڄا. ڇا سمجهڻ لڳندو آهي. ۽ حسن، حسن جي لشي ۾ اچي انسان پاڻ کي غلام ۽ ٽچ محسوس ڪندو آهي.“ هڏي ڏيندي چيائين، ”ڪيئن آهي نه برابري؟“ سڃاڻند ۽ شراب! اماس ۽ چانڊوڪي رات!!

مان سوچي نه سگهيس ته آخر سڃاڻند کي اهو سچجهو ڪيئن؟ ڪيئن پيتائين؟ ڇو پيتائين؟ ڪنهن جي چوڻ تي پيتائين؟ ”سڃاڻند توڻي هڪ ڏينهن چيو هو شراب زهر مثل آهي.“ مون چيو.

سڃاڻند بوتل اڳتي وڌائيندي چيو، ”ڌرمڊاس، پهرائين پيئندو هوس ته دنيا کي پلائي ڇڏيان، ليڪن هاڻ پيئندو آهيان جيئن پاڻ کي پلائي ڇڏيان. پلائي ڇڏيان ته مان ڪير هوس ۽ ڪير آهيان!“ پنهنجي کاٻي هٿ کي مٿي ڪري اڌ گول ڦيرائيندي چيائين، ”ڪير ٿيندس ان جي ته مون کي پرواهه ئي ڪانهي!“ ان ساڌارڻ غلطيءَ جو انجام پياڙگ نه ٿي چڪو هو. ايتري قدر پياڙگ ٿيندو اهو ته مون تصور نه ڪيو هو.

هيءَ جڳه ڏٺي هئي. مونکي خبر ڪونه هئي ته مون
ايترو لاپرواهه ٿي پئگو آهيان. مون کي اعڙي ماڻهوءَ جي
اصل ضرورت ڪانهي.

”سوءِ مان ڪوليءَ کي هدايت ڪري ٿو ڇڏيان.
آئينده.....“

سندس آواز ۾ بريڪائي هئي. انهن ٻئي لڳو ڪو به بريڪائي
کيس ڪهڙي رهي هئي. سندس زبان ڪي ويئي هئي
ڇو آواز انگور ۾ مثال طور ٽڙين ۾ مون جوش ۾ رهي
جي ٽٽڻ اس جيان ٽوٽي پيو، ”آئينده اڃا ٿيندو؟
هيڪان وڌيڪ ٻيو ڇا ٿو ٿي سگهي؟ اڌ ڪلاڪ بعد ٺوهان
آفيس ۾ اچيو.“

اڌ ڪلاڪ بعد سچاڻند آفيس ۾ آيو. مون کيس بنا
ڪنهن ٻڌڻ جي چپ. چپ هڪ ٻيو هڪ ۾ ٿيندي
چيو، ”هاڻ ٺوهان وڃي سگهو ٿا.“

اڄ عيان سندس چوري ٿي هڪ رنگ نه، اليڪ رنگ
هئا. اليڪ رنگن جيتريون اليڪ نيزاريون ٿا، ڪيون
هئائين. مون سندس هڪ نيزاري ۾ سوئڪار نه ڪئي.
اڄ سندس هيءَ حالت ٽسي مهدي جي مڏهن مان اڌ خود
انگري وار ”سچاڻند.. ٿون؟ ٺوڻ هي ڇا ڪري رهيو
آهي؟ شراب..“ ان کان وڌيڪ ڪجهه نه ڪچي سگهيس.
هن مهديءَ ۾ ٻڌوئي ڪونه، شايد ٻڌو نه هوندائين،
لهيڪن هو مهديءَ ۾ نه هرو. سيل سندس پاسي ۾ ٻيلي

”نه سر، اڄ ئي ليت ئي ويو آهي. اپڻا وارو ئي هوندو.“

”اپڻا وارو هوندو! سڀ ڪمهي جا دشمن آهيو! هيترو سارو نيل هارجي ويو آهي ۽ ڪنهن کي خبر نه آهي! ايتري ڪنن تي ڀرلاءُ پيو، ”گوڊ مارنگ سر!“ اهو سڃاڻند جو آواز هو. موت ۾ ”گوڊ مارنگ“ بجاءِ کيس رڙ ڪندي چيم، ”هي ڇا آهي؟ هي نيل ڪيئن ۽ ڪنهن هاريو آهي؟“

هو ڪجهه نه جواب نه ڏيئي سگهيو. صرف ان ڪنڊ طرف گهور ڪري نهاري رهيو هو. اها گهور ڪيتري قدر پياڙڪ هئي اهو اڄ محسوس ڪري رهيو آهيان. مون وري نه چلائيندي چيو، ”ٻڌاء هي ڪيئن ٿيو؟ ڪو بهانو ئي ناهي، ڪا شڪايت ئي ڪر نه ڪم گهڻو آهي، آدميءَ جي گهرج آهي. ڪجهه نه ڳالهائ نه!“ ۽ هن سڄو، ٻڄو، چيو، ”سر، ڪوليءَ ويڇاري کي ڪم

نهائين گهڻو آهي ان ڪري ئي.....“

”ان ڪري ئي ان کان ڪا غلطي ئي ويٺي هوندي؟“ ائين نه؟“ مون وچ ۾ ڪٽيندي چيو، ”ايڪن مان اهو سڀ ڪجهه ٻڌڻ لاءِ تيار نه آهيان. سڀاڻي چوري ئي ويندي ٿڌهن نه نون ائين ئي چوندين نه هي ڪم فلاڻي جي هٿ ۾ آهي. مسٽر سڃاڻند مونکي لاپرواهه آدميءَ کان سخت نفرت آهي. توکي اورچ ڄاڻي ئي مون توکي

مان اواڪ رهجي ويس.

... ..

سچاند اٽڪل تي ساڊا تي سال اڳ آيس پر ڪلارڪ
هيو، نهايت ئي اورچ ۽ سندس اورچائي لي خوش
ئسي کيس "استور ڪهر" هي ڇڪه ڏئي وئي هئي.
سپاواڪ سندس بڪهار پر نه اٿندو اچي وار.

هڪ ڏينهن مان سوڀر ئي ڇڪر لڳائيندي استور
وڃي اٿيس. سچاند اڃا ڪونه آيو هو. ڄم وٺيڪ آيس
ٽائيمر کان ويهه منٽ وڌيڪ گذري چڪا هئا. مان اتي
ئي ڪري ئي ويهي رهيس. اڃاڪ مڏهڻي نظر هڪ
ڪنڊ تي وڃي بيٺي جا لبل سان سڄي پري بيٺي هئي.
ليل هاريل ئي هو، يا پئي ڪا ماچرا هئي نورس ان جو
لورڻ نه ڪري سگهيس. ڊرم جي ٽاڪي مان نه هڪ
ليو نه پئي پڙيو. پئي ڪنهن کي ٻڌائڻ کانسواءِ ئي
مان ان طرف وڌي ويس. ٽاڪي کي هڪ لڳائڻ سان
معلوم ٿي ويو. لاڪو ئي کليل هو.

مون ان تي رڙ ڪئي، "مستر لالا، هي ڇا آهي؟"
مستر لالا استور ڪلارڪ هو. ڊورڊو آيو. ڏسي ڊپ
وڃان غريب غريب ڪين لڳو. اسپاواڪ لنگي پر چيائين،
"سر، مولڪي نه خبر ڪا هئي. ڪله مان ڪونه آيو هوس."
"ساده ڪيڏانهن مٿين هئس؟ سچاند ڪٿي آهي؟"
"مت اٿندو آهي؟"

مون چيو، ”مان پڇڻا ٿو چاهيان، هي ٻئي ڇو ٿو؟“
 سندس ماءُ ڪڙڪجي ڏيو مان ساڄو هٿ ٻاهر ڪڍندي
 شوخ لفظي ۾ وراڻيو، ”انگري جو مزوري نٿو ڪري
 سگهي.“

”مزوري نٿو ڪري سگهي! هي ڇٽو ڇا پيا؟ سندس
 پيءُ.....“

”سندس پيءُ...“ ڪن روڪجي چيائين، ”ان سان
 هونڌانهن ملي سگهو ٿا.“

مان ان طرف مڙيس. پٺيان ٻڌم، ”پر هو هن وقت
 هوش ۾ ڪونهن نه وڃو نه.....“

ايتري ۾ ئي ان طرف کان ڪڙڪ آواز آيو ”سيل!“
 پٺيان مڙي ٺهاري سندس اکين جا رنگ، چھري جون
 مڙئي رڳا ٿيون ملي مجبوريءَ جو اظهار ڪري رهيو هيون.
 سيل ان آواز ڏانهن مڙي. مان ان آواز ڏيندڙ ڏانهن
 وڌڻ لڳس جو اڃا ڪهري اندر هو. سيل اتي ئي بيٺي
 رهي. سندس سڄي شرير تي ٻپ جي ڇايا چاندي
 ويئي. وري آواز آيو. ”سيل ٻڌين ٿئي؟ جلدي اچ.“
 ۽ آواز سان گڏ اهو آواز ڏيندڙ به ٻاهر نڪري آيو.
 ”هي ڇا! هي... هي نه!!“

مدهنجو سر ڇڪر کائڻ لڳو. هڪ ڇڪر..... ٻيو
 ڇڪر..... ٽيون ڇڪر..... ۽ ٽئين ڇڪر ۾ سڀ

ڪجهه ياد اچي ويو.
 ”او، ڏرمڊاس، توهان!“ ان ٻاهر ايندي چيو.

”رابع جو سڀ ٻيا دادا اچي ڪٽي ويٺو آهي.“
 ڪڏهن ڪڏهن امان ڪجهه ٻيا لڪائي رکندي آهي.
 انهن مان اٺو وري روئي پڄائي مولڪي ڪارائيندي آهي،
 پاڻ به کائيندي آهي. پر ڪاڪا ان مان هڪ لٽي آهي.
 صبح هڪ ٺاڪو ڪاڌو اٿس. هاڻ ڏاڍي هڪ لڳي آهي.“
 هن ٻاڪو، جنهن هي مڏهن ٿان اڃا ماءُ جي لڳ جا
 نشان به نه مٽيا آهن، ڪڏهن سوچيا بگهار ڏيڻ آهي؟ انسان...
 خالون اٿس ڪري..... ڏاڍي پرا
 ”ڇڱو هل، مان اوڻيندي دادا وٽ هلا.“
 ”نه، نه، ان وٽ نه هلو، مولڪي ماريندو!“
 ”نه، لوڪي نه ماريندو، ٿوڻ هل.“
 رستي ۾ پڇڻ لڳي: ”هلور ٿو نه سندس ٿاڻو مولڪي هو.“
 ڳڙو پڇڻ لڳي: ”هلور اشارو ڪندي ڇهائين، ”هيءُ“
 مڏهنجي ماءُ آهي.“
 مون اڳتي وڌي سندس ماءُ جي ٿرڊاڪ اچي چيو،
 ”هي ٿو هائڊر.....“
 ”ها، هي مڏهنجي وٽ آهي. ڇڱو! اهوئي چوڻا، نه
 نه هي ٻئي چوڻو؟“
 مولڪي وڃي ٿي ڪٽيندي سندس ماءُ چيو. مٿان
 سڄي واس ڏيکڻ نه مڏهنجي واس مان به اڀرندو ”ها“
 اڪري ويٺو. مڏهنجي اکين ۾ اڻڪ رڳو سماهه مان مٿي
 نه ڪري سگهيس نه هي آخر ايتري شوق چوڻي وئي!

”هڪ لکي آهي.“

”هڪ لکي ئي نه گهر روئي وڃي ڪا نه!“

”گهر روئي ڪانهي.“

”گهر روئي ڪانهي! لهندجو ماءُ. ٻي ۽ ڪٿي آهي؟“

”هه ئي، گهر آهن.“

”لهندجو ٻي ۽ ڇا ڪندو آهي؟“

”ڪجهه نه.“

”ڪجهه نه! لڏهن ڇا سڄو ڏينهن گهر ۾ سمهيو پيو

هوندو آهي!“

”صبح جو الائي ڪيڏانهن ويندو آهي، وري شام

جو ايندو آهي. امان کي به ڏاڍو ماريڻو آهي.“

”ٻيو ڇا ڪندو آهي؟“

”وري رات جو خبر ناهي ڇا پيئندو آهي. امان کان

روئي گهرندو آهي. روئي نه ملندي اٿس نه امان کي

وري خوب ڳارئون ڏيندو آهي، ماريڻو آهي. پوءِ ٻاهر

اڪري هليو ويندو آهي.“

”لوڪي ٻن لاءِ ڪنهن موڪليو؟“

”دادا! دادا چويٽو جڏهن نئون ٻي ايندين لڏهن

لوڪي روئي ملندي.“

”لهندجي ماءُ ڇا ڪري؟“

”ڪٽڪ سوئندي آهي، ڏر پريدي آهي.“

”پوءِ اهي پيسا ڪيڏانهن ڪري؟“

مومل

مان ۽ وڌالا جي رڳائڻ کي مٿائي سگهان ٿو
 کي بدلائي سگهان ٿو. رڳا کي مان ڪڏهن به
 ”ڪاڪا، هڪ ٻيڙو!“ ٺهائين تهجا ڪند
 چوڪري چيو.

”چمر نه سهين معاف ڪر.“ آواز ۾ رڳائيءَ سان
 شوخي پڻ هئي. ڪنهن نوجوان چوڪريءَ سان ٿار
 ويڊي ٻالهاڻيءَ يا ڪنهن سڙڪ ڪناري ۽ مست ٻو
 هڪ ٻئي کي کلي ڪپڪاپي تي چورهمڻ سڏجن ٿا
 ڪامي آهي! دل ٻا ٻوڙو آهي، عجب.....
 ”ڪاڪا ڏاڍي رڪ لڳي آهي. صبح کان ڪول
 کاڌو آهي.“

”وڃي، مان ڇا ڪريان؟“ ڪڙڪ آواز ۾ چيو.
 نه، دل ٻا ٻوڙو آهي، ”ڏاڍي ڇالاڪ ۽ ڇال-ٻار...“
 ”اڙي! ٿون روئين ڇو ٿو؟“
 ”رڪ لڳي آهي.“
 ”نه گور روئي وڃي ڪاڏو.“
 خاموشي.

”ٺهندڙي عمر ۾ نه چڱي ٺهندي، ڪول ويڊو
 ”؟ پر ٿون روئين ڇو ٿو؟“
 ”ڪاڪا، ڏاڍي رڪ لڳي آهي. پڪوڙ.....“ انهن
 ي هن پڪوڙن طرف اشارو ڪيو.
 پر نه.. ٻين ڇو ٿو؟

”چوٿ“

انسان ۽ حالتون، حالتون
۽ انسان ٻئي هڪ ٻئي کي
مٿاڻيا پڇاڻين ٿا. حالتون
جيئن پڇاڻين تيئن انسان کي
اڃاڻي سگهن ٿيون، مٿاڻي
سگهن ٿيون ۽ مٿاڻي سگهن
ٿيون نه ٻيو انسان آزاد ڪيئن
ٿيو؟ سواڏين ڪيئن ٿيو؟
انسان غلام آهي، پر آڏين
آهي!

نه انسان نه حالتن کي
ٽيرائي سگهيو، نه اڻ-ود
ڪري سگهيو. ۽ مان نه...
”ڪاڪا!“ التجا ڀري
نوع ۾ هڪ ٻيو ڪري سدس
قريب ابدي چيو.
”معاف ڪ-ر.“

ليکڪ :-

ڀلرام وگل

جي سچ پڇو شيطان ٿو ٻولي

مدش بڻبو هي صورت ۾، اس لالي ۾ انسان ٿو ٻو
جي سچ پڇو: شيطان ٿو ٻولي.

ڪرمي ڪاندي ٻاڪ ٻوڙي، ٽون ٽون جا ٿا ٿا
ڪاندي ڪي ش ڇهلا ٿي، اٿي ويهي ٿي ٿي
ٻوڙي ٻوڙي ٿي ٿي، اندر ٿي ٿي ٿي ٿي
جي سچ پڇو شيطان ٿو ٻولي.

ڇوڻ اسان ٿو ٿو ٿو، ٿو ٿو ٿو ٿو ٿو
ڪاندي ٿي ٿي، ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي
ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
جي سچ پڇو شيطان ٿو ٻولي.

ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
جي سچ پڇو شيطان ٿو ٻولي.

ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
ٿي ٿي ٿي ٿي، ٿي ٿي ٿي ٿي ٿي
جي سچ پڇو شيطان ٿو ٻولي.

برما، سلون، انڊونيشيا ۽ عرب ملڪن ۾ شاهي چانهه جا
 ڪيٽ، ڪئين ڪارخانا، ڪيٽريون ٽيل ڪمپنيون ۽ آمدني
 ۽ روانگي واپار سامراجين جي هٿ ۾ آهن.

گوٽا، ڊمن، ڊيو ۽ مڪائو ٽي اڄ به پورچوگيزن جو
 جهنڊو ٺهولي رهيو آهي. ڊچ نيوگائڊا ڪي انڊونيشيا
 سان ملائق کان هو ناري واري ويٺا آهن. ملايا
 سينگاپور ۾ وطن پرستن مٿان اڃان به خونخوار جنگ چالو
 آهي. آمريڪي ڊرنڊا هٿدروجن ۾ جي آزمائش سان
 ايشيا جو پاڻي، هوا ۽ کاتو به زهريلو بڻائي رهيا آهن.
 پر اها اسرندڙ ڳالهه نه آهي. ختم ٿيندڙ ۽ مرندي
 سرشتي جا ٻائي آڏ کان ملٽريءَ ٽي پاڙيدڻا آيا آهن
 ليڪن هر زماني جو عوامي آواز نوان ۽ امن جي آواز
 کان گهڻو گهڻو اوچو بڻجي، هميشه، سوپ پائيندو رهيو
 آهي. هن يگ جي التهاب جو چڪر به تيز رفتار سان
 اڳتي وڌي رهيو آهي ۽ ان کي پٺتي موٽائڻ سامراجين
 جي پهچ کان ٻاهر آهي.

عبدال ناصر کي ڪٽي. چين جي اڍائي لک ماڻهن پنهنجون خدمتون مصر جي ايش رڪيون ۽ جڳ پرست چيني ساهتڪار ڪومو جو پاڻ جنگ ۾ وڃڻ لاء تيار ٿيو. يارص ۾ ڊاڪٽري ۽ ٻي مدد موڪلي ۽ مشهور انسان دوست ڊاڪٽر اٽل جي اڳواڻي ۽ هيٺ سفارص تيار ٿي. پاڪستان ۾ سهراروڙي سرڪار کي سامراجين خلاف سخت رخ اختيار ڪرڻ لاء عوام مڃبور ڪيو ۽ عوامي اڳواڻ مولانا پاشاني جي رهبري ۽ هيٺ تيارين ٿيڻ لڳيون. رشيال مصر جي آزادي بچائڻ لاء جنگ ۾ گهرڻ جو اعلان ڪيو. انڊونيشيا جي ٻڙڌان منٽري ساستروعميو جو جو جي صلاح تي ڪولمبو ملڪن جو سميلان دهليءَ ۾ ٿيو. چيني ڪولمبو ملڪن جي وڙڙ اعظمن، وديشي فوجن کان مصر مان هڪدم نڪري وڃڻ جي گهر ڪئي ۽ اعلان ڪيو ته بنگلاديش ۽ ڪي وري جيئارڻ خلاف جبرو مقابلو ڪيو ويندو. سو نيٺ ساري عالم جي عوامي آواز ۽ پندڇ-شلا سرڪارين جي اڇد ڪوششن هٽي وڃي هٽ ڪيو ۽ دنيا تان ٽين وشو ٻڌ جا ڪارا ڪڍ هٽي ويا.

سياستدانن ۽ شاگردن کانپوءِ اديبن جو وارو آيو آهي. فيصللي موجب ايشياڻي ليکڪن جو سميلان ڊسمبر ۱۹۵۶ع جي ٻوئين هفتي ۾ ڪوٺايو ويو. انھاس ۾ ٻھريون دفعو سترھن ايشياڻي ملڪن جا برڪ ساهتڪار دهليءَ ۾ گڏ ٿيا ۽ ايشياڻي ساهت جو جائزو ورتائون.

لائسن دليا جي آدم جواڏ کان مٿي حصو بچي شلا جي
سالي ڊيمٽ اچي وڌو آهي.

سامراجين جي ملٽري لاهن دواران ايشيا واسين کي
هڪ ٻئي ۾ وڙهائي مارڻ واري نيتي بچي شلا جو
وڌاڻو نه سهي سگهڻ ڪري ٻيوڇو اتر وڃائي رهي
آهي. امن ۽ آزاديءَ کي برقرار رکڻ لاءِ ايشيائي ملڪ
اڳراءِ آهن ۽ ايشيائي ٻڏي مطبوط اي رهي آهي.

ايشيائي ٻڏيءَ کي عملي روپ ڏيڻ لاءِ لازمي ڇوڻي
ٻانڊولڪ ڪالٽرس لي گذري. ايشيا جا روح وران
ٻانڊولڪ ۾ ڪڍ ليا ۽ دوستائي نموني نه وڃو وڌياري
هن استعاني ۽ مشڪلاتن تي بحث مباحثو ڪيائون پر
نه هي سياسي مسئلن تي ٻڌ خيالن جي ڏي وڌ
ڪنهن.

مصر جي آزادي برقرار رکڻ جي سوال تي ايشيائي
ملڪن مان متدد آهن. انگريزي، فرانسيسي ۽ اسرائيلي
مصر خلاف عوامي زبردست آواز بلند ڪيو آهي. گهڻو
ڪري ۽ آفريڪا جي سڀني ملڪن شهرن ۾ عام ميٽر
۽ سرڪون اڪٽيون. انساني آزاديءَ جي ٻڌ
۽ دوستائو ٿاڻو ٻانڊولڪ جو ڪارڻ وڃو مظاهرن
۽ نيو يو الڪي عملي روپ ڏيڻ جي ٻڌ
۽ حتمي وٺي. سعودي عربيا، جارجيا ۽ سرها
۽ مرڪل جي آڻ، مصر جي محبوب اڳران

جي ملڪ ۽ آزاديءَ لاءِ عزت آهي، جنهن ۾ ڪو به
 'ڪنهنجي اندروني معاملن ۾ دخل نه ٿو ڏئي' ۽ جنهن ۾
 'هڪ ٻئي تي ڪا به ڪرڻ واري نيتي' ڪي نٿا ڏيکاري سگهن
 آهي.

ياد رهي ته ان پنڇ سلا ٿوري وقت اندر ئي، پنهنجو
 بلند آواز باندونگه ۾ پائو. انهن ۾ بهرايون ئي دفعو ان
 مکيه ڪنڊن ايشيا ۽ آفريڪا جا عيوضي راشري ۽ انٽر-
 راشري مسئلن تي هڪ ڪرڻ لاءِ هڪ هنڌ گڏ ٿيا. پلا
 اها ڳالهه سامراجي ڪٿي ٿا سنهارڻ ڪري سگهن! پنهنجن
 چاڙهن دوارن ڪانفرنس کي ناڪامياب بڻائڻ جي هنن
 ڏاڍي ڪوشش ڪئي ليڪن هندستان، عوامي چين،
 برما، انڊونيشيا ۽ مصر جي عيوضين سامراجين جي رٿن
 کي ناڪامياب بڻائي ڇڏيو. انهيهن ملڪن جي عيوضين
 ايشيا، آفريڪا ۽ دنيا جي مسئلن تي کليءَ دل سان
 هڪ ڪري، يڪمشت آواز سان ساري سنسار کي پنڇ
 سلا يعني شانتي ۽ انٽي جو سنديش سڏايو. اهوئي
 آواز باندونگه جي وادين مان هلندو وصال عالم ۾ ٿيڻ
 وڃي آهي.

ٿوري وقت اندر نه رڳو ايشيا ۽ آفريڪا جي انهيهن
 ملڪن ان حقيقت کي قبول ڪئي آهي پر سوويت روس،
 اوڀر يورپ جي لوڪواڊي ملڪن ۽ يوگوسلاويا پڻ ان
 سچائيءَ جي فرمودي تي دستخط ڪئي آهي. هن وقت

اعلان ڪيو آهي. برما ۽ انڊونيشيا جون نئون سرڪاريون
۽ آرٽڪل ۽ طرف لوج ڏيئي رهيون آهن.
اڳي جو سڄي ڪان ويندي وڏين مشينن تائين ايشيا،
يورپ تي پاڙيندي هئي، اها حالت هن وقت نه رهي
آهي. هاڻي ڪافي شيون ايشيا ۾ ئي ٺهن ٿيون ۽ ڪن
حالتن ۾ ته يورپ جي مال سان دنيا جي مارڪيٽ ۾
ڇٽا پيئي ۾، انهن نئون، جنهن جو مثال هندستاني سونڀ
ڪوڙو آهي.

سامراجين جو چوڻ ته: بينڪن جا ماڻهو راج هلائڻ جي
قابل نه آهن، ڪوڙو ثابت ٿيو آهي. انھاس ڏيکاري ٿو
ته آزاد ٿيڻ سان ئي بينڪن جي ماڻهن ڪارخانا وڌايا
آهن، آباديءَ جي طريقن ۾ تبديليون آنديون آهن ۽ بڪ
بيڪاري، بيماري، مفلسي ۽ بي علميءَ کي ٽڙي ڪيڏا لاء
جدو جهد چالورڪي آهي. ٿوري عرصي ۾ ڪيترا ڪارخانا،
گهر، اسپتالون، اسڪول ۽ ڪاليج ٺهي ٺهي ويا
آهن ۽ هن وقت اسين وشواس سان چئي سگهون ٿا ته
ايشيا کي نئين سر اڏڻ ۾ سوڀ اوس ايشاواسين جي
ٿيندي ڇاڪاڻ ته وقت هميشه ترقيءَ جو هوهر سفر
ٿيندو آهي.

ايشائي ٻڌي

سياسي ۽ اقتصادي آزاديءَ کي برقرار رکڻ لاءِ
ضروري آهي ته ايشائي ملڪ هڪ ٻئي جي ويجهو اچن،

سندن مالي ضرر آڏن ٿيڻ جي اميدن کي ٽٽين سر ڇڏڻا ۽
 ۽ هڪ روشن رُت ٿيڻي ٿيڻي.

رشتا جي مدد سان ٽيڻ ۽ ٻين سرڪار ٿوري وقت
 اندر ئي جهيڙو پيڙهاري ۽ سامراجي اقتصادي سرشتو
 ختم ڪيو آهي ۽ سامعراڻي پيدا ٿي مانگ ڪي اڏي
 رهن آهي، حڪوترا اڃا پيدا ڪارخانا پڙهي ويا آهن،
 ۽ ٻين کي (مٿي ملي آهي ۽ ان کان مٿي ڪسان گذارڻ
 ... ۽ ها ٻيهر پڙهيا آهن.

۽ وٽسار جي عوامي سرڪار ۽ جاگيرداري سرشتي
 سر ڪري مانگ ٿي ٽيڻ سر اڏڻ جون پوڄا ٿيون
 ۽ رهن آهي، لڙڪوڙيا، عوامي جهن جي مدد
 ... ۽ ٻين ٿيل ٿيڻ ڪي سڌارو ٻه ٽي
 ... ۽ ٻيڙو ٿيڻو آهي، عوامي جهن جي
 ... ۽ ٻيڙي ڪڍڻي ۽ سڀيٽ ڪا

ڪسومت کي ساڳئي نموني هلا ڏنو ته پوءِ انکي آزاديءَ جو پاڇو نه چڻي نه سگهيو. ”اڳي نموني، سياسي آزادي نيسٽائين مڪمل ٿي نه سگهڻي جيستائين ملڪ اقتصادي طور پنهنجن پيرن تي نه اينو آهي.“

مٿين ڳالهه گهڻو ڪري سڀني ايشيائي ملڪن ويچار ۾ رکي آهي ۽ هو هاڻي آرڪي سولٽرنا لاءِ ڪوششون ڪري رهيا آهن.

ٽين آزاد حڪومتن پهرين دور ۾ آمريڪا ڏانهن مدد لاءِ هٿ ڊگهيڙيو ليڪن آمريڪا جي تنهن وقت جي پرڏيهي سيڪريٽري آچيسن جي بيان نه ”آمريڪا کي ڪارخانن وارو ملڪ بڻجڻ ۾ سو سال اڳي ويا هئا ۽ اسين نٿا چاهيون ته پٺتي پيل ملڪ ايترو جلدي ترقي ڪري وڃن“، سڀني جا رڌا ڪنا لاهي ڇڏيا.

اهڙي وقت جڏهن ساري ايشيا ۾ نرسانيءَ جو واڌو مبدل پيدا ٿي ويو تڏهن عوامي چين وجود ۾ آيو. دنيا جي چوٿين حصي آدم کي سرمايڌاري سرشتي مان نجات ملي. سامراجين جي اومت ڪسومت ٻڌ ٿي ۽ هڪ اهڙي سرڪار قائم ٿي جنهن جو بنياد سماجवाद ٿي هو. ساڳ ساڳ اهو چوڻ به جاءِ نه ٿيڻدو ته چين جي آزاد ٿيڻ سان سماجوادي سرشتو ڪامياب سرشتو ثابت ٿيو. پٺتي پيل ايشيائي ملڪن لاءِ سماجوادي دنيا جي موجودگيءَ

ليڪ ٻاڪستان قومي اسيمبليءَ ۾ لورائيءَ واري ٻارئي
لي ٻيئي آهي.

ترڪيءَ جي حالت تمام اڳڙجي وئي آهي. ايران ۽
عراق جا وزير اعظم به ڪهڙو وقت جٽاءُ ڪري نه ٿا
سگهن. ڏکڻ وئنام جي زير جو نه وجود ئي آمريڪي
ملٽري ڪري آهي.

لوري ۾ چئجي، ايشيا کي ملڪن جي پرڏاهي ٿيئي
ڪروٽ اندرو آهي. اهوئي سبب آهي جو هندستان ۾
اهڙو جي پرڏاهي ٿيئي جي ڪهڙو ڪري سڀني دل وڃان
سان آجيان ڪئي آهي. ايران، اندونيشيا، لڳا ۽ جاپان
۾ ماڻهن پنهنجا آهي اڳڙان چولڻا آهن جي ديش کي
ڌارائن وٽ نه وڪڙندا. چين، انڊونيشيا، لڳا،
انڊونيشيا، سعودي عربستان ۽ سربا جي امن پسند
حڪومتن کي عوام جي پٺ آهي.

اح سامراجشاهيءَ جا علمبردار ايشيا واسين کي رڍن
اڳڙن جيان پنهنجي مرضيءَ تي ڪمڏائين به ڪهڙي نه
ٿا سگهن. عوام کافي سهاڳو آهي ۽ سامراجين جي سڀني
رڍن تي پاڻي ٿيري ڇڏڻ جي قابل پڻ.

اقتصادی انقلاب

شري جواهر لعل نهروءَ جي لفظن ۾ ”هڪڙن ڌاري
وڃڻ بعد به قومي سرڪار ڌارائن جي اوت

آمريگي سامراجين ڪمبوديا کي جهڪائڻ لاءِ ويهن
 ٽي نهن جو زور لائون، ڏکڻ وندنام ۽ ٿائيلنڊ طرفان مالي
 ناڪابندي ڪرائي، مالي امداد بند ڪرڻ جو ڊپ ڏنو
 ليڪن ڪمبوديا جي سرڪار پنهنجي اسي طرفداري ۽
 واري اصول تي هماليه جيان اڏول رهي. رڳو آزاد ملڪ
 ٿي سامراجين سان مهاڏو اٽڪائي نه رهيا آهن پر جهان،
 ملايا ۽ سينگاپور جهڙن نير غلام ملڪن به ملٽري ٺاهن
 ۾ شامل نه ٿيڻ جو اظهار ڪيو آهي.

ان ڇوڻ ۾ وڌاءُ نه ٿيندو نه هن وقت ڪنهن به
 سرڪار جي پختائي ۽ جو مدار سياسي آزادي پر قرار رکڻ
 تي ئي آهي. چاڪا نه ايشيائي جنتا کي غلامي ۽ جي
 عقوبتن جي پوري جان آهي ۽ جا سرڪار سامراجين جي
 پٺو ٿي رهڻ پسند ٿي ڪري ان کي ايشيائي عوام ٽڙي
 ٿڌو ڪري رهيو آهي. لڳا جي چونڊن ۾ سر جان
 ڪوٺيلوالا جي جا اري درگتي ٿي، سا ان جي ٺاهي
 ٿي ڏيئي. ”نيو يارڪ ٽائيمس“ ان موقعي تي لکيو -
 ”سامراجين جي مدد موجب جي مني ۽ مثل آهي.“

پاڪستان ۾ به مسلم ليگ، ڪمزور ٿي رهي آهي.
 اوڀر بنگال ۾ ليگ جي مٿي پليٽ ٿيڻ کانپوءِ اولهه
 پاڪستان ۾ ريهيلڪ پارٽي ۽ ليگ جا پاڻيا ڪڍي ڇڏيا
 آهن. حالت ان ڪڙي ۽ ٿي اچي بهتي آهي جو مسلم

ڪيل فيصلو ٻڌائڻ جي انگليش ۾ سامراجي نه ڪندا هئا ۽ ايشيائي ماڻهن ۾ رهندڙ عوام کي جاھل ۽ ناڻاڻل سڏي هو حڪومت جون واڳون پنهنجي هٿن ۾ رکندا ايندا هئا ۽ ليڪن اڄ حالتون گهڻو بدليل آهن ۽ سامراجين جون چالبازيون ايشيائي سر زمين تي هلي نه ٿيون سگهن. هن وقت ايشيائي ماڻهن جي شامل ٿيڻ کان سواءِ ڪنهن به ايشيائي مسئلي جو حل ممڪن نه آهي. جتيوڪا ڪائونسل ان جو بهترين مثال آهي. ڇو ائين لائي، سان وٺڻ ڏانڊڪ ۽ ڪرشنا مين جي عدم موجودگيءَ ۾ هن ڪائونسل مان شايد ئي ڪو ڪڙ ٿيل اڪري ها.

تاريخ پنهنجو ڪم ڪري رهي آهي. ڪو وقت هو جڏهن سامراجين جي اشاري تي ايشيائي ماڻه ٺاڄ ڪندا هئا ليڪن هن وقت ايشيا واري سندن هر حڪم کي لڳرائڻ جو ساهس وڪڻ ٿا. جاري ڏيڻ کي پيدا ملڻي ٿا ۽ ٻر آڻڻ ٿا ڪافي دور لڳايو ويو، ڏڙڪا ڏاڍ ڏنا ڏنا ويا ۽ جڏهن انهن مان به ڪم نه ٿيو ته ملايا وارو الگريز هڪ-ٻار حيرل ٺهيل بنا ڊيڙ اچي اتي وارد ٿيو ۽ ليڪن ٻانائن ڇا؟ اهي ئي ئي ڊالهيون!

جاري ڏيڻ نه صرف ملڻي ٿا ۽ شامل ٿيڻ کان ٿوري واري ٻار موري ٻي الگريز آهڙن کي پنهنجي فوج مان رخصت وٺائي.

چال ڪن ملڪن ۾ ڪامياب پڻ ويئي. ليڪن چيني انقلاب،
۽ ڪوريا جي جنگ آمريڪي مليٽري طاقت جو ڀاڙندو
ٿوڙي ڇڏيو. دنيا جي ڪاڻا پلٽجي ويئي. طاقت جي
ساهميءَ جا پڙ هيٺ مٽي ٿي ويا ۽ ٻي طرفداريءَ جي
ويچار-ڌارا زور ڀڳڙيو. هن وقت حالت ان حد تائين
اچي پهتي آهي جو آمريڪي سرڪار کي ”ڪاغذ جو
شيدهن“ (مائوسي لڏڪ) چئجي ته به غلط نه ٿيندو.

گذريل ڏهن سالن جي آزمودني مان اسين دعويٰ
سان چئي سگهون ٿا ته سلطنت شاهي طاقتن کي ٿوري ڪيڏ
کانپوءِ سياسي آزاديءَ کي ڀڳي بنياد تي ٻيهارڻ جو
ڪم، ايشيائي سياستدانن بخوبي ادا ڪيو آهي. اڃان
گهڻو ڪجهه ئي سگهي ٿو جيڪڏهن مزدورن ۽ هارين
جو ساٿ وٺي کين راجڪاروبار ۾ اڳري ٿيڻ جو وجهه
ڏنو وڃي. ڇاڪاڻ ته ڪم ڪندڙ طبقو جي هڪوار اڳڀرو
ٿيو ته پوءِ آزاديءَ جي درخت جون پاڙون پاڻال ۾ کٽل
رهنديون جن کي پٽڻ جو ساهس ڪمهن کي نه ٿيندو
ان هوندي به سياسي آزاديءَ جي ڏس ۾ ڪافي ڪجهه
ڪيو ويو آهي جنهن لاءِ ديش پڳت سياستدانن ڪيرون
لهڻيون.

اهو زمانو ويو جڏهن ايشيائي جدتا جي قسمت جو
خيصالو يورپ ۾ ڪيو ويندو هو. جڏهن صلاح ڪرڻ نه
درڪار ۾ ايشيائي ملڪن کي سندن قسمت ٻاٽ

۽ اڄ اسانجي سامهون سلطنت شاهي ۽ جو شاندار مهل
 ڪنڊهر جي حالت ۾ ڪڙو ٿيو آهي. ائين ٻيو لڳي ڇڻ
 لڳندڙ واڌ جو هڪ ئي زوردار جهونڪو باقي رهيل
 ننڍڙن دڙن کي ۽ اڏائي ڇڏيندو.

سياسي آزادي

اڳي عامگير جنگ ڪالھوءَ جهڙا سامراجي الگوتڙ،
 فروڻج ۽ ڊچ نه ايشيائي بينڪن کي الوداع ڪري ويا
 ليڪن انهن جي جاءِ پرڳ لاءِ ٻي زبردست سامراجي
 طاقت ڪر ڪٽڻ لڳي. پاڻ رهي نه ٿيڻ ۽ ۾ آمريڪا جي
 اقتصادي حالت کي ڪوبه نقصان نه رسيو. هڪڙي
 آمريڪا جنگ مان جاوا ڪيا. اهوئي سبب آهي جو
 آمريڪا ٿيڻ ۽ ڪالھوءَ وڏي طاقت لڳڻ ۾ اچڻ لڳي.
 سامراج شاهي ۽ جنو جهڙو بينڪي نمونو به ڪار سمجهي
 آمريڪي سامراجين پنهنجو رخ حالتن مطابق بدلائي
 ڇڏيو. آمريڪي راجڪرم چارين جو ويچار هو ته تون آزاد
 ٿير ملڪن جنسي اقتصادي ڪٽي جيڪڏهن سندن
 من لڳي ته پوءِ سياسي چاٻي پاڻمرادو اچي سندن
 سر ۽ پرندي. ٻين لفظن ۾، هنن سمجهيو ته ڊالر جي
 ڇو ۽ اٽل جو ڏهڪاءُ ايشيا واسين کي علام بڻائڻ
 لاءِ خطي آهن ۽ ان ۾ ڪوشش نه آهي ته جيڪو ختم
 ٿيڻ واري عرصي اندر آمريڪي سامراجين جي اها

عبرتناڪ لڙئي ۽ آڪٽوار انقلاب اچڻ سان هنن پرائڻ
 مان اڪ ۽ افلاس پڻ ڪري اڏامي ويا. ڪيترا ڪارخانا
 پيا. اي علمي ۽ جهالت دور ٿيڻ لڳي. رهڻي ۽ جو درجو
 وڌائڻ لاءِ هر ممڪن ڪوشش جاري رهي. مطلب ته
 پنٿي پيل ايشيائي قومون سوويت سرشتي هيٺ گهڻو
 اڳتي وڌي ويون. انهيءَ حقيقت هنن ملڪن ۾ آزادي
 جي تحريڪ کي ڪافي ترجيح ڏني.

سامراجشاهيءَ جي مضبوط دٻار ۾ آڪٽوار انقلاب
 اول ئي زبردست ڏارون وجهي ڇڏيون هيون، ويتر جو
 آئي اي مهاڀاري لڙائي نهن رهيل ڪم پورو ڪري ڇڏيو.
 لڙائيءَ ۾ فاسزم جي هار سبب آزادي، لوڪشاهي ۽
 سماجواد جا خيال زور پڪڙيندا دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾
 پکڙجي ويا. نتيجو اهو نڪتو جو ڌارين خلاف حقارت
 ٽهلي جڏهن ساءراجشاهيءَ کي ٻه ڪمزور ڪري ڇڏيو.

نهن کانسواءِ جنگ ۾ ڪيترائي ايشيائي جوان وطن
 جا وڻ ڇڏي، يورپ ۾ وڃي لڙيا هئا ۽ يورپ واسين
 کي هٿل شاهيءَ جي چنبي مان آزاد ڪرائڻ جي ڏس
 ۾ چڱو پاڻ موڪيو هئا. مونڊي هو پاڻ سان پنهنجي
 اٽاهه طاقت جي احساس سان گڏ سوئٽرٽا جو سڏيو هو.
 ڪٽي آيا. اجهو ايشائي عوام صدين جي گهري نند مان
 ڪر موڙي اٿي کڙو ٿيو.

عربستان، جارجان ۽ سرپا جون حڪومتون مالي آزاديءَ
 هٿ ڪرڻ لاءِ پاڻ پتوڙي رهيون آهن. ملايا، فلپائين
 سبنگاپور ۽ جهان پڻ آزاديءَ جي شاه راه تي ننگڙيون
 وڪون وڌائي رهيا آهن.

سوال ٿو اٿي ته سلطنت شاهي جو هيئن، پتن جي مهل
 وانگر ڊهي اچي پٽ پٽي، تنهن جا ڪارڻ ڪهڙا آهن؟
 سامراج شاهيءَ جي ٽڪڙي ختم ٿيڻ جا بڪير ۽ سبب
 آهن؟

۱- روس ۾ آڪٽوبر انقلاب

۲- نبي عالمگير جنگ

آڪٽوبر انقلاب پهريون دفعو دنيا جي اڻڌي تي
 محض ڪنهن جو راج قائم ڪيو. انجوائر سڄي سنڌ ۽
 خاص طور آزاديءَ لاءِ اڙندڙ غلام ماڻهن تي سپاويڪ
 ٿي هو. ان کانسواءِ ”سرويت سرڪار انقلاب جي پهرين
 ئي دور ۾ انهن سڀني ماڻهن جي آزادي تسليم ڪئي
 جي زارشاهيءَ جي ڏينهن ۾ ريشيا سان لڳايا ويا هئا ۽
 ان آزادي ۽ ترقيءَ جي علمبردار اولهه جي حڪمرانن
 کي، مشرقي ماڻهن جي حقن کي نظر انداز نه ڪرڻ لاءِ
 مجبور ڪري ڇڏيو.“ (سردار پانيجر)

بي مک ٻالو، جنهن ايشائي عوام کي سوچڻ لاءِ مجبور
 ڪيو سا هئي سرويت يونين جي ايشائي پراڻن جارجيا،
 آرمينيا ۽ آرمينيا وغيره ۾ نوري عرصي اندر ٿيل

ايشيا جاگي آ.....

ليکڪ :- ايم سڳن

”انگريزي حڪومت تان سچ لهي
تي ڪونہ اها چوڻي ڪنهن پراڻي زماني
جي ڏند ڪٿا ڪانهي. صرف ڏه سال اڳ
ساڳي ڳالهه سورهن آنا سڄي هئي. ايڪن
هن وقت جي ڪو، اهو جهونود وڻائيت
دهرائي نه سندس اڻڄاڻائيءَ تي کلڻ کان
رهڻ نه سگهجي.“

ائين نه آهي نه رڳو انگريزن تي
پنهنجون بينڪون وڃايون آهن پر سندن
ساڻي سامراجين، فرينچن ۽ ڊچن کي به
گذريل ٿوري عرصي ۾ ايشيا مان بسترا
گول ڪرڻا پيا آهن.

هندستان، پاڪستان، برما، سلون،
انڊونيشا، ۽ انڊوچائنا غلاميءَ جو گهاٽو
لاڻو آهي. چين اڄ سامراجين جي لومت
ڪسوت جو مرڪز نه رهيو آهي. سعودي

۴- فرض وساري پرڃا جا جس جوڙيو پرڃا لتو
يونن کي پيلائڻ وارو پساد، رکيائون پتر
موندڻ والي اڳواڻيءَ لاءِ پشڪ پيو پهاڻو...
کوي نه ڪر سو باد زمانو

۵- اڄ نه رهي سا باغ بهاري ڪليون ڪٽي ڪوماڻيون
ويتارا واپار ڪيون جون وائون رائج-رهائون
پمالا پرڙا پرڙا کي بيا مشغلي مڻائون...
کوي نه ڪر سو باد زمانو

۶- ويا امنگ ٿرڻگ اڏامي ڇالي هادل ٻڌي
ڏسي غشپ سان جو خود انسان جو ڦاٽل ٻڌي
الائي سر پر وڳيان آ واءِ پوءِ وڃاڻو.....
کوي نه ڪر سو باد زمانو

۷- وڃي ڦاٽو رڳستالي روح الڌر ڪاهيندو
هيون جي اهرج جي چشمي کي نه مگر چاهيندو
اهرڄ کان مونهن مڙي پيئي ڏوڙ پيو پهاڻو.....
کوي نه ڪر سو باد زمانو

۸- مونهن ويڙهي ويا ڪوي انڀوي دنيا جي صورت کان
پتر پاتئي، عجب عليا ويا ڪانگن جي صحت کان
فاني هن صرڻ کان لڻ جو اڳ ٿيو روح روانو...
کوي نه ڪر سو باد زمانو

ڪيٿلداس (فاني)

ڪوي نه ڪر سو ياد زمانو

۱- حرص هوس جي چور ۾ پوري ڪاوي، ڪلونا جلي رهيون
واڌو ڪيائيءَ ۾ شيطاني مشائون اچ ٻلي رهيون
ڪالهه، دست اچ لاءِ ڇڏيو، افسوس ڀريو افسانو...
ڪوي نه ڪر سو ياد زمانو

۲- پريمي اچ نه، پيهو چاڪ، پيتل، نسيڪ پياسا
پاء ماء جي پير جا جذبا سڏجن ٿا آتاسا
قرب محبت جي لان جو خالي آه، خزانو.....
ڪوي نه ڪر سو ياد زمانو

۳- هاء سياست جي ٿي سا هٿ ٿي آءِ عجب چڙهائي!
بيا ميدان نه، ماري ويئي، علم - ادب ٿي آئي
اچ مڙخانو بطيو امن ۽ توان جو تهڙانو...
ڪوي نه ڪر سو ياد زمانو

(اڳي هڪ سان ٻيو جهلي) حاضران صاحبان، مولڪي
 اي حد خوشي ٿي رهي آهي جو مان پنهنجي مهاڪاوه
 جي آخرين بند ٿي ٻڌجي وار آهيان. هن مهاڪاوه جوڙڻ
 ٿي مون جيڪو رڪ سب ڏنو آهي انجو اندازو مهاڪاوه
 جي هن مهابد مان ٿي لڳائي سگهون ٿا. مير ٻوري جي
 مهاڪاوه جو مهابد پيش ڪجيٿو:

دوب رهي هٿ ڏرم ڪي جاها

ڏهل رهي هٿ ڏرم ڪي ماها

اه ڏاڍا هٿ ٿين ڏين ڪي

ايت رهي هٿ ڪرم ڪي ڪاها

(مولڻ واه واه ڪري، لاڙاون وڃانهندو آيو. اها
 سڀ مات ٻڌو طرف هن ٿا. مير ٻوري ڪند نوالي
 آداب ڪندو رهيو.)

درڊنا اڳيان ڏپ ٿي ٿو سگهي. مدڪمتا اڳيان
 مدڪلاسه اٿن ٿو وڃي جيئن باه اڳيان ٻوٽ.

ناري۔ ائين ڪونهي ته سندن پونس پتي جي گهر
واجب ڪانهي.

مورند مل۔ وڃي آهي، وڃي آهي.
چينو۔ اسان وٽ اسڪول ۾ سندن ٻار پڙهڻ ايندا
آهن. سندن حالت سچو پچو قياس جوڳي آهي.
چانچيل۔ سائين موزون جو اهو ڪٽنب ڪونهي جو
قرضدار نه هجي.

مورند مل۔ بازار جو اهو دڪان ڪونهي جنهن وٽ
سندن ڪنڌو نه هجي.

موٽا۔ (هٿ سان مات جو اشارو ڪري) ميرپوري
صاحب هيٽر مهاڪاويءَ لکڻ ۾ مشغول آهي.

گندو۔ (ڪجهه وقت بعد) سرڪار به ٻڌڻ دونس ڪرڻ
سان گهٽايو ڪونهي.

مورند مل۔ هروڀرو ناراض نه ڪريون، ميرپوري صاحب!

چانچيل۔ به۔ چار لکون ڪري لکي، ڏيون.

ميرپوري۔ (چرڪ ڀري، موٽا کي پٺيءَ تي ڌڪ هڻي)

اچي ويئي، موٽا! (سڀ دهليجي ٿا وڃن. ميرپوري اٿي،

هٿ ٽهلائي، وڏي آواز) اچي ويئي.

سڀ۔ (هڪ ٻئي کان) ڪير؟ ڪير؟

ميرپوري۔ اچي ويئي منهنجي مهاڪاويءَ جي آخرين

بند جي آخرين ست..... (ميز تي ٺٽي پئي ٿي ڪجهه

لکيٽو. پوءِ هڪ هڪ سان اشارو ڪري) شانتي، شانتي...

مولو۔ اوهان کي ضرر هوندي نه ڪارخائن پر هڙتال
چالو آهي.

مر۔ منهنجو راجپتي ڳالهين پر پناه به ڪونهي.
حشو۔ سائين، راجپتيءَ جي ڪا ڳالهه ڪانهي.
ڪارخائن جي مزدورن پولس پتي وڌائڻ لاءِ گهر ڪئي
هئي.....

مر۔ منهنجو مزدورن سان ڪو به پرڄڻ ڪونهي. اهي
گهٽ ڏانه.....

ناري۔ سائين، اوهين جيڪر علي ڏسو ته ڪيئن نه
ٻار، پٽ ۽ زالون سوڙهه خيرون سهي وهيا آهن.....
پر هوءَ (ڀاڳوءَ کي ڪلهي کان ڏولڏاڙي) اهو ڀاڳو،
اوهان کي چيو ڪڏهن نه هتي اچو؟

ڀاڳو۔ اسانجو مزدور شاعر هئڻو ٿيو ته گهرنار ٿي ويا
اسان وقت ڳالهندڙ ڪوڙ پر راڳ لاهي ڪير؟ انهيءَ ڪري
چيو سڀن نه مير پوري صاحب کي.....

مونا۔ مير پوري صاحب اهڙا پرچارڪ شعر لکڻ پسند
نه ڪندو آهي.

مولو۔ پرچار جي سائين ڳالهه ڪانهي.....
حشو۔ مير پوري صاحب! اوهين جيڪر مزدورن جي
همڪار ۽ انسار ڏسو ته.....

(مير پوري ويچار ۾ ويٺو آهي)
نه به ڳالهه ڪري ويا آهن هڙتال کي، نه؟

مير۔ ائين؟ (ميز تي ڪجهه وقت ڏک هڻيٿو.....
 ڏس پلا: ڪاٺو ڪاٺو اسڪوٽ گنڊارام جا
 ڪ۔ (ڪو شيءِ به ٺوڏائي ڦيري پائيٿو) هاءِ، هاءِ! ڙي
 گنڊوءَ ماءُ، ڇا نه ٿڪ آهي!!

مير۔ ڪاٺو ڪاٺو اسڪوٽ گنڊارام جا۔
 آهـن لذت، طاقت وارا، وسيلآ آرام جا
 ڪ۔ (ڪو شيءِ به ٺاڙي وڃائي) بس سائين بس! حد
 ٿي چڪي.

هو۔ اس، مير پوري صاحب جو ڪم ختم ٿيو.
 ڪ۔ يعني نه.....

مير۔ مان فقط سٿون ڪمپوز ڪندو آهيان ۽ ڇا
 سمجهيو؟ هاڻي اوهانڪي ڪنهن سر ڏيندڙ وٽ وڃي
 انهنڪي سر ڏيارڻو پوندو ۽ ان بعد ڪو ڳائيندڙ ڳولهي ان
 کان ڳارائڻو پوندو. ڇوڪري هجي نه اهتر ۽ ڇا سمجهيو؟
 ڇوڪري هوندي نه ٻڌندڙ شوق سان ٻڌندا ۽ پوءِ اوهانجا
 اسڪوٽ عزتي سان کائيندا ۽ ائين اوهانجي اسڪوٽن
 جو وڪرو وڌي ويندو ۽ ڇا سمجهيو؟
 ڪ۔ سهڻي صلاح آهي. ائين ئي ٿيندو.

(پاڳو، مولو، حشو ۽ ناري ٽڪڙا گهڙن ٿا)

پاڳو۔ اسانڪي مير پوري صاحب سان ملڻو آهي.
 مير۔ ڇٽو جيڪي ڇوڻو هجي.

ڪه- منهنجو مطلب آهي ته اڄڪلهه اشتهار بازي ڏاڍي
رڌي وڌي آهي.

مو- برابر.

ڪه- سو منهنجو ويچار آهي ته مان به وڌيڪ سان
پرچار ڪرايان.

مير- اوهو! ترڪي به کائي جي لڪ ڪورجي. سڌي
هه- الين نه؟

ڪه- اوهانجا ٻچا جيئن! ڪيترو به خرچ اچي، اڄو
خبال ڪونهي.

مير- نه ڪه آهي، (ماٺ ٿي وڃيٿو..... اوچتو)
او، مونڱ!

مو- ڇا آهي؟

مير- اچي ٿي، اچي ٿي. (سڀ چرڪي ٿا وڃن)
مو- (ملڪ سان) اچڻ ڏاڍوس.

مير- (ڪجهه وقت لڳي) ڏوب رهي هڻ ڏورم ڪي ڇايا
ٺهل رهي هڻ پورم ڪي مايا (ساهي پئي)

ٻه دنيا هڻ لين ڏين ڪسي

مو- واڌ، واڌ! بس هاڻي اچي رهي آهي.

مير- (بخوش چهری سان) ها سائين، گندا مل.....

ڪه سائين خرچ جي ڪا پڙواهه ڪانهي. وڏو هڪ دعوو
جي خلق سا ٻڌي سڀني نه ڪندو نه ٿڌو نه ٻڌو نه ڪوٽ

ڇاڻي ۽ ٽاهيندو آهي، ڀوءِ اس!

هي اسانجي پهرين خسيس پيٽا قبول پوي. آئيدو ٻين
کي به وٺي اينداسين، ڪو به خيال نه ڪريو.

مور- اوهين ڀلي منهنجو تخلص به وجهو، اسانکي
اعتراض ڪونهي.

مو- ميرپوري کي نالي جي اک ڪانهي، ڀائي صاحب.
مير- مونکي ميرپوري ڪري چوندا آهن. پر ڪنهن به
شعر ۾ اهو تخلص وجهڻ منهنجي بنيادي اصول جي
مخلاف آهي، ڇا سمجهيو؟..... (گندو اچيو)
گندو- سائين، ميرپوري صاحب آهي؟
مو- آهي. ڇا ڪپي؟

گ- (ڏٺو ۽ جي ٻڌو سان منهن اڳهي) منهنجو نالو
آهي گندو. بسڪوئن جي بيڪري اٿر.
مير- پر هتي ڪيئن پڌاريو آهين؟

گ- منهنجا بسڪوٽ تمام لذت ۽ مست آهن. اُڪي
ڄا ٿي.

مو- اڙي آهي؟ منهنجي ڪڪي کي نه دست ڪري
ڇڏيائون!

گ- اهو سائين، ڪي بسڪوٽ کڻي اهڙا زڪتا
هوندا. باقي عام طرح ڪئمپ کان ٻاهر اُور جاٽ ۾ نه
ڏاڍو ٿو مال نيڪال ٿئي.

مير- نيٺ ڳالهه ڇا آهي؟

هو- واه!.....

هو- (چاچيمل کي ڪن ۾) ادا! مروت مڏهن ۾ ٿو
آڻينس.....

هو- مروت ڀلو ٿي جو جي جيئن ٿا ٻين لاءِ ٻڌا
دروڀل ٻلوان ٿو.....

چا- (اڌ ۾ ڪري) ائين وري ڪيئن ٿيندو. سائين؟
هو- چا چيو، چا چيو؟

چا- سائين، ڏاڏي جو نالو مڏهس نه آندو آهي؟
هو- سٺ صاحب، ٻالھ ٻڌو. ڏاڏي کي نه جي

هتي آڻيندا نه ماڻوئي رڍجي ويندو.

هو- رڍجي ڏيوس. ڏاڏي جي نڀاي ڪيئن نه آهي.

هو- (ڪاها ڪٿي) جيئن اوهانجي مرضي. (وڃي)

ڪريو) هيءُ آڻايو ٻلا.

دروڀل ٻٽ جهانگي مل جو، ويو جهان مان ٻائي مان

هو- واه! سائين. عين ائين گهرجين.

هو- دروڀل ٻٽ جهانگي مل جو، ويو جهان مان ٻائي مان

منش جائيءَ جي هير صورت ۾،

هن جهڙو ٻيو آهي ڪانه.

هو- (خوشيءَ ۾) ائين ئي گهرجي.

چا- اڪل. اسانکي اوهانجي ايتري چاڻ ڪانه هئي.

اوهان به ٻيل شڪرگذار آهون. (کيسي مان ٺوٺ ڪڍي)

مو۔ ڇا ڪجهي، مير پوري! سڀ ڪجهه هتي ڇڏي
آياسين پر هت اڃا اها سنڌي، سنڌ جي رت لڳايو
وينا آهيون.....

ڄا۔ (مير پوري کي) اوهان کي نٿي آڻي ڇا؟
مير۔ ٻاڪل نه۔ هتي قومي ٻولي آهي، اڄ نه نه
سيان رکڻو هتي ئي هليدي، پوءِ سنڌي ٻولي ڪهڙي
ڪم جي؟

ڄا۔ سائين سنڌ جي هڪ ئي نشاني وڃي رهي
آهي.....

مو۔ انهيءَ ڪري نه مير پوري صاحب ساڳي سنڌي
ٻولي قائم رکندو اچي. هتي ٻولي۔ سنڌي ٻولي۔ گذران
نه هـرڪنهن کي گهرجي. نه نه سنڌيءَ سان ڪو اوج
ڪونهيس.

مير۔ (ويچار ۾) ڇڳو سائين، سڀمڻ طور هي ٻڌو:
جيئن ڀلوئن جو جي مرن ٿا ٻين لاءِ
مور۔ ٺيڪ آهي.

مير۔ مونڱ، مان سمجهان ٿو ته شاھ صاحب به اهڙي
تڪ چئي آهي: جيئن ڀلوئن جو جي مرن ٿا ٻين لاءِ...
مو۔ مون کي به ڪٿي پيئي.

مير۔ ڇڳو. ڪاٻي ڪرڻ ٺيڪ ناهي. اکر هن طرح

ڦيرايائينو:—

مرڻ ڀلوئن جو جي جيئن ٿا ٻين لاءِ ڪيئن؟

مير۔ (مير لي ڏک هڻندي) ڏوب رهي هئ۔

ڏورم ڪي ڇايا

ڦهل رهي هئ۔ ڦهل رهي هئ ڀرم ڪي مايا...

مو۔ واه ! واه !

مو۔ ڇا نه خيال آهي، سائين !

جا۔ ڀرم ڪي مايا... ڪير سمجهي ؟

مو۔ (ويٺلن ڏانهن ٺهاري) ميرپوري صاحب

مهاڪارو، لکي رهيو آهي، جلد ڇپجي ظاهر ٿيندو.

مير۔ (خوش آواز سان) ها، ٻو...؟

جا۔ ان ڪتاب لاءِ اڀرڻ پتر ڳهرجي، شعر ۾،

سنڌي ۾...

مير۔ (مٿي تي هٿ هڻي) ڏنڌ، مونڱ !

مو۔ معاف ڪيو، اسان ٻڌو آهي ته اوهين اهڙا

ڪم ڪندا آهيو.

مير۔ اهڙا ڪم ڪندو ته آهيان، پر...

جا۔ پر ؟

مير۔ اوهين شايد نازعين صديءَ ۾ ٿا گذار ٿو، معاف

ڪيو، منهنجو مطلب آهي ته اوهان اڃان پاڪستان شايد

نه وساريو آهي.

جا ؟ مو۔ سنڌ ڪنهن کان وسرندي، سائين ؟

مير۔ اڳوڻي رينڪت، مونڱ.

ڇا - سائين، اوهان ۾ ٿورو ڪم پيو آهي.

مير - چٽي ڏيو. ڪار خدائين؟

ڇا - ٿون چٽينس.

مور - ٿون چٽينس.

ڇا - سڀاڻي پٽاجن جي قضيتي جي ٻارها ماسي آهي...

مير - اوهانجي والد شريف جو زالو ٻڌي سگهانئو؟

ڇا - ڊرٻلداس.

مير - ڊرٻلداس؟

مور - ڊرٻلداس جهانگي مل.

مير - منهنجي ساڻس واقفيت نه ڪونه هئي؟

مور - نه، سائين.

مير - ائين چٽو پوءِ ڇٽو؟

ڇا - ارادو ڪيو اٿئون خوش-ساگر ڇهائي لوڪن ۾

مفت ورهائجي.

مير - (ويچار ۾ ميز تي ٿال سان ڌڪ هڻي ٿو) هون!

ڇا - جيئن سندس پٽڪڏڙ آتما کي سرڳ لوڪ ۾

شائتي ملي. (اڪيون اڳهي) سرڳواسي جيئري نه...

مير - (وڏي واڪي) مون!

مون چٽو، چٽو.

مير - آهي آهي، آهي آهي. (سڀ واڙن وانگر

ٺهاري ٿا)

مون - اچي ڏي نه پوءِ...

ولائون ڪرن جا وڃن! خير، شڙا سان آيو هو. راضي ڪري ويو ۽ مون به راضي ڪري ڪڍي ومانس. هاڻي وري هي ٻار آيا آهن، مهاڳاوي لکڻ ۾ ڪافي رلد ڪئي آهي. خير، چئو پائي، ڪهڙي وشه الر؟

پوهو - اهوئي نه ماڻهن جي شيوا ڪرڻ مان نالدا آهن وغيره. اوهين پاڻ سمجهي سگهو ٿا.

مير - ها، ها سمجهير، خراب ڪم ڪونهي. (وڇتار ڪريو) ڏسو هيءَ مصرع ڪيئن ئي لڳو...

شيوا پاو، سڪ سميتي ۽ نرمل تن من آڻيو

سماج ساگر جي لهرن مان اوڳهريل ان تن آڻيو

ڏالڊو - (ٺاڙي وڃائي) ڏالڊو سڌو، ڏالڊو سڌو!

چينو - ”سماج ساگر جي لهرن مان.....“ ذرا ليک لئو معلوم لڳي.

مو - ش ش! متان، متان اهڙي ڪستاخي ڪئي الر

شاعر جي انٽراڪ جيڪو ڏسي الر شاعر جو اندر ۾

ڪجهه بولي لر ساڌارڻ جيو جي سمجهه ۾ ڪيئن اچي

سگهندو؟ ”ليک نٿو معلوم لڳي...“ ڇه ڇه!

پوهو - معاف ڪجو، مير پوري صاحب! اوهانجي

جذبن کي صرب رسائن جي مراد ڪانه هجي... اوهين

شعر کي پلي ٻورو ڪريو... (حاجيمل ۽ مورلد مل ڪٺڙن ۾)

حاجيمل ۽ مورلد مل - سائنس، ام، ام!

رام رام! پيو وڃو.

مير - (نمستی ڪري) چٽو ٻائي! هتي لي وهو.....
 مان ان مٿن ۾ اچان ٿو. (وڃي ٿو.)
 چيو - (موٽي ڪي) اهو مير پوري صاحب ٻانڌ آهي؟
 هو - جي.

ڏاندو - لڳي ته ڪونه ٿو.

هو - ڇا مطلب؟

ڏاندو - مطلب هي ته مير پوري صاحب شاعر ڪونه
 ٿو لڳي. سندس وار وغيره.....

هو - اوهو! اعائي ته هڏي مهاندا آهي. ٻيا شاعر
 لڳندا آهن، عورتن نه آهن. مير پوري صاحب شاعر لڳي
 ڪونه ٿو پڙ. (مير پوري اچي ٿو.)
 مير - چٽو، ٻانڌ.

پوهو - عرض آهي، مٿس رازي - ٻانڌالا ۾ جلسو ڪري
 رهيا آهيون. ان موقعي لاءِ سنڌيءَ ۾ ڪو عهدو شعر
 لکي ڏيڻ جي بهراني ڪندا. اهڙي آڻا رکي آيا
 آهيون.

مير - (موٽي ڏي منهن ڪري) هي مان ڇا ڏسي
 رهيو آهيان، موٽ! جيڪو اچي سو چوي، ”سنڌيءَ ۾
 شعر لکي ڏي.“ اڃا ٿورو اڳ هر ڪن ٻانڌو آيو هو. ڇي :
 ايشور جي آستتيءَ تي شعر لکي ڏي. سو به سنڌيءَ
 ۾. هاڻي پڇينس : سنڌين ڪهڙيءَ صديءَ ۾ ايشور
 کي سڏيائون؟ سنڌين يا ڪيو صوفين جو سدگ يا

مو - واه - اڻ سائين، واه! اڳتي نه هل. (ٺوٺي تي نظر
 پوندي) هيءُ ڪنهن جي مورف آهي؟
 مير - (اڏرو ٿي) هيءُ ساعرائي دل جي صورت
 آهي، موٽي.

مو - (ٺوٺي ۾ چٽائي ٺوٺي ٻاٻي ٿي) ڪانهي؟
 (مير اوري ڪوٽ سان اڳتي ڪري ٿو) ڪير آهي؟
 مير - اهو راز جو راز آهي؟
 مو - مون سان اها - عراڻي ٻڌ ڪري. ٻڌاءِ
 ڪير آهي؟
 مير - "پلاوٽي!"

مو - اوه! اڪٽيٽ وٽ واپار ڪري ڪير آهي
 اها پلاوٽي؟

مير - پلاوٽي! (اڳتي ڪري ٿو) هن کان اڳ
 نه ڄاڻي، نه سمجهي. پلاوٽي آهي،
 موٽي. هوءَ منهنجي خواب جو ساڪو آهي. هوءَ شيب
 جو روپ آهي. پلاوٽي ۾ سهي ۾ نه ڏسڻ آهي پاڻ
 پلاوٽي. (ساعرائي آواز ٿئي ٿو) وڌيڪ نه پڇي.....
 (ٺوٺو ٿي ٿو) رڪتو ٿي جوان - ٻوٽو،
 ڏاڍو ڪو ڪوٽڙن ٿا)

ٻوٽو - مير ٺوٺي ساعر جو گهر هي آهي؟
 (ساعرائي ڪري ٿو) صاحب ڪرد هي آهي.....
 ستي ڪن ٿا.)

(ڪمڌ ڏونڌاڙي) اڃان ڪونه ٿي اچي..... ڊوب
هي ههه.....

(رومال سان نرڙ ٿان پگهر اگهي) ڊوب رهي ههه...
(اوچتو مات ٿي وڃيٿو... ۽ پوءِ خوش چهري سان
ههه ٿي وڃائي) ڊوب رهي ههه... ڌرم ڪي چايا.

(ساهي پئي) ڊوب رهي ههه- ڌرم ڪي چايا.
(ميز جي خاني ڏانهن ناهاري، ٿڌو ساهه کڻي، اُنڊي)
منهنجو ٿي سهارو، منهنجي پلاونتي!

(ڪوٽ جي ڪيسي مان چاڻي ڪڍي، ميز جو خانو
کولي، ننڍو ڦوٽو ڪڍي ٿو. انهن ناهاري) سچ پچ پلا ٿي
ڇڏيو اٿئي، پلاونتي! آخري ٻڌ ٿي اچي جو ٻڙڻي رهي
هين؟ ڊوب رهي ههه- ڌرم ڪي چايا...

(موٽر اندر گهري ٿو- ميرپوري ڦوٽي کي ٽڪر
۾ ميز تي اونڌو ڪريٿو.)

موٽر- ڪيئن آهين، ميرپوري صاحب! منهنجو
مهاڪاوي ڪيئن وڌي رهيو آهي؟

ميرپوري - بس هاڻي آخري ٻڌ ٿي پئجي وڃي
هيان.

مو - ائين؟ ٻڌاء ته سهي. مس مس پند رهن ڏينهن
ڇا پورهيا ٿاب پيا اٿئي.

مير - ڪافي ڪنن ڪم آهي، موٽر... ٻڌ:
ڊوب رهي ههه... ڊوب رهي ههه- ڌرم ڪي چايا.

میرپوری

۲۰۰ بی کولیء ہر گشت،
 ۲۰۱ میرپوری کوسوں پہون
 ۲۰۲ آہن ہست فی الکتوب
 ۲۰۳ ۱۰۰۰۰ (وڑیء فی حکومت
 ۲۰۴ شہزادہ وغیرہ تکمل آہن،
 ۲۰۵ میرپوری میرپور
 ۲۰۶ ۱۰۰۰۰ (پارہ و ہلو آہن،)
 ۲۰۷ کے مان میر ککائی)

.....

۲۰۸ (لئے فی ہر شئی،
 ۲۰۹ ۱۰۰۰۰ سان لال ملائی) دوب
 ۲۱۰ (۱۰۰۰۰)

۲۱۱ لال فی ہر سان میر
 ۲۱۲ کے عقی (دوب رہن)

۱۰۰۰۰ (دوب سان) دوب

.....

جست ٻيٽ جي رڪ ڪين ڪري ڪنهن ڪي بهان
جست انگ ڏيکڻا لاءِ ٿئي ڪوئي نه حيران
واجبهائي اچي لاءِ نه ٻڌجي ڪوئي به گهر
ڦهلائي اڳيان ڪنهن جي نه ٻڌجي ڪوئي دامن

جست رانجه وائر جو ملي هرگز نه مڃالو
اي دوست هلي آءُ اڏيون ڏيس نرالو

پوڄاري جتي زر جو دٻين ڪي نه جلائي
مطلب جو ڪاري نه جتي چار وڃائي
جست دل ۾ رکي ڪوڙ نه سچو ڪو سڏائي
انسان ئي شيطان جتي سوڀ نه پالائي

انصاف ۽ حق جو جتي قائم رهي نالو
اي دوست هلي آءُ اڏيون ڏيس نرالو

ٻانگون ۽ وڏا گهند نه جست ڪوڙ مڃائن
مذهب جا جتي ڪيڙا نه انسان ڪي کائن
جست نار جي عصمت کي وڃي ڌن ۾ نه ٿوريو
هيران جا جتي ڏير نه پايڻ ڪي لکائن

ناڪام جتي ظلم جو ٿئي نير ۽ پالو
اي دوست هلي آءُ اڏيون ڏيس نرالو

ان مزدور جا لفظ ٻڌنديئي منهنجي وڃايل همت
 واپس موٽي آئي ۽ منهنجي اکين اڳيان پنهنجي ڪارخاني
 جا ست هزار ٻه سئو ٽيڙو ٽڪڙو ڦرڻ لڳا. اهي چهر
 لعل هئا ۽ سندن دلين ۾ پيدا ٿيل آڱ آڱ ڪندي
 رهي هئي.

”مان اڪيلو نه آهيان!“ اهو خيال ابدئي منهنجي
 چاهي جو گل هينئر وري ٿڙي پيو ۽ جڏهين وري ان
 مزدور جي لفظن ۾ ڏيکارڻو ٿڏهين نه پاڻ سڃاڻي
 ۽ سڱن ۾ منهنجو وشواس سڙو ٿي ويو. تن ڏينهن اندر
 ئي منهنجي بدلي پئي ڪئي ۽ اهو به ٻڌڻ ۾ آيو
 ته وڏي صاحب وٽان پنهنجي صاحب ۽ انسپيڪٽر کي
 ڪافي دٻ نصيب ٿي.

لطف تنهنجو دم نه دم، قهر تنهنجو ڳاھ، ڳاھ،
 هيئن نه سڄڻ واه واه، هونئن به سڄڻ واه واه.

منهنجو ڇڙ ڪ جواب ٻڌائيندي آهين ته منهنجي
 وارو پر پوءِ پنهنجي طاقت جو احساس ٿيندي هئي هن چلائڻ
 شروع ڪيو. مان بنا ڪنهن ترسڻ جي پنهنجي کالي ۾
 موٽي آيس ۽ مون محسوس ڪيو ته سماج ۾ ڪنهن به
 گندگيءَ کي صاف ڪرڻ لاءِ اٿاڻه شڪتي گهرجي. مون
 پاڻ کي هيٺ ٻاڪل ٺيل محسوس ڪيو ۽ شايد ٺيل ان
 ڪري جو هڪ ٺوڪري هٿان وڃڻ ڪري، اي ٺوڪري
 ملڻ مدڪل هئي. هڪ ٺوڪري کي ٺوڪر هٽڻ ۽ اي
 ٺوڪري هٿ ڪرڻ تائين آرڱهه ٺاهي لڏي هئي،
 ۽ انهيءَ ئي سوچندي مون انهن محسوس ڪيو ته اڄ
 جي نظام ۾، ڪنهن جي به پلائي ڪرڻ سر جي ست
 ڏيڻي آهي.

کالي ڇڏڻ تائين منهنجو من ۽ ويچار منجهيل رهيا.
 ۽ کالي ڇڏڻ وقت اڃانڪ جڏهن ڪنهن مولڪي ٻانهن
 کان پاڳڙو لڏهين مان ڪن ٻل لاءِ نه هراسجي ويس.
 مون سمجهيو ته اڄ زندگيءَ ۾ ضرور ڪو انقلاب وٺندڙ واقعو
 پيش ايندو. پر مزدور اڃانڪ ٺهڪ ٿيندي پڇيو: ”ايتري
 مايوسي جو سبب؟“ ۽ وري پاڻهي جواب ڏنائين: ”اڪيلو
 اٿو ڪرڻ سان هميشه انسان بي همت ٿئي ٿو. مولڪي
 ر آهي ته تون بي گناهه آهين. تون هميشه مزدورن جي
 ڪم ڪندو رهيو آهين. ۽ اڄ اسانجو فرض آهي
 ڪرڻ! اسين ست هزار مزدور منهنجو وارو
 انهن جا خطاري رک.“

هي صاحب ڪنوارو هئو. صاحب انسپيڪٽر ۽ ان نامعلوم عورت وچڙ سببند جوڙڻ جي ڪلهن ڪندي مون محسوس ڪيو ته جيتوڻيڪ ان اڳيائت عورت سان ڀلائي ڪرڻ سبب مون ڪو گناهه نه ڪيو هئو پر ٿڌهين به صاحب طرف ويندي مون پنهنجي اڳن-پڙيڪشا ٿيندي محسوس ڪئي. رستي تي پٽيڙي والي چيو- ”تو کي خبر آهي ته دارو والا انسپيڪٽر ڪيئن بڻيو؟“ ۽ بنا ترسڻ جي ٻڌايائين- ”پنهنجي زال جي زور تي! اڳئين صاحب کي ڦاسائي پاڻ کي فورمن ڪرڻ لاء ڪيترائي هپلا هلايائين پر اڳئين صاحب ٿيل لڳائڻ نه ڏنس. هي صاحب ٽنهن رنڱروٽ آهي ۽ کيس چار به ڦاسائڻ ڏائي هٿ جو ڪيل آهي انسپيڪٽر لاء!“

”لعنت آهي اهڙي عهدي کي!“ منهنجي زبان مان اي اختيار نڪري ويو ۽ نفرت وچان منهنجي اڱڻ، اڱڻ مان ٻاهر جا آلا نڪرڻ لڳا. ۽ جڏهين آفيسر مون تي ڪوڙو الزام مڙهيندي چيو- ”کيهائي! تو انسپيڪٽر خلاف مزدورن کي پڙڪايو آهي. ڇا توکي نوڪري نه ڪرڻي آهي؟“ ٿڌهين مان هڪدم آهي کان ٻاهر نڪري ويس ۽ مون کان اهو به وسري ويو ته منهنجي روزي سندس قبضي ۾ هئي. مون چيو- ”اوهان گزيٽيڊ آفيسر آهيو. سرڪار اوهان کي ڪنهن جي پيٽ تي لٽ هڻڻ جون ڪافي اختيارون ڏنيون آهن. پر مان اوهانجي ڏهڪي پر ڏيڻ وارو نه آهيان.“

مٿيان لفظ ٻڌند ۽ ٻئي مهينجو ڪنڌ ڦٽر کان اوچو ٿي ويو. مون ائين محسوس ڪيو ته جيئن اڃا به ان کي مڃڻ ۽ ڏيکڻ جي مون ۾ ڪا لڪل شڪتي آهي، جيئن کان مون هن مهل تائين ڪم نه ورتو آهي. هن ڪاميابيءَ ان شڪتيءَ کي هينئر هٿ وڌيڪ ڀل ڏئي ڇڏيو. ڏهري ڏهري مزدور پنهنجي ڪمن کي وڃي لڳا ۽ مون به ڪنهن نه ڪنهن ڪم ۾ من رٿائڻ هي ڪوشش ڪئي. ٿوري دير بعد اڃاڪه صاحب جو جهونو پٽيوالو اڳيان اچي بيٺو ۽ چيائين ”گهٽائي! تو نه وڏو مٺو مڃائي ڇڏيو آهي!“

صاحب وٽ انهيءَ ڪٽر ٻڌڻي ويو آهي، ان سمجهڻ ۾ مولڪي وڃڻ نه لڳي. هي صاحب نئون صاحب هئو ۽ ٿورو مٿو ٿيو هئو. ان صاحب کي انهيءَ ڪٽر جي گذريل ڪارڻ ڪارنامن جي ابتري شهر ڪانه هئي. نئين هجڻ سبب ۽ ڪم هي ٻوري ڄاڻ نه هئڻ سبب، انهيءَ ڪٽر کيس ڄڻ پنهنجيءَ ڳند ۾ ٻڌي ڇڏيو هئو. مگر هي پٽيوالو جهونو پٽيوالو هئو. مون سان گهڻو وقت آئيس ۾ رهڻ سبب پنهنجي سڀ کان خوب وائڻ هئو. سدس رخ مونڏانهن هميشه همدردانه ٿئي رهيو هئو. هن چيو: ”صاحب ۽ انهيءَ ڪٽر جي سس ٻس مان مولڪي ڳجهه جي نه خبر پئجي نه سگهي پر ڪنهن چوڪريءَ ۽ پنهنجي باري ۾ ٻالھ ٻولھ ٿي رهي هئي. اها ڀڳت الڳ!“

نه ڪجهه سمجهه پر نٿي آيو. هو حيرانيءَ وچان ه—
 انسپيڪٽر جي منهن ۾ ۽ وري منهنجي ڇهه-ري ڏانهن
 سوال ڀريل نگاهن سان ٺهاري رهيا هئا. جيتوڻيڪ
 منهنجو من منجهي ويو پر انسپيڪٽر منجهن وارو نه هئو.
 هن هيڊئر چلائڻ شروع ڪيو ۽ اهڙي ريت چلائڻ شروع
 ڪيو ڇهه-ون سچ پچ ڪا پاري غلطي ڪئي هئي.
 مون ڏٺو ته هو مون تي ڪوڙو الزام لڳائي، مزدورن کي
 مالي نقصان پهچائڻ جي ڪهاني سان، نه صرف مون کي
 مزدورن جي نظرن ۾ هيٺ ڪيرائڻ جي ڪوشش
 ڪري رهيو هو پر منهنجو سروس رڪارڊ به خراب
 ڪرڻ جي پائوٽي رهيو هو. اهو خيال اينديئي منهنجي
 اندر وارو ڪر موڙي کڙو ٿيو. مون ڀڳدم، ڪالهوڪي
 سوائي وارو ڪاغذ جنهن ۾ مزدورن جا نمبر سندس هٿ
 سان ٿي لکيل هئا، پنهنجي هٿ ۾ قابو ڪندي چيو—
 ”هي... ڪاغذ ئي... اوهان جي سچ ۽ ڪوڙ جي
 ڪسوٽي آهي!“

پنهنجي هٿ سان لکيل ڪاغذن وارو ٽڪر منهنجي
 قبضي ڏسي، انسپيڪٽر جي منهن ۾ ڇو ٻڌو لهي ويو.
 هاريل سپاهي جيان لٿل ڇهرو ڪٽي، هو ٻاهر هليو ويو.
 مزدورن ۾ هيڊئر ٽهڪڙو مڃي ويو ۽ ميڙ مان آواز آيو—
 ”مون چيو ڪونه ته اڳئين ڪلارڪ جيان هي ڪلارڪ
 خوشامد مان نه ڄاڻي!“

”ٺوڪي ۽ اُهي نه ڏارو والا جو چرل ڪريل آهي؟“
هن انتظار مان پڇيو ۽ مون چيو: ”ٺوڪي نه ۽ اُهي نه.“
پر ٺوڪي ۽ اُهي نه سگهندي جڏهن تون سندس
۽ سندس گهرو حالتن جو ٻارڙي ۽ سٺاڻاڻا
ڪم ڏين ۽ اُهي نه جواب ڏيو. ”ارهاڻي صلاح لاءِ
شڪريه اُهي نه“

”زندگيءَ ۾ اڄ بهرويون ڀرپوري، ڪنهن نشڪام ڀلائي
ڪرڻ سبب، منهنجي من ۾ عجيب آئندڙ جون پهريون،
چوليون مارڻ لڳيون ۽ ۱ چار ڏينهن نه مزي ۾ گذري
ويا. ان وچ ۾ ان عرصي جون ٻه نه آيون. پر چوٿين ڏينهن
جڏهن مان صبح جو کائي ۾ پئس ٽڏهن انهيڪو
جون لال لال اکيون ڏسي منهنجي من ۾ ڪجهه ڪڙڪو
جاءيو. مون کيس ڄاڻي اچهي ڏيکيو سلام ڪيو پر هن
سلام نه ورايو. مان پنهجي ڪوسيءَ کي وٺي
پتيلي، هٿ ۾ هڪ ٻروڙو ڏنو. لکيل هو. ڪانهوڪي
سواليءَ جي اهميت ۾ ٻن مزدورن جا تو غلط نمبر
موڪليا آهن. سبب ڏي نه چوڻه لولي انتظامي قدم
ڪيو وڃي.“

مان هڪدم سمجهي ويس ته ان نامعلوم عورف جي
سخت پر ٻالھ بچي نه سگهي هئي ۽ ڪجهه وقت لاءِ نه
گاري پياڻي ويس. انهيءَ ڪري جي ان عجيب
پر منجهي چوڌاري ڪم ڪندڙن کي

۽ هن پاسي کان ڪو نرڪ جواب نه آيو، جيڪڏهن
 آيو به نه. آواز هيسيل هئو. هن پڇيو. ”مهر باني ڪري
 ڪجهه کولي ٻڌايو.“ ۽ ان سوال چڻ مون به ڪجهه همت
 ڀري ڇڏي. مون هيٺئر سنڌي به پڇيو. ”ڇا توکي خبر
 آهي ته مان ٺهندجي ذات جو آهيان؟“

”مان ذات پات کي نٿي مڃان.“ هن وري اٺ-
 انگريزيءَ به جواب ڏنو. ”مان ٺهندجي نرڪ جو سبب
 ڄاڻڻ چاهيان ٿي.“

سندس جواب مان ظاهر هئو ته هن منهنجي سنڌي
 ٻولي سمجهي هئي ۽ سمجهي جواب ڏنو. سنڌي
 ڇوڪرين جي گراوت ٿي منهنجي من به جنبش پيدا ٿي.
 پر هوءُ معصوم هئي ان سمجهڻ به مونکي ڏاڍو نه لڳي. هن
 نرڪ جو سبب پڇيو هئو ۽ ڏارو والا جي چرتر جي اوگهڙ
 ڪرڻ بعد سندس جواب ٿي سندس معصوميت جي
 پرڪ ٿيڻي هئي. پر ڏارو والا جي چرتر کي ڪهڙي ريت
 اثرائتي نموني کولجي اهو مونکي نرڪ خيال نه آيو. ٿي
 سگهي ٿو مونکي هڪ ۽ هڪ ٿي هجي جو ڪنهن به
 عورت سان اهڙي ريت مون ڪڏهن ڪين ڳالهايو هئو.
 پر تڏهن به مون جواب ڏنو. ”مونکي تو لاءِ نرڪ ان
 لاءِ آهي ته جنهن باب ٽون پڇي رهي آهين ٺهندجي
 چرتر جي ٻڌڻي به مونکي گهڻائي شڪ سبها آهن.“

۽ اڃا تڪ آيل هون هي ٿرڻ... ٿرڻ جو آواز ڪنن تي
 آيو ته واپار ڌارا ٽٽي پيئي. مون سمجهيو ضرور بدبختي
 آيسر جو فون هوندو ۽ ڪو ٽڪڙو ڪم ڄاڻندس، پر جڏهن
 اتي پهتو ڪن تي وڪسر نٿي ساڳيو ئي سڃاڻل آواز ٻڌڻ
 ۾ آيو. ”هلو... مسٽر ڊارو واڻا بلڙ!“ جهڙي اهڙي
 اڃا اڻ لاءِ ڪهڙي اڳ، مان انهي اڃا ئي وڃي وڃي ان اڳيان
 عورتي سامان هينئر ڳالهين ڪرڻ جو موٽي ڪليو. موقعو
 ملي ويو پر عمر نه آهي ته ڇو سندس آواز انهي بدبختي
 دل ڌڪ ڌڪ ڪرڻ لڳي. دل ۾ سوال آيو. ڪٿي
 اها اڳيان عورتي هون اهڙي ڪار هجي ته؟ ۽ نتيجي تي
 سوچندي ئي مون پاڻ تي طاڦو رکڻ جي ڪوشش ڪندي
 ساڙوڻ ڄاڻ ڏيو. ”مسٽر ڊارو واڻا ڪونهي!“ ۽ هڪدم
 ڄاڻ ڏيو. ”ڇا تون سچو ٿو ڳالهائين؟“ اتي سگهي ٿو
 هينئر آخر سوال ڪهڙي به بهال کان پڇيو هتي پر مون
 انهن متوسس ڪيو ته اهڙي قسم جو سوال بدبختي پورو
 ۾ اوشواس طاهر ڪرڻ کان سواءِ ٻيو ڇا ڪري سگهيو،
 آخر انسان جي پورو هي گراوت جي به ڪهڙي ڪونهي
 ٿيندي آهي؟ اوشواس مان اتي انسانيت جي چڙ ڪسي
 ٿيڻو لڳي ته سندس اهڙي سوال تي مولڪي هينئر
 اهو لڳو ۽ مون چيو. ”تون ۽ ڊارو واڻا ڪن سماج جي
 طبيعت ۽ لعنت آهيو. مونکي توڙي انهي کان نفرت

ذات پات جي مڻييدن ۾ منهنجو وشواس، پاڪستان
 ۾ ئي گهٽ هئو ۽ هندستان ۾ اچڻ بعد ڌاري ڌاري
 پاشا ۽ ڌرم جي اڃاين وڃڻ ۾ الـوڀ لڻ شـروع
 ڪيو هئو. ڪنهن سنڌي چوڪريءَ جو گجراتي يا پارسي
 وغيره سان لاڳاپو هجڻ ۾ مون کي اعتراض به ڪونه
 هئو. پر جهڙي نوع ۾ انسويڪٽر مٿيان لفظ چيا تن
 منهنجي انگ انگ کي به لڳائي ڇڏي. ڊارووالا
 پارسي هو ۽ هوءُ نا معلوم غورث منهنجي ذات جي هئي.
 چ...چ... هي انسويڪٽر هڪ هڪ لفظ تي زور ڏيئي
 منهنجو ڪنڌ شرم کان نيچو ڪرڻ ڏو گهري! منهنجي
 من ۾ اي آرامي ٿانڊن جيان ڊڪا لڳي.

شام جي وقت مون کي سوائيءَ ۾ رهڻو پيو. چؤطرف
 خاموشي ڇانيل هئي. سوائيءَ وارا مزدور ڪارخاني ۾ يا
 ڪارخاني کان ٻاهر ڇانهن- ڀاڱي لاءِ هليا ويا هئا، جو
 سندن اهو وقت رسييس جو هئو. کائي ۾ مان اڪيلو
 هوس. ڪم نه ڪونه هئو پر متان ڪو آفيسر نه چڪاس
 لاءِ اچي اوچتو پندا ٿئي ان ڏي ڪان پڻ منهنجي ٽيبل تي
 هڪ به فائيل کولي ويندو هوس. منهنجي دماغ ۾ هن
 وقت صرف اهوئي خيال ڊوڙي رهيو هئو ته انسويڪٽر
 جي فاحش حرڪتن کي ڪيئن روڪجي. کيس پٺيءَ ۾
 چرو هڻجي يا مڙس بڻجي سامهون لاڪار ڪجي.

”هلو...مستر. دارو والا پلنز!“ ڪن تي ساڳيو سڃاڻل
 آواز ٻيو ۽ منهنجي سوپر مان ئي اختيار سميرائ ٿي ڪري
 ويو. ڪدم جواب ڏيڻ جي همست نه ٿي ۽ ڇا
 جواب ڏاڻا انجي به مد ڪانه رهي. پر جهنگي پنهنجي
 ڪنن سان جواب ۾ پڌم ٿيڻ جي دوش اڪائي ڪري
 جهڙو. ان نامعلوم عورف جي آواز ۾ مولڪي غصو ۽
 جديش محسوس ٿي ۽ رسيور ڪي غصي زبان ڦٽي
 ڪرڻ کان اڳر کيس چواندو پڌم. ”مان لوڪي ڏسي
 ولد اس!“

ڪنهن به عورف کي ڄاڻي ٻنهي يا اٺاڻائيءَ ۾
 اڃا اڻ ڏٺا ڪاٺ معنيٰ پاڻڪي ٻاه ۾ اڇلائي. مون سوچيو ۽
 پوءِ انسپيڪٽر کي چيو. ”معاف ڪجو... مولڪي ڪوڙ
 ٻاڻائي ٿي اٿو اچي!“ ۽ انسپيڪٽر منهنجا لفظ ٻڌائيندي
 اهڙو نه وڃڻو ٿيڻو ڪيو جو مولڪي سمجهه ۾ ٿي نه آيو
 نه هو مڙهي ٿيڻو ڪري رهيو هو يا منهنجي معصوميت
 تي رحم ڪائي رهيو هو.

ڪلڻ بند ڪري ڇڏيو. ”لوڪي خسر آهي نه هوءَ
 ڪير آهي؟“ ۽ بنا لرسڻ جي پاڻي ٻڌايائين. ”هوءَ
 منهنجي ذات جي آهي! ڇا لاءِ ۽ چتر!!“ ايترو چئي
 ٿيو. ڪري ڪلڻ لڳو ۽ ڪدم کائي ڪان ٻاهر

صد بار بهتر آهي پر ٻوڙ اڇانگ ڪلهت نه پر سڄي ٽرڻا
ٽرڻا... ٽرڻا ٻوڙ آواز ڪنن تي پيو ۽ مون کان هلاڪو چرڪ
پرجي ويو. مون هڪدم محسوس ڪيو ته اڃان مان
ڪنهنجي نظرن ۾ شيطان نه پيو آهيان... ۽ نه مونکي
پڇڻا ئي گهرجي!

”مسٽر گيهائي، فون نه کڻجانءِ!“ انسپيڪٽر ڊبليو
پري آواز ۾ سڏ ڪندي چيو ۽ مونکي سندس ڊڪم
ڇڻا ڏاڍي اڪليف محسوس ٿي. ڪن پر لاءِ ته مان
بلڪل مددگي ويس.

”مسٽر گيهائي!“ پٽيوالي مونکي چٽاڻو. ”انسپيڪٽر
پيو سڏجي!“ ۽ سندس لفظ ٻڌندڙي مونکي سندس
صوح وارا لفظ ياد آيا. هن چيو هئو. ”انسپيڪٽر کي
راضي رکڻ ۾ ڪٿر نه ڇڏجانءِ، اڄ توکي ٻه ڪلاڪ سوائي
ملاي آهي. ٻه ڪلاڪ معي گهٽ ۾ گهٽ ٻه رپيا
جيڪڏهن سائڊ سوائي ملي ته پنجاهه ڪهڙي وڏي
ڳالهه آهي!“

پنجاهه رپيا. پنجاهه ساوا نوٽ. منهنجن اکين اڳيان
هيٽر ٽروٽ لڳا. ۽ انهن پنجن نوٽن مان انيڪ ننڍڙا
وڏڙا زندگيءَ جا ڪم سر انجام ڪرڻ جي ڪلهنا ڪندي
ٿي مان ڪنهن مداريءَ جي پٽيءَ جيان ٽيليفون طرف
اڪ ڇنپ ۾ وڌي ويس!

چرلر جي بلندي ۽ گراوٽ سمايل آهي. اهو سوچيندي
منهنجو من پاڻ وڌيڪ بي آرام ٿي وڃي.

هي آراعي جي دواران- ڪيئن سڃاڻل ۽ اٺل سڃاڻل
عرون جا چورا، منهنجي اکين سامهون ڦرندا رهيا ۽
انسٽيڪٽ جا اهي اکر- ”خير ائين نه ڪير آهي؟...
خير! ڪڏهن به ٿا ٿيندو سانڃا!“ ڪنهن عجيب راز جو
چٽاءُ ڏيئي رهيا هئا. جيتوڻيڪ رڪي رڪي، ان راز کي
حاطل جي لالچ هن ۾ ٻار ٻار ڀري رهي هئي پر ان
مان آخر ڪهڙا گل اڪرندا، ان تي خيال ڪندي من ۾
نڪتو بي آراعي پيدا ٿي..

جهڙن جهڙن ريس جي گهڙي وڃڻي ٻوڏي ٿي
وئي، ٿيڻ ٿيڻ منهنجي من جي دٻا ۾ وچتر پڙهندي
وئي. انسٽيڪٽ لاءِ ڪوڙ ڳالهائي سندس نامعلوم راز
۾ شامل ٿيان يا نه ٿيان؟ اهو سوال دماغ ۾ ٽپي ۽ سان
ڦرڻ لڳو. هينئر منهنجي ڪنن ۾ ڪو آواز گواهي لڳو.
سهڙو ۽ مڙر آواز- ”هلو... مسٽر دارو والا پلڙا“ سون
جواب ڏيڻ چاهيو. پر آواز گهٽجي ويو ۽ ٻئي طرف کان
غصي ڀريل آواز آيو- ”تون ڪير آهين...؟ تون نه ڪو
شيطان ٻيو ڏسڻ ۾ آهين!“

آف... ڪنهن مون کي ”شيطان“ ڪوٺيو. مون سوچيو.
ڇا هي چرلر جي گراوٽ نه آهي نه ٻيو ڇا آهي؟ اهڙي
ٺوڪري کان ٻيڪ- ٻيٺا اهڙا اهڙي غلامي کان موص

بدد ڪئي. انسپيڪٽر اڇانڪ پڇيو.

”خير اٿيئي ته ڪير آهي؟“

”نه... مونکي ڪهڙي خبر!“

”خير! ڪڏهين ٻڌائيندو سانءُ!“ چئي هو رهيس، ڀري مشڪ مشڪ لڳو. انسپيڪٽر ۽ خاص ڪري اهڙي نام ڪئي انسپيڪٽر ۽ منهنجي وچ ۾ ڪهڙي قسم ۽ ڪيتري حد وارو رستو هئڻ گهرجي ان کان مان اڳيئي خبردار هوس. ان ڪري مان سندس رهيس. ڀري مشڪ جو جواب ڏئي نه سگهيس. پر اڃان انسپيڪٽر لاءِ مونکي ڪوڙ ڳالهائون پيو ۽ ڪوڙ ڳالهائي مون هيٺ ٿي ائين محسوس ڪيو جڻا منهنجي چرڻ جي گراوت جي ڪڏ ڪوئڻ جي شروعات ڪئي هئم ۽ ٻئي ڏينهن کائي ۾ پير پائڻ کان اڳ مون پڪو فيصلو ڪيو ته ڪوڙ باڪل نه ڳالهائيندس.

۽ ان سانچي ڏينهن منجهند جي ريس ڪان اڳ انسپيڪٽر سڏي چيو. ”مسٽر گيهائي! اڄ تون پلي سوائي ڪم ڪر.“ مونکي اهو سمجهڻ ۾ دير نه لڳي ته انسپيڪٽر ڪوڙ ڳالهائڻ جو عيوضو ”سوائي“ ڏيڻ رستي چڪائي رهيو هئو ۽ عيوضو چڪائيندي سندس گهران ۾ نه ڪجهه نٿي ويو! پئسو سرڪار کي ڀرڻو هئو پوءِ هو ڪنهن کي ڇو نه ڪري. اهو ڪير ڏسڻ وارو هئو؟ مگر ”حلال“ ۽ ”حرام“ انهن ٻن لفظن وچ ۾ ئي نه انسان جي

”کيڏانهن ويو آهي؟“

”ٻاهر ويو آهي!“

”پر سندس روئي جو دٻو نه آفيس ۾ ايندو آهي نه.
پوءِ.....؟“

مسٽر دارو والا شادي ڪيل هئو، انجي مولڪي سندس
هٿي. هن ڪارخاني ۾ ۴۰ سال لڳا هئا ۽ خوش نصيب
شروعات ۾ مولڪي پنهنجي آفيسر هٿان ئي ڪم ڪيو
جو موقعو مليو هئو. آفيسر وقت وقت پر وقت مسٽر دارو والا
۽ ٻيا اسٽيفنڊس، فورمين وغيره پيا ايندا هئا ۽ مواريت
نه سلايم پڙهندا هئا. مسٽر دارو والا جو سروس رڪارڊ
خواب هئو ۽ ڪيتري وقت کان سندس پروسس بند
هيو. آفيسر سندس ڪارڊ ڪارنامن جي ڪافي اوڳهڙ
ڪندو هئو. ظاهر هئو ته هن سرڪار کي چڱي گهڙي
هٿن هٿي. پر عجب هئو جو هن مهل تائين مثاليس
ڪو نه انتظامي قدم نه کنيو ويو هو. ضايع هو ته هو
چتر، چلڻو پڙو ۽ وڏي ٻج وارو شخص هئو، جنهن سان
بنا ڪنهن سمجهه جي پيش اچڻ مان نقصان پهچڻ جو
گهڻو ادب هو هئو. ان عورتن جي ڪشڪوهه سان صاف
ظاهر هئو ته هوءَ سندس گهر واري نه پر ڪا ٻي عورت
هئي ۽ ان عورتن سان هو ڪا چال چلي رهيو هئو.
ان عورتن کي وڌيڪ ڪو نه جواب نه ڏئي مون
رسور اهڙي ريت رکي ڇڏيو جنهن ان عورتن پاڻهي وارا

جي ٻارو، رکين يا نه... پر انسپيڪٽر کي راضي رکڻ
پر ڪٿر نه ڇڏجانءِ! پٽيوالي جي لفظن ۾ ازرگانه آزمودو
صاف جهلڪا ڏئي رهيو هئو ۽ مون سوچيو. هن کائي ۾
بدلي ٿئي صرف ۽ ڏينهن ٿيا اٽل ۽ انسپيڪٽر جي ان
ناجائز حڪم کي ريتن ڇڏو نه آهي.

رسيور ڪن سان لڳايل نه ڪنهن عورتن جو سنهڙو
۽ مٿر آواز ڪن تي پيو. ”هلو..... مسٽر دارو والا
پليز!“

”ڪا عورت اوڃان لاء...“ مون انسپيڪٽر کي ٻڌائڻ
چاهيو جو هن رسيور کي هٿ سان ٻڌ ڪندي چيو.
”کيس ڇڏج نه ڪونهي!“

انسپيڪٽر جي ناجائز حڪم تي مون کي ٻهرائين
مٿيان لڳي هئي ۽ هيئر عجيب! عجيب انگري جو
هن مون کي ڪوڙ ڳالهائڻ جو حڪم ڏنو ۽ ڪوڙ ٻئي مان
چرلر جي گراوت جو ٻهرايون ڏاڪو سمجهندو آهيان،
شايد ان ڳالهه جي کيس پوري خبر نه هئي. ڪن تي
وري آواز پيو. ”هلو... مسٽر دارو والا پليز... دارو والا!“
مون محسوس ڪيو ته آواز ۾ انتظار ٿي هئي. پر مسٽر
دارو والا هيڏانهن، ڪهڙي ۽ ڪهڙي سان پاڻ کي هيٺ
مٿي لوڏي رهيو هئو. مون کي سندس پاران ڪوڙ ڳالهائڻو
ٿي پيو. مون چيو، ”مسٽر دارو والا ڪونهي.“

مان اڪيلو نه آهيان!

ڪاٺي ۾، ڪرسيءَ تي
اڪيون ڊوٽي آرام وٺي رهيو
هوس جو اڇاڻڪ ٽيليفون
جهي ٽوڙ... ٽوڙ جو آواز
ڪنن تي پيو؟ مون من تي
من ٿو ٻڌايو. "صاحبو ڪن
هي حڪم جو گهوڙو، وقت
ناوقت، سدا تيار آهي،
"گشور" جيون" رهيس جو وقت نه آرام
ولس نه ڏيندا!" ڪنڊ

ڊاڪٽر جي ٽيل طرف ٺاهيو. کيس پنهنجي
ڪرسيءَ تي ويٺل ڏسي، اطمينان سان اڪيون وري
ٽي ڇڏيو. ٽوڙ... ٽوڙ جو آواز وڃندو رهيو ۽ الڳ ڪر
ڏڪندي چيو. "مسٽر ڪيهاڙي، ڏرا ٽيليفون نه ڪڍجانءِ."
الڳ ڪر جي ناچاڻو حڪم ٿي موٽي مٿيان لڳي
اهڙيءَ مهل آفيس جي پٽيءَ والي جا ڪالھوڪا اکر باد
نڪتو. "مسٽر ڪيهاڙي، ڪاٺي ۾ پٽي ڪڍين

اٺون پٽن جي ساز ئي ڳايو
ساجن آيو ڪي بس آيو

بادل جي سنهڙي آنڇل سان
ڪجهه منهن اوڀري نوروئيءَ جيان
چاندني هٿي شرمائي
ياد پيا جي آئي.

تارن جون آڪاس ۾ ٽوليون
خوش ئي ڪيلن آنڪمڙوليون
ڪڏهن چنبد جون هرڪائي
ڪڏهن چاندنيءَ کي شرمائي
تارن راس رچائي
ياد پيا جي آئي.

اولهه ۾ ڇا چنبد ٻڏي ويو
دل ڪههجهيءَ جو بند ٽڏي ويو
سورءِ جي پهر يائي ڪرڻ ۾
آءُ لڳائي من ۾ تن ۾
جوت ڇڪور ٻجهائي
ياد پيا جي آئي.

آڇل

* ياد پيا جي آئي *

واس چالندئي ۽ شاهوشي

دل تي جڻا ڄاڻي يهوشي

دور نضا مان ڏيري ڏيري

لهر لهر ڪسي چيري چيري

ڪوڪ ڪوئل لهرائي

ا جي آئي

ش-رڌا پيدا ڪئي ۽ من ئي من ۾ کيس نمسڪار ڪرڻ لڳو. پاڻ کي چوڻ لڳو ته اهڙي پوتر ڏيويءَ جي چرڻن جي ڌوڙ جي سدس مستڪ کي نصيب ٿئي نه هو. پاڻ کي پاڳوان سمجهندو. ايتري ۾ اس اچي ويئي. ساوٿريءَ دستور کي چيو، ”ميهنجي گهر هل، اڳو ٻوڙ ڇانه پيئندو وڃ.“

دستور انگاري ج-واب ڏنو ۽ ساوٿري کانئس موڪلائي هلي ويئي. اهو ڏينهن اهو-شينهن، دستور توڻي ڪئي ۽ نيٺ پلي پاڻ آيو..... ان بعد ڪي-س هرڪنهن چوڪريءَ ۾ ساوٿري ڏسڻ ۾ اچڻ لڳي.

”حليم انسان ئي سچ پچ شڪستشالي ئي سگهي ٿو
۽
س-چي شڪستي رکندڙ انسان ضرور حليم هوندو.“

ساوڙيءَ کيس اڌ ۾ روڪي ڇڏو، ”بس، اٽڪڙو نه
 ٿي. مولڪي ٻڌاءِ نه مڙس سان گڏ ٻڙي ڏسڻ ۾ ڪو
 اهم آهي ڇا؟ پاڻ هرڪنهن عادي شدهءِ -ورس کي
 ڳهرجي ته ٻههجي پئيءَ سان گڏ ٻاهر ڳهمڻ اڳري.
 مولڪي نه ٿو جهڙن چوڪون هي منورئيءَ ٿي عجب ٿو
 لڳي. ٿون اسان جي آڻيس ۾ نئون پرتي ٿي آڻين؟
 هو جابلو لاءِ نه ٿون ڪير آهي، ڪهڙي جانيءَ جو
 آهي، مون ٿو ڏانهن به چار دفعا ٺٻارايو، پر ٿو ماڻهين
 اٿو مطلب ڪهڙو، ايتري قدر جو بنا سوچ واپساري
 ٿو مون ڏانهن خط لکيو، ڪهڙي سبب؟ ٻههجي خط
 پڙهڻ سان مولڪي غصو يا ڪاوڙ ڪونه لڳي، پر ٻههجي
 خيال آهي ٿي ڦاس؟ وهر ٿي آيو؟ پڳوان کان اهو سوال
 ٿي ڪير نه، اي سائين، ٿو دستور جهڙن سالن کي اها
 سبت جو ڏني آهي جو ڪنهن جي به مصروف
 مڪراشت، سرودش لکاءِ؟ پوڻو پاوٽا ۾ به شيطاني
 شين ٿا ڏسڻ!

ساوڙيءَ اڃا اهي لفظ ٻڌا مس نه دستور هي اکين
 ۾ نرم وڃان پائي ٿي آيو. اهو ڏسي ساوڙي هڪدم
 ٻاٻه ڦيرائي ڇڏيو، ”ٿون ميهجو پاءِ آهي، اٿان کان
 ٿي غلطيون ٿينديون آهن. ٻڌاءِ ٻڙي سٺي هئي؟“
 ”ٻڌڻ اکر دستور جي من ۾ ساوڙيءَ لاءِ اٿي“

چڏيو. ساوٽريءَ چيو، ”اهو نه مون کان وسري ويو، مسٽر
دستور! مون نه ٺوڪي سڃاڻپ ٿي ڪونه ڪرائي. هي
آهي منهنجو پٽي ڏيو. پنهنجي پريچي مون اڳ به ٿي
ڏيئي چڏي آهي.“

پنهني هڪ پٽي کي کيڪاريو. بس هي هو پويون
ڏک جهڻ هڻي اٿس جي پٽي پڇي چڏي. دستور
پنهنجي خيالن ۾ غاڻن ٿي ويو. کيس اهو وسهڻ پري
نه ٿي آيو نه ڪو ساوٽري شادي شده هوندي. جي
هوندي به نه مڙس سان گڏ کيس چو وٺي آئي؟ گهڻي
ويچار ڪرڻ کانپوءِ کيس انڌاري ۾ هڪ اميد جو ٿورو
نظر آيو. سو هو نه ساوٽريءَ لاشڪ پنهنجي هوشياريءَ
سان مڙس کي آڻو ٻڌايو آهي. دل ۾ چوڻ لڳو نه ڪوئي
مڪر ڪرڻ نه سڪي ٿي زالن کان. سڪه سان کيل ٿورو
ٿيو. ٿيئي ٻاهر آيا. ساوٽريءَ جو گهومت پنهني کان
موڪلائي ۽ ساوٽريءَ کي چونڊو نه مان ٿورو دير سان
گهر ايندس، هليو ويو. هاڻي دستور کي يقين ٿيو نه
جو پاڻ آخرين خيال ڪيو هئائين، سو ٺيڪ هو. بس
استغند ڏانهن وڌندي دستور، ساوٽريءَ کي چيو، ”جي
مڙس سان گڏ ٻڪڙ ٿي وڃڻو هو نه مون کي ٺيڻڊ چو
ڏنڻ؟ خواهه خواهه ڪنهن جي اي عزتي ڪرڻي! ايترو
اه وقت ڪونه مليو جو اسين هڪ پٽي ۾ ٻن ٻن...“

کي ساڻ ولي دآلي آهي؟ هي دل ۾ چوڻا لڳو ۽
 چوڪريون ۽ ڪمال ٿيون ڪن. ڪيترن مان ٿيون رستو
 وٺڻا پر ساوڙي اڳيان وڌي اچي چيس، ”اسانکي ٿوري
 دير آي وڃي آهي سو معاف ڪڍو. هاڻي جلدي هلو
 ڀڳتو چالو ٿيڻ ۾ هوندي.“ ڪجهه ۽ وڌيڪ ڳالهائڻ
 کانسواءِ ٿيڻي وڃي سٺيما هال ۾ ويٺا. ساوڙي ۽ دستور
 جي وچ ۾ ٿين صورتحال ٻنهي جي جڳهه والاري. دستور ۽
 السڌر ۾ ٻيڙي رهيو هو ۽ جيسين ڀڳتو چالو ٿي
 تنهن ٿوري عرصي ۾ هي ڏاهر سوچڻ لڳو، ”هي ڇا
 آهي؟ ٻار ۾ ڪن ٻار جي کلي تي عزلي!! يا مٿس
 هڪ وڏي ٿلوي!! نه، نه، ائين ڪڍڻ هوندو؟
 ساوڙي ۽ هميشه ڏانهس ٻار مان ٿي ۽ ڏسندي
 هئي. ٿي سگهي ٿو ۽ شايد هي ٻار ۾ رهندو وجهندڙ
 کيس رستي ۾ ملي ويو هجي ۽ ساوڙي ۽ کائڻس ڪند
 ڪڍائي ڪڍي سگهي هجي. پر وري خيال آيس ۽
 ٿڪيٽون نه اڳ ۾ ئي وڌيڪ ليل هيون. کيس ڪجهه ۽
 سمجهه ۾ نٿي آيو. سڀ هڪ ٻولي ٿي پائيس. وري
 پنهنجي سوال کي پاڻ جواب ڏيڻ لڳو ۽ مجاڏا اسانکي
 ڪير ساوڙي جي ذات وارو ڏسي وٺي تنهن ڪري هيءُ
 چالاڪي ڪري هي نقون ماڻهو ساڻ ولي آئي ٿي
 ڏسجي. هي اڃا اٽلي ڪيترا خيال ڪندو رهي ها،
 ي ۽ هي آواز سندس خيالن جو سلسلو ٿوري

هر گهڙي ۽ ٻئي گهڙيال ڏانهن نهار بانهن. وس پڇيس ها
 نه ڇيگر گهڙيال ڇا ڪاٿا ٿيڙائي هڪدم آفيس بند
 ڪرائي ها، پر لاچار هو. آخر سندس من گهري گهڙي
 آئي. آفيس بند ٿي. ساوٿري ڏانهن راز پري نگاه
 سان نهارِي هلي وئي. دستور کي منجهند جي ماني ار
 ارار ڪونه وٺي سو چئن لئن پوري ڪري، وڃي ميٽرو
 جي ٻاهران بيٺو. هن جي اندر ۾ هڪڙا اڏما ٿي آليا
 نه ٻيا پئي ويٺا. مٿان مٿان خيال. انتظار ۾ هڪ هڪ
 ٻل نه سندس لاءِ هڪ هڪ ڪلاڪ ارار هو. پر چوندا
 آهن نه:—

‘جو هئا انتظار ۾ هئا، وو نه وصل يار ۾.’

پر هن انتظار کيس ايترو اڏائي ڇڏيو. سمجهائين نه
 شايد کيس ڏوڪر مليو آهي. پڪڙ چالو ٿيڻ ۾ باقائي
 وڃي سٺ اٺ منٽ اڇيا ۽ هن جي چهن مان اهي اي
 اختيار الفاظ نڪري ويا:—

‘ميري من کي ڪلي مرجها گئي، ڪيا ٿو نه آڻوڪي؟’
 نه ايتري ۾ هڪ ٺٽڪسي اچي سندس سامهون آئي
 جڏهن مان هڪ جوڙو ٺٽو. هڪ هو سهڻو نوجوان ۽ اي
 هئي ساوٿري.

دستور جون ٻه ٻه ويون ٿي. ڇهه ٻه ويون. منهن جو
 ٻڌو ٿي لهي ويس. دستور خيال ڪيو نه ڇا کيس سڻيما
 پهچڻ ۾ دير ٿي جو ساوٿري کيس نه ڏسي پئي ڪنهن

ڏٺائين ٿڌهن وڃي ساهه ۾ ساهه پيس. پر وري جڏهن
 ساوٿري ڪنهي آي ويٺي ۽ ايتري قدر جو ڏانهن ٺهاري
 به بند ڪري ڇڏيائين ٿڌهن سندس دل ۾ اڌ ماڻو
 شروع ٿي لڳي ڌڙڪڻ پيدا ٿيڻ لڳس، ايتري ۾ ڇو
 ڏپ کان پسي وڃي لڳس ته سادا ساوٿري چئي
 ٻاهر ڪنهن آنسر سان ڳالهه ڪري وهي ۽ کيس ٿيڻ
 مليل لوڪريءَ کان به هڪ ڏوٽا پون. پر سکر سان اهو
 ڏيهن گذارو، پر ڏيهن به ائين گذري وڃي ٿيڻ
 ڏيهن هڪو جمع. سو آئس بند ٿيڻ کان گورو آڳي
 ساوٿري مونعو وٺي دستور وٺ ويٺي. خوش خيالي
 ڪرڻ کان پوءِ کيس چوڻ لڳي، ”مون سڀاڻي لاءِ ميٽرو
 ۾ مڻبي شوءَ جون ٽڪيٽون رڙوڊ ڪرايون آهن. هي
 توکي ڪو اعتراض نه هجي ته سڀاڻي آئي اچي. مان
 آئس ڇڏڻ کان پوءِ پئي هنڌان ئي آئي ايندس.“
 دستور کي ٻيو ڇا ڪندو هو هن جي نه پڳوان پئي،
 انڌو ٽپري هڪ اڪي، اٽه ڏيڻ به سو هڪدم جواب
 ڏنائين، ”مان ضروري ايندس. مونکي چئڻ ها ته مان
 ئي ٽڪيٽون رڙوڊ ڪرائي اچان ها.“
 ”ساڳي ڳالهه آهي،“ ساوٿري جواب ڏيندي
 ويٺي.

ڏيهن دستور پيڇي پيڇي پوڄا ۾ آئي
 ۽ آئس ۾ وڻو خوش سو به وڌي پير

رعيا. چوڪري جي -ن ۾ پيار جو طوفان شروع ٿي
 ويو. مگر هيڏانهن ساواري ذرا اڳ اچي ويئي. دل ۾ چوڻ
 لڳي ته هي نه ڪر ڪر پيدا ٿيا. هڪ ڏينهن آفيس
 جي ڪم سان کيس چوڪري وٽ وڃڻو پيو. چوڪري
 ڏانهن نهاري مشڪير ۽ ساواريءَ ٻن ساڳئي نوع ۾
 کيس جواب ڏنو. هاڻي نه چوڪري کي ڪا ٿي نه
 ساواري لاجرم کيس چاهي ٿي. ساواريءَ کي پڇا مان
 معلوم ٿيو ته هو ذات جو پارسي هو ۽ نالو هوس دستور
 سکر. پوءِ ڏينهن ساواري ڄڻ آفيس ڏانهن اچي
 رهي هئي ته دستور اڳيئي دروازي وٽ هڪيو ٺڪيو
 بيٺو هو ۽ کيس پريان ئي ڏسي ڪيڪارياڻن. ساواري
 ٻن ڪيڪارياڻن آفيس جي اندر گهڙڻ لڳي ته دستور
 پنهنجو هٿ ٻگهيڙي کڻي ڏانهن ڪيو. سندس هٿ
 ۾ بند ٿيل لفافو هو ۽ هن اکين سان ساواريءَ کي
 لفافي کٽڻ لاءِ اشارو ڪيو. ساواري لفافو کڻي ريجسٽر
 تي صحيحه پائي سڌو وڃي پنهنجي ڪرسيءَ تي ويٺي.
 ٿوري دير کان پوءِ هن خبرداريءَ سان لفافو کوليو ۽
 سڄي ٽائيم ٿيل مضمون مان واقف ٿي، ذرا مشڪيءَ
 پوءِ جلدي ڪمپير ٿي ويئي. لفافي ۾ ٻيو به ڪجهه نه
 لکيل ڪونه هو باقي درد جا داستان ۽ پرير جي پيچيدن
 پيچرن جو اظهار ٿيل هو. دستور ٻن انتظار پريءَ نگاه سان
 ڏانهن ٺڪيڻو رهيو. جڏهن سندس منهن تي مشڪ

وٺي ڏنتر ۾ اوڪري
 ڪندي ساواريءَ کي پريا
 ۶ سال گذري ويا، سندس
 مياڻ وٺو ملڻ ۽ ڪامڪارو.
 سائينءَ سولهن ڏني هيس
 ۽ سڀني ۽ سڄو ڪيس
 پيار ۽ عزت ڏيندو هو.
 سندس آفيس ۾ هڪ
 رڪروٽ لاءِ پرلي ليو.
 شگل جو ٺاهڻ ۽ سٺي
 ڪهرائي جو لي لڳو، تنهن
 شگل آفيس ۾ آئي هئي.
 ساواري ڏانهن رکي رکي
 ٺاهي رهي هئي، چوڪري
 پڻ اهو ڏسي وراو سولهن
 کان ڪيئن ٿو ٻاڙا اٿس
 سگهي. خبر ڪڏهن پيئي جو
 ساواريءَ هڪ دفعو ئي
 ٺاهراو ۽ هن ڏهه دفعا
 ڪجهه ڏينهن اڳي طرح
 هي هڪ پتي ڏانهن ٺاهندا

مرلي

هڪ طرف اڪ به او لهرائي غـ
اٿي طرف دل به سمائي آغوشي
هڪ طرف روج ۽ پٽڪو هر دم

اٿي طرف راندي رنگين بڻي
هڪڙي طبقي کي ئي تعليم ملي
بيو رهي جهل جي اونداهه به لو

هڪڙي طبقي کي ئي تعليم ملي
اٿي کي بستيءَ به سدا ڏڪجي بيو
ايترو فرق ڀلا ڇو؟ سوچيو!

مدهيجا معصوم خيالو ٿر سو!

ڇو ٿا ناحق ٿيو تراشا جو شڪار
مستظر آهي نوهان لاءِ بهار

باغ دنيا مان خزان ڄاڻ ويئي
بدهيجي ڌرتي جا نگهبانو اٿو

وڪه وڌايو، نه ڏيڻو، اٿئي وڌو
هون نه مدد کان نه مرڪيو آهي

مونکي ڪجهه دير ڌرا مرڪيا ٿيو!

مدهيجا معصوم خيال ٿر سو!

جهل = اڻڄاڻائي تعليم = عزت، وڌائي

بستي = هيٺاهين.

آهس اک اک ۾ اڃا ماڪ ٿڙا
 آهي دل دل ۾ اڃا لائين غم
 آهي وڳ وڳ ۾ سمايل ڇا ڇا ؟
 راج، محرومي ۽ افلاس السمر
 اح - ڏٺون ئي ٻيو ڏاڍ ٿئي
 اح - متڪرم ٻيو ظلم سڀي
 آهيو آزاد اوجھ ؟ غم - وڻ ڪراو

مدهنجا معصوم خيالو ٿر -

هڪ طرف رزق کان محروم انسان
 ٻئي طرف ڪيئي الن حا انهار
 هڪ طرف لاغر و مدموم انسان
 ٻئي طرف آهي مسرور جي اهار
 هڪ طرف دهن مٿل دل خالي
 ٻئي طرف دل ۾ امان اهار
 هڪ طرف روح متل اک آلي
 ٻئي طرف دل ۾ امن جو اهار
 هڪ طرف روح غم جو آ ڪاج
 ٻئي طرف فخر ال آهي اڪاج
 سوچيان سو لائين آهي چو

مدهنجا معصوم خيالو ٿر -

افلاس = غربتي الر = ڏک لاغر = هيٺو

اڪاج = اڪا - اڪا - = اڪا -

جيڪو مفلس هو سو اڃ پي آ غريب
 جيڪو ٻر-باد هيو، آ ٻر-باد
 ڪو نه ڇهڪيو آ غريبن جو نصيب
 ڪو ٿيو ٺاه، غمن کان آزاد
 زندگي آه، اڃا تائين عذاب
 هڪ سوال اهڙو، نه آ جهڙو جواب
 ڪا گهڙي ان تي به ويچار ڪريو
 منهنجا معصوم خيالو ٿر سو!

اڃ به سسئي ٿي وڪامي عصمت
 اڃ به، ٻامال ج-واني آهي
 ڪانه بدلي آ اسانجي قسمت
 پنهنجو ماحول ڦريو ٿي ٺاهي
 اڃ به دل کي نه سڪون آهي ڪو
 منهنجا معصوم خيالو ٿر سو!

سڪون = آرام

بشير دورياڻي

منهنجا معصوم خيالو ٿرسو!

منهنجا معصوم خيالو ٿرسو!

چؤ طرف آهه اڃا ٻسي اولداه
ختم ٿي لاهي اڃا ڪاري ران
ڪاڏ ڏسجي ٿي چئي ڪاٺي راه
روشني آهه اڃا ٽاڪن مساند
سج ڪٿي ڪاڏ ڪڍي آهي چؤ؟

منهنجا معصوم خيالو ٿرسو

”ڇو ڏٺي؟“

”ڪالهه سٺان جي جاء پر ليل جي شيشي ڀڄي پيئي.
پاڻيءَ کي ڪنهن ڪونه ٻڌايو ته مون ڀڳي آهي. پاڻي
مون کان ڀڄي ويو. مون سڄ ڳالهائون. مون سڄ ڳالهائون ٻڌو ته
پاڻيءَ مون کي مار ڇو ڏني؟ ڇا نئين: ’تون انڌي آهين‘
ٻڌو. مان جي ڪوڙ ڳالهائون هان ٻڌو پاڻي ڪنهن کي
ماري ها؟“

هڪدم ته جواب ڏيئي نه سگهيس.

”ٻڌاء ته ٻڌو، سڄ ڳالهائون ڇڏڻ پاڻ نه آهي،
ته ٻڌو پاڻيءَ مون کي مار ڇو ڏني؟“

”پاڻيءَ توکي سڄ ڳالهائون ڪري نه نقصان ڪرڻ
جي ڪري مار ڏني. ٿورو سوچ، جيڪڏهن تون ڪوڙ
ڳالهائين هان پاڻي. اڃا توکي نه ماري ها. پر پاڻي
غصِي نه ٿئي هان؟. اهو غصو لهي نه ويندو آهي. ٻئي
دفعي جيڪڏهن ٺههجو ڪوڙ ظاهر ٿي پوي ته؟ ڇو
ٻئي دفعي ٿورو پر جيڪڏهن آشا يا ٽا نقصان ڪري ؟
اهي نه ڪوڙ ڳالهائون ۽ اهو ڪوڙ ظاهر ٿي پوي ته؟.
نه ٺههجي ڪوڙ وارو غصو نه پاڻي انهن مان ڪڍندي.
آسڻ ڪوڙ ڳالهائون، پاڻ ۽ ٻين کي اڪيلڻ پر ٿا وجهون.
ٿورو وڌيڪ سوچ، ٺههجي مار آشا کي ٿي ملي، آشا
کي خبر ٿي پوي ته نقصان ٿو ڪيو آهي، ٻڌو هوءَ توکي
ڇا پائيندي؟ ڪوڙ ڳالهائون مان ٿوري وقت لاءِ فائدو

”پر ڀاڻو، ڀاڻي ۽ ائين چوادي آهي؟“
 ”ڀاڻي ۽ ڪي وري سندس ڀاڻي ۽ ائين سڳاڙو هوندو.“
 هو ۽ وڃڻ لڳي.

ناول کڻي ان جا ورق وراير مس ۽ وري موٽي
 آئي. سندس مڊون تي پر ڀڃاڻي ۽ جي جهاڪ ڏسي وائڙو
 ٿي ويس. هو ڀاڻي پر ٿي ويئي ۽ مون سندس پاسي
 ر ناول ايترو رکي، مشڪي پڇيو، ”ڪجهه پڇڻو آئي؟“
 ”ڪه ڳالهه ٻڌائيندين؟“

”سوال پڇ، سٺو هوندو ته اڪو ملندء.“

”نه ڀاڻو.....“

”ڇا نه؟“

”مان اڪي لاء سوال آئي پڇان.“

هنڪي اڪي جو لوپ نه آهي..... بنا لوپ هو ۽
 ڪجهه ڄاڻڻ، ڪجهه پائڻ چاهيئي، من- بيٺا جي هر ٿار
 انوکي سر سان وڃي آئي.

”ڇڳو ڇڳو، پر پڇ نه سهين.“

”ڀاڻو ڪوڙ ڳالهائڻ باپ آهي نه؟“

”ها.“

”۽ سچ ڳالهائڻ؟“

”پڇ.“

”پوء ڪالهه ڀاڻي ۽ مونکي مارو ڇو ڏني؟“

”مورس آهي.“

”ڪنهنجي مورس آهي اها؟“

”جواهر لعل نهروءَ جي.“

”نهرو ڪير آهي؟“

”ڀائو لوڪي نه خبر آهي نه؟“

”نه توکان ڇا وسري ويو آهي؟“

”نه ڀائو،“ هن اکيون مٽڪائيندي چيو، ”نهرو،“

مهاتما گانڌيءَ جهڙو وڏو ماڻهو آهي.“

”لوڪي اهو سڌو لکيتو جو نهروءَ جي مورس مٿان اهو

پگهر وارو جڻڪيت ٽنگيل هجي.“

”نه.“

”ڇو؟“

”جو جو خراب ٿاڻه آهي.“

”نه اهو ٿيو پامپ، پر ساڳي ٿاڻه ضروري نه آهي نه

بيبي کي خراب لڳي. پامپ کي اها ٿاڻه جيڪڏهن

خراب لڳي ها ته هو نهروءَ مٿان ڪڍهن به اهو جڻڪيت

نه ٽنگي ها.“ ائين چئي آلي مورس ٿان جڻڪيت لاهي

ڪڍي به ٽنگيم. ۽ پوءِ وري ٿيڻي ڀيس.

”هاڻ سمجهه نه، مٿن کان ٿي وڪڻ پامپ نه آهي. اڳ

ٿو چيو، جو جو مڻهنجي ٿاڻه ٽڪتي ۽ مان آيس، انگري

مڻهنجي عمر وڏي آهي ۽ جيڪڏهن ان وقت نه اچان

ها نه؟. نه تون چئين ها، مڻهنجي عمر ننڍي آهي؟. وري

ائين نه چئج.“

مان مچانٿو، ان سوال جي جواب ۾ وڏا وڏا ڪرنٽ رچيل آهن. ۽ اهو سوال هڪ ٻالڪ کان پڇڻ شايد ڪن کي ايوقوفي نه لڳي، پر اصل ۾ پاپ جي روپ کي وسارڻ نه گهرجي. جيترو گيان وڌيڪ هوندو آهي اولرو پاپ جو دائرو وڏو نظر ايندو آهي، انگري ڪو چاهي نه انجو ننڍو روپ ڀڪڙي، پنهنجي ننڍي دنيا سان لڳائي سگهيتو.

”ٻڌاءِ نه، پاپ ڇا آهي؟“

”الا ئي.“

”پوءِ ٿو ڪيئن چيو ته مٿن کان اتي رکڻ پاپ آهي؟“

”پاپي جو چوندي آهي.“ هن ٿرڻ جواب ڏنو ۽

ائين چئي اٿل لڳي.

”اٽ نه، ويه،!“ ٻانهن ڪمان ڀڪڙي ويهاريندي

چيو مانس، ”ٻڌ چري، پاپ معبد خراب ڳالهه! ٿو ٻڌو

آهي، ماڻهو چوندا آهن چوري ڪرڻ پاپ آهي، ڇو جو

اري ڳالهه آهي. ڪوڙ ڳالهائڻ پاپ آهي، ڇو جو ڪوڙ

ڳالهائڻ اري ڳالهه آهي. هاڻ ٻڌاءِ نه مٿن کان اتي رکڻ

پاپ ڪيئن چئبو؟“

”پر پاپي جو چوندي آهي.“

”ڇڱو ٻڌاءِ، سامهون پٺ تي ڇا ٺنگيل آهي؟“

”جهڙڪيت.“

”ڪڏهن تي ٺنگيل آهي؟“

پڄين جا ؟ پر منهنجو پندارو خالي اٿي. ٻائي ساڻ
ست آنا ئي اڏارا ورتا آهي.
”پوءِ تو هڪي. ڇو ڏنا؟“

”جيائين، پهرين ٿاڙين ٿي ٻارهن آنا ڪري
ٿي پندي سان.“

”۴ جي نه وليئي ها نه؟“
”نه اڄ مان توکي ضرور ٽڪو ڏيان ها.“
”ٿڌهن ٽون جا اٺن ٿي سمجهين نه مون توکي
اڳي لاءِ گهرايو آهي؟“
”نه.“

”ٿڌهن؟“
”ٽون موڪان سوال پڇين نه؟“
”سوال نه مان روز پڇندو آهيان.“
”پوءِ توکي روز روز ٿورو ئي ٽڪو نه پندو ٿو لڳي.
اسانکي ملي ٿي ٽڪو ٽڪو خرچي.“
”ڇڏو ڇڏو الڪي. ٻڌاءِ منهن کان ٻئي رڪن ۾ ڇا
ليندو آهي؟“

هن ٻائيءَ ڏانهن ٺهاريو.
”ٻڌاءِ نه اڃا.“

”پاپ لڳندو آهي اڃا.“

”۴ پاپ ڇا آهي؟“

”چو؟“

”هاڻ ٺههجي ٿي ڳالهه، پتي هلي.“

”۽ جي مان هاڻ نه اچان ها ته؟“ مون پڇيو مانس.

وچين جواب ڏيئي نه سگهي ۽ وڏي ۽ چيو، ”پاڻو

اسين توکي ٿورو ئي اڪو خرچي ڏيندو ۽ تون جو اسان کان

سٺو سوال ٿو پڇين؟“

مون ٻاهران کليو، ليڪن اندر ۾ چيم: ”خوب!“

نديءَ چيو، ”پاڻو مون کان جيڪڏهن سٺو سوال

پڇي، ته مان جيڪر هاڻ ئي پيداري مان اڪو

ڪڍي ڏيانس.“

”۽ تون ڇا ٿي چوئين؟“ وچين کان پڇيم.

”پاڻو، ٺههجي جڳهه ۾ ڪوليون پئجي ويون

هيون ۽ پايي اچا هاڻي اُنڪي وڏيءَ موريت تي ٺهيو

آهي.“

۽ مان کيسي مان پٽوئون ڪڍي.....

مون مٿن کان اتي اُٿار رکي هڻي، وچين ۽ پايي

جو ان ڳالهه ڏانهن ڌيان ڇڪايو ۽ مون وچين ۽ ڪي

ٻار وٽ گهرايو.

هوءَ آئي، ٻلنگ ٿي ويئي. ٺوٺيون مڙهي ڇائي

ٿي، ۽ مڙهن پٺهجي ٿيڻ جي آڌار تي جهڪائي،

سڪرائي، چيائين، ”پاڻو، اڄ تون مون کان سوال

وڏي ڇيو، ”نوڪري“

لنڊي ڇيو، ”شادي“

وچين اهڙي ڪڇي، جهڙي پٽ.

وچين ستن سالن جي آهي، هڪ کان ٻه سال
وڏي، پيءُ کان ٻه سال لنڊي، مونکي هڪ ٻه اهڙو
ڏينهن ياد ڪونهي، جڏهن مون ڪنهنڪي ڇڙب ڏني
هجي، هيسيل ماڻهوءَ جي اصابت هميشه ڊپل رهندي
آهي، اڇي سطح جي ٻڏي ڪنهن وقت هجي ڇاهي
نه، ليڪن جيستائين ساڌارو ڳيان جو واسطو آهي، پنهنجي
شخصيت اڀارڻ لاءِ آلم وشواس ۽ ساهس ئي گهرجي.
مون، وچين ۽ پٺڻ کي اهو انجام ڏيئي ڇڏيو آهي ته هوءَ
جڏهن به مونکان ڪو سٺو سوال پڇندي، مٿان کيس
ٽڪو خرچي ڏيندس. ريس وڃان پرون پير به سوال
پڇيندئون آهن ۽ مان انهن کي به خرچي ڏيندو آهيان،
جو تڏهن پيرن پر حسد جو وڪار پيدا ٿئي، الڪا خبردار
آهيان. وچين هاڻ ڪهڙو ڳالهائو ئي پئي آهي. مونکي،
بيوقوف جهڙو منهن بڻائي ڇپ رهندڙن کان، سياڻن
جهڙو منهن بڻائي هڪ هڪ ڪندڙ وڏيڪ وٺندا آهن،
انڪري وچين جو ڪوٺو ڳالهائڻ به وٺندو آلم.

شام جو جڏهن آفيس مان گهر موٽيس، وچين ٽائون
وڃائيندي ڇيو، ”ڀائو اچي ويا“ وڏي ڏانهن منهن
ري چيائين، ”ڀائرو جي عمر وڏي آهي.“

سڀين نظر

راف جو مٿن کان
پتي رکي، لڇمڪائي ۽ جو
’ساهيڙي‘ پڙهڻ شروع
ڪيو هيم، جو وچين پيٽ
پاڙي ۽ ڪي چيو، ”پاڙي! پاڙو
مٿن کان پتي رکي آهي.“
پڙهڻ نه هـ راف
ٿيڻو هڻو، ليڪن ان ڏينهن
’سٽي بس‘ جي خراب ٿيڻ
سبب لنڊو مفاصلو پنڌ ٿي
طءِ ڪرڻو پيو هڻو، انڪري

دوهن ڪلپنا

ٿي ليڙي پڙهي رهيو هئس ۽ آرام ڪرسي ۽ مان پورو
آرام نٿي آيو.

ناول بد ڪري مون وچين پيٽ کي سڏ ڪيو.
مونکي ٿي پينر آهن. ننڍي ۽ وڏي، ٻئي
چالاڪ آهن ۽ انڪري مان انتهتي ايترو ڏيان نه.
ڏيندو آهيان، جيترو وڃين ٿي. ان ڏينهن مون ٿينهن
پينرن کي گهرايو. پڇيو مان، ”پڙهي لکي ڇا ڪرڻ
گهرجي؟“

ڪنهن درد جي هيٺ ڪوهي گهمندي هئي. هن گهڻو
ڳالهائڻ چڙي ڏنو هو، اڪيلائي پسند ڪندي هئي.
ڪلاڪن جا ڪلاڪ هڪئي هنڌ ڪنهن ويچار ۾ پڙي
پئي هوندي هئي. ڪڏهين نه سدس اکين مان ڳوڙهن
جي ڌارا ڦٽي نڪرندي هئي ۽ انهن ۾ ٻڌو ويو ته سدس
ڏوريءَ شادي ڪرائي وئي، جنهن کان پوءِ ٿوري وقت
۾ ئي هوءَ.....

سڪول جي گھنڊ پنهنجي سيني تي
لڳندڙ ڌڪن کان اهڙي زوردار چرڇ ڪئي جو هن کان
چرڪ نڪري ويو. رسييس ختم ٿي چڪي هئي. هو
ڪرسي چڙي اِي اختيار ڪلاس طرف وڌيو. ڪيئن ۽
ڪيڏي مهل ڪلاس ۾ گهريو، تنهن جي سمڪ ڪيس نه
وئي. هوندي ۾ گهمندڙ شخص وانگر پئي لڳو. ڪلاس اندر
گهڙڻ سان زور سان رڙ ڪيائين، ”مدوهر!“ سيني ڇوڪرن
کان چرڪ نڪري ويو. هنن ماستر جو اهڙو انوکو روپ
ڪڏهين ڪين ڏٺو هو. هو منجهي پيا.

ڪجهه ڀاڱن کان پوءِ هن پنهنجو ڪنڌ
ڌوڙيو. هاڻي ڪيس معلوم ٿيو ته هو ڪٿي آهي ۽ ڇا
ڪري ويٺو آهي. هن محسوس ڪيو ته دل جي پيڙا
هيٺ هو ست ٻڌ ٿي پلائي ويٺو هو، پنهنجي دل جي
اندر درد سمائي نه سگهيو هو. هن پنهنجي هٿ وارو
ڪاغذ ڪروٽي سرونڀي ڏريءَ کان ٻاهر اڇلايو ۽ ڇهن ۾ پٽ پٽ
ڪري، هڪ ٿڌو ۽ اونهو ساهه ڀري ڪرسيءَ تي ويهي رهيو.

کان ٻاهر آندائين ۽ کيس سائيڪل تي وهاري گهر پهچايو
هٿائين. ان ئي ڏينهن منوهر بستري داخل ٿيو. گهر ۾
ٻڌايائين ته هو سائيڪل تان ڪريو آهي ۽ پر ڳالهه نه روح
وانگر پکڙجي وئي. هن کي بخار آيو، جو وڏي مدي
جو بخار ٿيو. مدي جي بخار ۾ هو ايترو وڌندو ۽ وڌندو
ڪندو هو، جو سندس مائٽن جي ڳڻن تان آسون سگهندا.
تي ڪنهن هٿاء ڏيڍ مهيني جي پيڙا کان پوءِ هو بستري
تان اٿيو پر منوهر ساڳيو منوهر نه رهندو. ان ڏينهن کان
پوءِ هر روي سڪول ۾ نه آيو. هو ڪنهن سان به گڏجڻ
نه چاهيندو هو. ماڻهن جي ويجهائي پسند نه ڪندو هو.
ڪلاڪن جا ڪلاڪ اڪيلو ڪيڏانهن الپ تي ويندو
هو. هن جي منهن تان مرڪ غائب هئي. ڪڏهن سندس
منهن تي مسڪ ڏسبي هئي ته سندس چهرو ٻاڪڙ
اڏيس معلوم ٿيندو هو. ڪڏهن ڪڏهن منوهر کيس
ملندو هو ته هڏجي اکين مان آنسون اولجي ايندا هئا.
ٻاڳ کيس دلالتا ڏيندو هو ۽ سمجهائيندو هو. منوهر
خاموش ٻڌندو رهندو هو ۽ پوءِ اوچتو اٿي هليو ويندو هو.
۽ گوپي؟ ان ڏينهن کان پوءِ گوپي ۽ کي
وري ڪنهن نه ڏٺو. هن وري سڪول ۾ پيو نه ڏٺو.
ائين چيو ويندو هو ته کيس ٻالاڻي گهر موڪليو ويو آهي
۽ ائين به ٻڌو هو ته ان ڏينهن کان وٺي هن ڪنهن سان
کلي نه ڳالهائيو. سندس شوخي ختم ٿي چڪي هئي. هوءَ

وانگر ٻڌندي رهي. هن سمجھائڻ جي ڪار ڪوشش نه ڪئي.

۽ هوڏانهن مڏوهر گهايل ٻرندي جيان پنهنجين ڪنڀرائين کي لڏائيندو، لڏائيندو پئتي هٽيو ۽ نيم بيهوشيءَ جي حالت ۾ پنهنجي گهر اچي ڪت تي ڪريو. ڪيترو وقت هو سڌ ٻڌ وڃائي ڪت تي پيو رهيو. ڪن ڪلاڪن کان پوءِ هو جڏهين سامت ۾ آيو ته ائين ئي لڳو ته ڪنهن سندس دل کي چيپائي وڌو هو. سندس چهر تي ئي اهڙا آثار ٿي ڏنا جن ڪن ڪلاڪن جي اندر هنجي چهر تي جي مڪڙي مڙجھائجي ويئي هجي.

... ..

ٻئي صبح جو مڏوهر کسي هيٺ ماستر جي ڪوٺيءَ ۾ سڏ ٿيو. جڏهين هو ڪوٺيءَ کان ٻاهر نڪتو ته سندس چپن ۽ پيشانيءَ تان رت وهي رهيو هو. سندس چهر و ڪوٺي موافق ڪارائجي ويو هو ۽ سندس پوري بدن مان ڪنهن جن رت چوسي ورتو هو. هن جو ڪنڌ هيٺ هو. کيس ياد آيو ته پاڻ مڏوهر جي انتظار ۾ سڪول جي پوئين پٽ کي ٿيڪ ڏئي بيٺو هو، ڇاڪاڻ ته کين ٻرون نه اڳڀر ٿي پئجي ويا هئا. مڏوهر اونڌي ڪنڌ اچي سندس ڪنهن تي ڪريو هو ۽ ننڍڙي ٻار وانگر سڌ ڪا پري رٽ لڳو. پاڻ گونگا ڳوڙها ڳاڙيندي، مڏوهر کي ڪلهي تي کڻي سڪول جي حاطي

هو پگهر ۾ لو هو. سندس نور ٿان پگهر جون شفاف
 بوندون کسڪي زمين سان ملي اُتار ٻڌجي ٿي ويون.
 پر موهن جي دل جي حالت عجيب هئي! ٻاهر هيڏي
 گومي هوندي ۽ سندس چهر ۾ هلڪو سياه ٿي اڀريو.
 سندس دل جي ڌڙڪن ايترو ته تيز هئي جو جيڪر
 ٻي سان لنگهندڙ کي گهڙيال جي ٽڪ ٽڪ وانگر دل جي
 ڌڪ ڌڪ جو آواز ٻڌڻا ۾ اچي. هو پاڻ کان بي خبر،
 گوٻيءَ کان بي خبر هجڻي. پٺيان هلندو ئي رهيو.

گوٻي هيٺر پنهنجي گهر کي وڃي
 بوندي ٿي وئي. موهن پنهنجي دل جي رفتار سان گڏ
 دمن جي رفتار ٻڌ وڌائي. چئن هڪ گهٽيءَ ۾ گهڙيا
 ته موهن اڏوليءَ وچان اڪڙي وڪ وڌائي اڇليءَ جي
 جهٽڪي جيان گوٻيءَ جي اکيان اچي پيو. هن کي سڌ ٻڌ
 نه رهي ته ڪي نظرون ڪين ڏسي رهندون آهن. هنجي
 لڙا ٿڌڙ ڏانءَ ڌڪندڙ بدن مان هڪ حرف به اڪتو
 غس هڪ ٻئي اڪر وڌائي گوٻيءَ جي هٿ ۾ ڏنو.
 جنهن تي ٻه سادا جملا لکيل هئا: 'مان توکي ڪيترو نه
 پائيان ٿو! تون مون سان اڪيلائيءَ ۾ ملنديءَ؟' گوٻي
 سراپجي وئي. سندس اکين مان ٻاهر ٿي اڪتي. سندس
 چپ سرءُ جي سڪل ٻن وانگر ٿي ڦڙڪيا. هن خواروار
 اکين سنان موهن کي ڏٺو. گوٻيءَ ڇڏهين گهر ۾ ٻي
 ڌريو ته هن سان ويل وهي ويو. هو به اي ڏانءَ ڌڪندڙ

دل ٻار ٻار ساگر ۾ اڙي ڇڏي. هن جي دل اجهل پلجي
 ٻار جي پاوت ڪرڻا ئي ٿوري. هن بدهجتي دل کولي
 گوپي ۽ اڳيان رکڻا ئي ٿوري، جڻ هن وٽان ٻار جي
 موت ٻائي، هو دل کي لسڪين اٿس ۽ آندڙ جي ساگر
 مان سرڪيون ٻري.

... ..

هڪ ڏينهن ٿاڪ مدجهند جو، اونهاري
 جي ٿل ڏينهن، ٻيون جو جڻ سڪول بند ٿيو ته ٻار
 نچندا ٿيندا ٻاهر نڪتا. سڄ آسمان مان پکيڙيل باهه
 پئي وڙهي. ڌرتيءَ ٺهائين ۽ وانگر گرم هوا جون ٽوڪون
 پئي اڇلايون. مڊهر اي اختيار ڪڏهن جي پٺيان بدهجتي
 ڌاري ڌاري قدمن سان هلندو ويو. هو اي خيال ڪڏهن
 جي جستجو ۾ هلندو پئي ويو. سندس من ۾ جوشيلا
 ساگر جي ٻولين وانگر ايترو نه زور هو، جو کيس معلوم
 ٿئي ٿيو ته اهي من ۾ الڌڙ ڇوليون کيس ڪيڏانهن
 ڳولي رهيون آهن!

سڪول جو رستو طئه ٿيو. شهر جو شاهي
 رستو ٻورو ٿيو. ڪهڙين پٺيان ڪهڙيون آڏون ۽ وينديون
 رهيون. گوپي اڳيان ۽ مڊهر پٺيان. گرميءَ جي لاش
 ڪري گوپيءَ جي ڳان ٿي باهه جهڙي لالائي ٿي هجي
 وئي هئي. سندس سارو جسم لپت ۾ ڇٽ پوري رهيو
 هو. مڊهر مٿان سڄ جي گرم ٿورون حملو پئي ڪيو ۽

هوڻدي به دور هئا ۽ هڪجهڙي کان دور هوڻدي به
واڄهائي محسوس ڪندا رهيا.

هڪڙي ڏينهن موهن هن وقت ڏور ڏاڍو
آيو هو. سندس من ۾ وياڪڻا ۽ چوري. ٿي پرڻائي
هئي. اٺن ٽي ڏاڍو ته سندس دل ڪنهن ڳري اڇي
هيم ڏاڇي رهي هئي. دل جو ٻار لاءِ لاءِ هو اي صبر
۽ اٽالو ٿي رهيو هو. هن هر هر ڪرسيءَ تي وهڻ جي
ڪوشش ٿي ڪئي، پر من اندر ايتري لوح ۽ بي آرامي
هئس جو ڪٿي به ٽڪاءُ نٿي آيس. هر هر اٽڪ واه ٿي
ڪيائين. جڏهن پنهنجي من جي سڄي آڻ وٺا جو ورن
هن سان ڪيائين، تڏهن من هڪڙو ٿيس ۽ آرام آيس.
پهرائون ٿي دلجو پنهنجي پريم جي وارثا جو راز پنهنجي
سڀني مان ڪڍندي دل جي ڌڪ ڌڪ هڪ طرف ٿي
محسوس ڪيائين ته پريم جو بوجو خلكو ٿيندو بڻي طرف
ٿي محسوس ڪيائين. موهن جي دل جي ڪمڻيس عجيب
هئي! ايترو وقت پريم ٿي خاموشيءَ جي مهر لڳائي،
هسو پرڻان ٿي رهيو هو. سندس دل جا اڏما کيس
وياڪڻ ڪري رهيا هئا. سندس دل جي ڌڙڪڻ کيس
اڻ ٿاڻي رهي هئي. هن پنهنجي دل جو راز ڪنهن وقت
کولي رکڻ ٿي گهريو. پنهنجي پريم جي پٺڻ جسي
پٺت ڪنهن کي ڏيڻ ٿي ڳوري. هن چاهيو ٿي ته ڏاڍو
پنهنجي دل جا بند ٽوڙي، سماڻ پٺجي ڏيڻ به

جي نرالي روپ تي تعجب اڳندو هو، اولوئي پنهنجي
بدليل شخصيت تي. ڪڏهين ڪڏهين کيس اعتبار ۾
نه ايندو هو نه ٻاهر وارو موهو ۽ هيءُ موهو ڪو
ساڳيون شخصيتون هيون! کيس انهن ان شخصيتن ۾
ڪو سڀيٽ نظر نه ايندو هو. ڪو ميل ميلاب سمجهه ۾
نه ايندو هو. رام جي گهر هو پنهنجو پاڻ کي سمجهي نه
سگهندو هو.

مدوهر نٽ نيم رام جي گهر ويندو هو ۽
گوپي ٻڌ وس پڇندي پيرو نه پڇندي هئي. ٻئي چٽا چٽ
ساڳئي وقت تي هڪ ٻئي جو انتظار ڪندا هئا ۽ عين ساڳئي
وقت اتي موجود هوندا هئا. هڪ ٻئي کي ڏسندي هو
شر مانجي ويندا هئا. هڪٻئي سان نظرن جي ٽڪر چٽ
تي هنن جي چوڻ تي مسڪراھونون ماڳي هاري ڇڏينديون
هيون ۽ هڪ ٻئي کي اڪل نگاهن سان ڏسي اڪين
ڇوڙ ڪندا هئا، پر هڪٻئي سان ڳالهايندي هڪ ڪندا
هئا. جيترو وقت هو اتي موجود هوندا هئا، هنن جي
دلين جي ڌڙڪڻ ۽ اڪين جي اڪڇپ جاري هوندي
هئي. ڪيترا مهنا هونديءَ جي ٻن ڪنارن وانگر هڪ
ٻئي جي سامهون ڪاڪ هلندي، هڪٻئي ۾ ملي نه
سگهيا هئا. هو پنهنجي سيني ۾ اٿاھ، پير جو ساگر
سمائجي، خاموشيءَ جي مهر لڳائي، خوان جي دنيا ۾
دور دور هلندا ٿي ويا. هو هڪٻئي جي بالڪل ويجهو

موهو رار جي گهر ويندو، هوند رار نه
 صرف سندس دوست ۽ هم ڪلاسي هو، پر پاڙيسري
 پڻ هو، ۽ گوپي، رار جي پيٽ جي ساھڙيءَ جي نالي
 تحت نيم رار جي گهر ايندي هئي. رار جي گهر ايندي
 موهو پهرين ڪجهه ڏينهن چرڪيو، پوءِ شرمايو ۽ آخر
 ۾ هو اکيون هيٺ ڪري ويهندو هو. هو آهستي آهستي
 گوپيءَ کي لڙجي نظر سان ڇاڇيندو رهيو. گوپيءَ ڄا
 ڪلاس ۾ سڀني لاءِ شيرٽي هئي، سا هفت ڪيس ٻاڪل
 اندر ۾ ڇڏو پاسٽ لکي. ڪيس وٺواس ۾ لڳي آندو نه
 گوپيءَ جو پڻ اهڙو روپ ٿي سگهي ٿو هو سڪول
 واري گوپي نه پر ٻاڪل عجيب ۽ حريف ۾ وجهندڙ
 گوپي هئي، جا رار جي گهر هرڻيءَ وانگر پئي ايندي
 ۽ ڪڏندي هئي ۽ ڪل ۽ ٺهڪڙو وسائيندي هئي. اهڙو
 انوکو ۽ ٿراو گوپيءَ جو روپ موهو کڻي پهرين اسٽوڙ
 لڳندو هو، پوءِ لبرس ۾ وجهندڙ لکيو ۽ آخر ۾ عجيب
 ڪنڊ ڪندڙ پايو. گوپيءَ، موهو ڏانهن ٺهاري ايندي
 هئي، مشڪندي هئي، بعضي بعضي ٺاڙ ۾ ٻون لڳاهون
 اڇلائيندي هئي ۽ ويڙهي موهو جي دل جي
 سانتيڪي دنيا ۾ خوفناڪ پونڪپ مچائي، ان جي
 پٽن کي پاڙن کان ڌوڏي ٽاڪوڙو مچائي ڇڏيندي هئي
 ۽ موهو؟ ٿوري وقت ۾ موهو جي
 ڪا پا پلٽجي ويئي. موهو، ساڳيو موهو نه رهيو. ه
 ڪو وڃي ۽ انوکو ڪردار بڻجي پيو. ڪيس جيترو گوپي

نه، هو ڪو نه ڪو بهانو بهائي گهر کان ٻاهر ڪسڪي
 ويندو هو. ڪلاس ۾ پڻ ڇوڪران جي اينجڻ کان گهڻو
 پئتي ويندو هو. ڇوڪرا کيس ڪٿ ڪرڻ لاءِ پوڙيون
 اينجڻ والاري ڇڏيندا هئا ته آڀدا هيٺ اچي ويندو
 هو. ڪلاس ۾ ڪنڌ هميشه هيٺ ڪري ويندو هو.
 رستي ٿان هاندي پري کان ڪا ڇوڪري ڏسندو هو
 ته نظرون ڌريءَ ۾ ڪهاڻي ڇڏيندو هو. مهال آهي، جر
 ڪنهن وقت اڪيون مٿي ڪري ڪنهن ڇوڪريءَ جي
 چهر ي ۾ چٽائي سگهي! سامهون ايندڙ ڇوڪري جيسين
 گهڻو پري هلي نه ويندي هئي، تيسين هو اڪيون
 سڌيون نه ڪندو هو.

۽ گوپي ۽ مڏهر جو پاڻ ۾ پريم
 بجهي ويو هو. اهڙي ڳالهه کيس مڏهر ٻڌائي هئي.
 مڏهر سندس پاڙيسري، سندس متر ۽ سندس دلگهر پو
 ڪلاسي هو. اهڙي ڪا ڳالهه ڪا نه هئي، جا مڏهر
 ڪائونس ڇپائي رکي هجي. پهر پون دفعو جڏهن مڏهر
 اها ڳالهه ساڻس ڪئي ته کيس ويسهه ۾ نه آئي ۽ وسهه
 ۾ پئجي ويو هو. هن سوچيو هو: مڏهر ۽ پريم! گوپي
 ۽ پريم! مڏهر ۽ گوپي! مڏهر ۽ گوپي ۽ پريم! ڳالهه
 اعتبار کان ٻاهر هئي پر جنهن سچائيءَ سان مڏهر اها
 ڳالهه چئي هئي، تنهن ۾ شڪ جي گنجائش نٿي رهي.

ٺهاري. رستي تي اڙهڪ ۽ شرارتي چوڪرا ڪيترا به
 چرچا ۽ مڃڻون ڪري سندس زبان نه ڇڪائي سگهندا
 هئا ۽ جي ڪنهن ڏانهن ڪرڙي نظر کڻي اڇليدڙي هئي
 ته اهو چوڪرو رڳو والگر پس جي پٺيان لڳي هلا
 شروع ڪندو هو. جيڪڏهن ڪنهن چوڪري جي
 پٺيان لنگهڙي هئي ته هو پنهنجي پٺيان سڄ پڄ
 شيرڙي ۽ ڪي مڙس ڪري ڊال ڌڙي ۽ والگر چار وڙن
 پٺي هڻي ويندو هو يا پاسو وٺي ويندو هو. رستي
 تان هلندي پنهنجون اکيون ۽ لونڊڙيون ’هوشيار‘ جي
 حالت ۾ پرڳري هلندي هئي، جڏهن قواعد ۾ ساهي
 ڪندو آهي. مجال جو اڪه ڇڏي يا ڪڏهن ڪنهن
 تي پاسيري نظر اچائي! جنهن رستي پاڻ گهڙي مان
 هو ڏاڍي هئي ته ڪيترا شائق سندس انهيءَ شاهائي
 وعب جو ثناء ڏسڻ کان پاڻ کي روڪي نه سگهندا هئا
 ۽ هوڏانهن موهر ڪوٺي ۽ جي اهي
 ڪاٺي هو. نالو برابر موهر هوس پر ڪلام جا شاگرد
 کيس ٻوڙي ڪري کوليندا هئا. ڪنهن چوڪريءَ جو
 نالو سندس اڳيان وٺجي ته ٻين تي رعب مڙي اهدس،
 پاڪ ڪن جون پاڙيون نه سرخ ٿي ويندس، چوڪرين
 کان ڏه ڪوه ڏور پڄندو هو. جي ڪا چوڪري
 سان لنگهڙي هئس ته سڀي ويندو هو ۽ ڪجهه ڏور
 هتي ويندو هو. گهر ۾ ڪا چوڪري ايندي هئي

ٻارهن ورهين جي هن معصوم بالڪ جو معصوم خط پڙهي، هو ٿرس ۾ هڪ طرف پيو ته مونجهاري ۾ ٻئي طرف لهي پيو ويو. اهو خط کينس ان مراد سان مليو هو ته هو ان خط جو نڪال ڪري، ڇوڪري کي تنبيهه ڪري، جنهن جي سر تي ٻار ۾ جو ديوتا ڪيو پند سوڀر تي سوار ٿيو هو. اهڙي خط جو هو ڪهڙو نڪال ڪري، ان سوچ ۾ هو ٻڏي ويو. هن کي پهريون خيال اهو اٿري آيو ته خط ۽ ڇوڪري جي ٻانهن سڪول جي هيڊ ماسٽر کي ڏئي، جنهن هو خود ئي انهيءَ معاملي کي نرنه ڪري. پر اوچتو سندس خيال کي ڇهي اچي وئي. سڪولي جيون جو هڪ واقعو بجليءَ جي ڇمڪات جيان سندس اکين اڳيان ڦري آيو. هو اهو هڪ اهڙو واقعو! مدوهر ۽ گوپي! گوپي ۽ مدوهر!

مدوهر ۽ گوپي سندس هم ڪلاسي هئا.

گوپي ڪلاس جي شير ٽي ليکي ويندي هئي. ڪنهن ڇوڪري کي ساهس نه ٿيندو هو جو ڪو سندس سامهون اينهي سگهي. هن سان چرچو ۽ ڪل ڪرڻ نه ڏور رهيو پر ساڻس چپ چورڻ جي همت نه ڪن جزوين کي ٿيندي هئي. هر ڪو هن کان ذري گهٽ ڪمبندو ۽ ڪن هٽندو هو. هو اهڙي رعب سان هٽندي هئي، جو لات جي پٽ کي به آخر ۾ نه آڻيندي هئي. ڀرسان ڪير لنگهي ويندو هوس ته مجال آهي جو اڪه ڪٿي

هو ماڻهن واري ڪمري
 ۾ داخل ٿيو ته ڪيس هڪ
 مٿي ڦاٽل ۽ مرونل سرونبل
 ڪاڙ جو ٽڪر هليو، ٻئي
 ٽڪر کي سڌاري ان تي
 پسنل سان لکيل ڪپا ۽ آڏا
 آهيا. اڪر پڙهيائين هڪ
 دفعو، ٻي دفعو، ٽي دفعو
 ورور ڪري چئي ۽ کي
 پڙهيائين. ڪجهه هيٺ
 لکيل هون.

”ٻياري ٿو ملا،“

مان توکي ڪٿو نه ٻاڻيان
 ٿو! توکي گهڻوئي ٿو ٻاڻ
 ڪريان؟ پر توڻي شايد هونئو
 ٻاڻي ڇڏيو آهي. مان توکي
 رسيس جي وقفي ڏاڍو ڳولهندو
 آهيان پر تون ڪٿي به نظر نه
 ايندي آهين. اجرمون سان
 ضرور ملجانءِ.

”لهندڙ هر ڀش.“

ٻاڻي

اڳ ادب جي خدمت لئي، ڪاڪ مهدي جي ئي هلي
 پيت جي ٻي آڱر ۾ آدرش سارا ويا جلي
 ذوق کي گهرجن گهٽيو، اچڙي امڱن جي ڪلي
 شاعريءَ شذر ٻڙي، پونديءَ اڳيان جهواي جهلي
 مان هائيس بازار ڏي، وڪڻڻ خدائي نعمتون
 گيت، ڪوانتون، غزل، ارمان، آتما، حسرتون

پيت خاطر مون خدائي ذات کي وڪڻي ڇڏيو
 شاعريءَ جي شوق ۽ جذبات کي وڪڻي ڇڏيو
 اي ڏيئي، آزاد، اصلي ذات کي وڪڻي ڇڏيو
 شان ۽ سؤمان ڇا، هر بات کي وڪڻي ڇڏيو
 مالڪن کي خوش ڪرڻ جا گيت مان ڳائڻ لڳس
 هٿن ڇڏي - جهجور دل کي آءُ پراڻڻ لڳس -

”ڇا ڪجي؟ هر ڇيڙ جو مالڪ ٻڌو - زردار آ
 عصمتن ۽ عشق جو ٻي عام اڇ واپار آ
 مفلسن خاطر مروتا مشڪل، جيئڻ دشوار آ
 بڪه اڳيان تهذيب ۽ انسانيت لاچار آ
 ڇڏ ڇانديءَ جي سڪن لئي جي وڪي مون شاعري
 مون ڪٿي ڪهڙي خطا؟ تون چؤ پاي، او دل! چلي“

مون چٽا نومل لٿارا قرب قدره سان ڪري
ڪامنا ٻڌجي ويس اڌري ستارن کان پري
ٿاڳو ٻڌجي، ڏول آيس مان بچين ۾ پري
ڪلڪ مان ڪٻڙا ڇڏيم آباد ويرانا ڪري
مس ٻڌجي، سمنڊ جي چولن جي ڊاڪش رقص ڪون
لي چٽا رنگين قدره جا لڙا نٿس مون

چند ڏوٽا چانڊئيءَ سان ڏک ڪارا رات جا
د ڍڙ سورج جي پٺي، ٿيا لال ڳل پريام جا
پريم مان ٻڌين وڃايس سار منڙا لاه جا
پره مان بادل وهايا لڙڪ هسي پريام جا
لي سيمر ال ال پره جو هڪ انوکي روشني
هر هر دم لي ٻڌائي، راتن جي واڳوڻي

ا) ڏلو انسان لي انسان جو بيداد مون
خوب شعرون ۾ چٽيو، پيوه جو فرياد مون
جگر ڪسي جاڳايو، وڃائي اٿلائي نساد مون
فيد ڪيرائي، غلامن کي ڪيو آزاد مون
زور هو عهديو قلم، بدوق ۽ ڪلهوار کان
ڪين ڪڏهن مان ڏس، ڏرڍار کان سرڪار کان

Bhaqwan. T. Nebhnani

Trunk Telephone Exchange

شاعر جي مجبوري

گورڊن محبوباڻي ”پارٽي“

هائ! مدهجو ڪنهن سمي آڪاس تي پرواز هو
ساز منهنجي شاعريءَ جو، زندگيءَ جو ساز هو
گؤنڇ مدهجيءَ ۾ سمايل عام جو آواز هو
سچ نه پنهنجي ڪلوما تي خوب مونکي ناز هو
مون نه ڏيکاري ڪڏهن پئي، عيش خاطر چاهه ڪا
ڪين دنيا جي دڪن جي مون ڪٿي پرواهه ڪا.

* نئين زندگي *

غم کان آزاد ليک چاهيون ٿا،
زندگي گهرهي، جهنگ چاهيون ٿا.

خاڪ اندر به پري اڙهيون،
شان مٽيءَ جو ڏس چاهيون ٿا.

رهريءَ لاءِ اٿس ٿا جذبا،
پيهڻيءَ منزل تي رس چاهيون ٿا.

سخت طوفان اچن جي ڪڙڪي،
دل کي وڌرائي رک چاهيون ٿا.

نيت بربت ۾ بهاري ايندي،
بساغ جا نسا وٺ چاهيون ٿا.

سرتون خواهشون اينديون آباد،
پيهجي دنيا کي اڏ چاهيون ٿا.

ماڻ لڏير کي سوانه ڪري،
سات قسم جو ڇڏ چاهيون ٿا.

اي ضيا سُر گهڻا بيتاسين،
حار راحت جا پئڻ چاهيون ٿا.

ڊسمبر، ۱۹۵۶ع ۾ ڏهليءَ ۾ نيل ايشيائي ليڪن
 جي ڪانفرنس ۾ بمبئيءَ مان سنڌي ڊپلوميگيٽن ۾ اسانجي
 سپا جو سرگرم ۽ چست ساٿي (حقيقت ۾ ”مومل“ جي
 جنم ڏانئن مان هڪ) شري جيوت ”ج-و-م-ل“ ۾ هون
 اها اسان لاءِ نهايت فخر جي ڳالهه آهي. هن دوست
 ”مومل“ لاءِ پنهنجي جذبات جو اظهار چئن سٽن ۾ پري
 چئجي ڪٿي ته خيالن جو سمند اونيو آهي.

(سيڪريٽري)

”مومل“

سال ٻئي ۾ پير پائو آه ”مومل“ ساٿيو،
 ناز آ ”سنڌي سپا“ کي جڏهن جو هي سينگار آ.
 شل وڌي ڦولي ڦولي سنڌي ادب ساڻو ڪري،
 سنڌيت قائم رکڻ جو هيءُ سچو هٿيار آ.

”ج-و-ت“

* ڪجهه سڀا بابت *

”ڪنهن به قومن کي مٿاڻو هجي ته ان لاءِ سؤاو طريقو آهي ته سندس ساهتيه کي نابود ڪجي.“ اها چوڻي ڪا غلط نه آهي. ساهتيه ئي آهي جنهن سان ڪنهن قوم جي انٽي ٿي سگهي ٿي. ساهتيه کان سواءِ ڪا به قوم ائين رهندي جيئن ساهه بنا بدن.

اسان سنڌين ۾ سنڌ ڇڏڻ کان اڳ ساهتيه جي ٻوجھ، پيشڪ هئي پر ساهتيه لاءِ پريم جو ٿيو ڀلڙا!

ليڪن اڄ فضا ٻي آهي. هندوستان ۾ اچي اسان ساهتيه جي واڌاري جي ڏس ۾ پاڻ ڇڳو موڪيو آهي. جن غير سنڌين کي سمڙي ٻوليءَ ۾ ساهتيه جي، خير ڪا ڄاڻ هئي، تن جڏهن دهليءَ واري زماءَ ۾ اسان جو مالا مال ساهتيه ڏٺو تڏهن ڏنڊين آڱريون ڏيڻ لڳا! اها اسانجي لاءِ پاڪل فخر جي ڳالهه آهي.

۽ اهو سڀ ٿيو آهي ۽ ٿيندو تڏهن، جڏهن اسانجي سڀا جهڙيون ٻيون به انيڪ سڀائون ميدان ۾ اچي ساهتيه جو واڌارو ڪنديون هلنديون.

خوشي اٿم جو اڳئين سال جي سوا سؤ صفحن جي ڀيٽ ۾ جي ڀيٽ ۾ اڄ ٻن سؤن صفحن کان به مٿي ذخيره توهان جي اڳيان پيش رکڻ ٿو. اڳين ڪوشش اسانجي پهرين ڪوشش هئي ليڪن هن موجوده ڪلاسٽ مان توهان کي اڳي کان وڌيڪ ۽ صديهار وڌيڪ خوشبوءِ ايندي.

اڳ اسان پنهنجي رٿاوي جي نون رنگروٽن خواهه ٻين ليکڪن جا ليکڪ، وغيره پنجاهه سيڪڙو کان به وڌيڪ ڏنا.

”سينٽرل ريلوي سنڌي سپا“

جو جوڙجڪ

نالو: هن جماعت جو نالو ”سينٽرل ريلوي سنڌي سپا“ رهندو.
مقصد: هن سپا جا هيٺيان مقصد ٿيندا:-

(الف) سنڌي ساهت کي زور وٺائڻ

(ب) ”موهل“ مڙهڻ. سال ۾ گهٽ ۾ گهٽ هڪ دفع شايع ڪرڻ خاص مقصد ٿيندو.

(ن) پراري پاءُ وٺائڻ لاءِ وقت بوقت سير ۽ سفر ڪرڻ
ميهو ڪيڙي سگهندو: سينٽرل ريلوي جو ڪو به سنڌي ملازم هن سپا جو ميمبر ٿي سگهندو.

ميهو شپ في: سپا جي سالياني ميمبر شپ في اٺ آڻا ٿيندي.

پڻ اڻڪاري: سپا جي ڪاريه هلائڻ لاءِ هيٺيان عهديدار چونڊيا ويندا:- (الف) سيڪريٽري (ب) خزانچي (ن) ٽي ڪاروباري ڪاميٽيءَ جا ميمبر. ڪل پنج چٽا گڏجي ڪاروباري ڪاميٽي ٺاهيندا.

سيڪريٽري ۽ ڪاروباري ڪاميٽيءَ جا اڌڪار ۽ فرض: ڪن به مختلف راءين جي حالت ۾ ڪاروباري ڪاميٽيءَ جو گهڻائي ۽ سان ڪيل فيصلو آخرين ٿيندو.

۲- ڪاروباري ڪاميٽيءَ جو ڪو به ميمبر اڳواٽ سوچڻ يا راجعي سبب ڄاڻائڻ کانسواءِ ڪن به ٻين لاجپتن مهڻن

سينٽرل ريلوي سنڌي سپا

چيئرمين

سڪريٽري

آڊيٽر

مئنيجنگ

ڪاروباري ڪاميٽي

چيئرمين: بي. بي. هيرا

سڪريٽري: اسٽار. ايڇ. جواهه ٿرپا

مئنيجنگ: لاءڪرام. وي. ٿرپا

آڊيٽر: سروي ڪمار وڃهائي "مڪمل"

سبڪن مولچند دالي

لاڏڪه واسوالي

لاڏڪه ڪنوالي

{ ڪاروباري

{ ڪاميٽي:-

CAFE KARACHI

(LODGING & BOARDING)

Where you get best Food, Service Comfort,
Pure Milk, Sugar-Tea and Cold Drinks.

Prop. TECKCHAND D. C.

Shivala Chowk, SINDHUNAGAR

(Kalyan Camp 2)

شري آلائي	شري خانچيدائي
” آهو جا اند	” چيلائي ايل- ايل
” پيروائي دبال	” ڪنڊيو جڳيشيا
” جيران روڙا (W.B.)	” آڏواڻي ڪنڊيو (W.B.) وارو
” لاکواڻي- ايلف	” رامائي
” ايشور وراڻي	” ناگراڻي
” هرچيدائي	” گنگاڌر ڪوٺائي
” گرناسگهاڻي	” واڏواڻي داموڌر
” سيتل ميڊگهراجاڻي	” ماڳاڻي- رام- پو
” آڏواڻي نارائڻ (پونين وارو) ڪماري درو آڏواڻي	” ڪشن پڊجراڻي
” ڪشن پڊجراڻي	” شري پڳوان گاجرا
” سريچند	” اڄلائي- وشن
” آهو جا پرماند	” لالا آء ڪي
” ڪي- ڪي- راجاڻي	” هريسنگهاڻي
” شيوڪرام تلراجا	” نارواڻي جيوڻڊاس
” ٺي- ايل- چنڊلائي (دراڻي ور) راڌا ڪرشن (گارڊ)	” آهو جا ڪرموير (پلوي اورڊ) هريرام گوڏواڻي
” نهڇل هرجهال	” چيتواڻي نازڪ
” هيرو گرسهاڻي	” سريچند اڄلائي
” ڪشن جهانگياڻي	” آڏواڻي رام
” وي- ايس- ڪمار	” لعل موٽواڻي
” نارنگ	” سندر هيمراجاڻي
” ڪيسواڻي پوڙهو	” موهن بهوجا

- ۱۶ ايشيا جاڳي آ... ۸۷ اير سڳن
- ۱۷ جي سچ ڀڄو شيطان ۱۰۴ موهن ”لاحد“
- ۱۸- چومت ۱۰۵ ابرار وڪل
- ۱۹- نيٺ (شعر) ۱۱۶ سڳن آهوجا
- ۲۰- بيروزگار مددائي (مذاقي ڪهاڻي) ۱۱۸ لعل ”بشپ“
- ۲۱- پڙهتي سنسار ۱۲۹ نازڪ- وي- لاريجا
- ۲۲- عجيب خط ۱۳۰ لاريجا اختيار ٻهلا جواء
- ۲۳- آزاد نظم ۱۳۶ شيخ ”اياز“
- ۲۴- سگهه ۱۳۷ ٽيڪچند چيٽومل ’مسع‘
- ۲۵- زندگيءَ جو سفر ۱۵۰ وشن واڌواڻي
- ۲۶- اي مهديجي دل (شعر) ۱۵۷ ڪي- ڪي- راجاڻي
- ۲۷- ڪڪي ۱۵۸ سيتل ميگهه
- ۲۸- هيءَ آهي اسانجو ديش، هندستان! ۱۶۶ لاراڻا آڏواڻي
- ۲۹- من جي هُڙج ۱۷۶ نازڪ واسواڻي
- ۳۰- نور بنان ڪوڙ ۱۷۷ نازڪ ڪٽواڻي
- ۳۱- ياداشت ميمڙن ۽ سهاڳن جي نالن جي — ۱۸۱

فہرست

صفحہ	نالو	وحدہ
۹	—	۱. سیا جو جوڑے
۹	سیکراٹری	۲. کچھہ سیا ہاہ
۱۱	جیونف "خوف"	۳. مومل
۱۲	پروام "سیا"	۴. لٹمن زادی (شعر)
۱۳	گورڈن "مورہائی" "پارٹی"	۵. شاعر جی مچوری (شعر)
		۶. درد، جو دل پر
۱۶	کیرف ہاہائی	سماجی نہ سگھیو
		۷. راف رھدی نہ سدا...
۲۸	عری۔ دلگیر	(شعر)
۲۹	موہن کلہا	۸. لٹمن نظر
		۹. منہنجا معصوم خیالو
۳۸	بشیر "مورہائی"	نرسوا (شعر)
۴۲	مرلی	۱۰. پلي پاٹا آرو.....
۵۰	آل	۱۱. ہاد ہماجی آلی
۵۲	کشور "جیون"	۱۲. مان اکھلو نہ آہیان
		۱۳. ای دوست ہلی آ...
۶۸	امر۔ امر۔ ہندرائی "کمل"	(شعر)
۷۰	ہاسو	۱۴. میرپوری (چھتو)
		۱۵. گوی نہ کر سو ہاد
۸۵	کیٹلداس (غالی)	زمانو (شعر)

سینڌي سالياني پيٽ

سینڌي ريلوي سنڌي سپا

جي

پين سالياني پيٽ

With Best Compliments from:-

Central Railway Sindhi Sabha

BOMBAY.

[ڪاپيون ۱۰۰۰]

[سال ۱۹۵۷]

سینڌي ريلوي سنڌي سپا، بمبئي، ۱۰۹۶، او.ٽي. سيڪشن، ڪلياڻ ڪئمپ نمبر ۳ مان سپا پاران ڇهائي ۽ صوبراج جي - بدواڻي ۽ انقلاب ۵ پر ۱۳ ڪلياڻ ڪئمپ ۳ مان ڇپي پڌري ڪئي.

شري بي- بي- هيرا

B. Sc. Tech. (Manch.);

A.M.C.T. (Manch.) and

A.M.I. Mech. (London)

شري هيرا صاحب سينٽرل ريلوي ۾ ورڪس مئنيجر جي
هڏي ٿان اضافو پائي دٻتي چيف آپريٽنگ سوبرينٽينڊنٽ ٿيا
هيئر دٻتي چيف ڪئنيڪل انجنيئر (آر ۽ ايم) جو عهدو
نيالي رهيا آهن.

سينٽرل ريلوي سنڌي سيا جو ٻئي سال لاءِ چيئرمين
صاحب ٺيڻ جو شرف کين ٿي مليو جو هو صاحب هرداسين،
نڌو ۽ رڳو ملڻو سيا رکندڙ آهن.

XXXXXXXXXXXX

ask for SUKKUR
BISCUITS...

XXXXXXXXXXXX

SUKKUR'S

MILK FOOD
NIMKIN
GLUCOSE
DELIGHT CREAM

XXXXXXXXXXXX

XXXXXXXXXXXX

سکر بسکوت
ہم نیو فیکچرنگ
کھیتی جا مہدار
بسکوت ملک فروہ
د لائیت کسرا مر
امکین اسپورٹ
اسارٹینڈ چاہ سان
کالی شام جو تارگی
حاصل کرہو

سندھي پائرن لاء خاص سہوليت

پندھجي تندرستي برقرار رکڻ لاء اسان وٽ اچڻ
گهر ۾ ئي ٿاڙيون ويٺو پاجيون، ٿاڙي ۽ گرم روٽي
دل ۽ دماغ کي فرحت ڏيندڙ لسي ۽ شربت، تمام
سٺا شروعات ٿيار آهن.

اسان وٽ ويسِيءَ جو ۽ ٻيا آفيس ۾ روٽي پڻ ٿاڙيا
مطريءَ ۽ جهڙو بندو بس آهي. روبرو ملو ۽ هڪ دفعو آڻا

شنگر ڪولڊ ڊرنڪ هائوس،

58/60، نزار ڪيٽ، اسٽريٽ، فورٽ، بمبئي-1.

مالڪ:- دواڙو مل سياڳو مل.

جھڙي اورينٽل ٽوٽر سٽ ڪمپني

اسانوت دنيا جي هر ڪنهن ملڪ لاءِ پاسپورٽ ۽ ويزائون
ڪڍائي ڏيڻ جو تحسين جوڳو بندوبست ڪيل آهي. هندستان
مان ٻاهر وڃڻ وارن لاءِ انڪم-ٽيڪس سرٽيفڪيٽ پڻ
سولائيءَ سان ڪڍائي ڏيڻ برچن ٿا. پاڪستان مان آيل ماڻهن
کي هندستان ۾ رهڻ لاءِ ويزا جو مدو پڻ پڻ بنا ڪنهن
تڪليف جي وڌائي ڏنو وڃي ٿو. پاڪستان لاءِ پڪي پرمٽ
ڪڍائي ڏيڻ جو پڻ خاص بندوبست ڪيل آهي.

وڌيڪ خبر چار لاءِ لکپڙهه ڪريو يا روارو ملو:-

پڳواڻ داس- بي- جئسنگهاڙي جنرل، ممبئي.

ٻامي آفيس: هڊومان، بلڊنگ، ٿاڻ ضلع آفيس:- ”جئسنگهاڙي
پڪيٽ روڊ، هائوس“ ۽ بلاڪ نمبر ۳۷۰،

ڪالباد پوري، ممبئي (۲) | ڪمپ ۲ سنڌونگر.

عمر جو يادگار

زندگيءَ ۾ ڪئين گهڻائون اچن ٿيون جن کي خاص
اهميت رهي ٿي. اهي عام طرح هڪ دفع ٽين ٽيون پوئتي
جي يادگيري ٿي نٿن ٿين ٿي رهي. اهڙي يادگيري
برقرار رکڻ لاءِ فوٽوگرافي ٿي هڪڙو سائنس آهي جنهن
ذريع جيون-جون منيون منيون يادگيريون ٽازيون ۽
قائم رکي سگهجن ٿيون. توهين به اهڙي يادگيريءَ قائم
رکڻ لاءِ خاص موقعن، ڏٺن، جنم دن ۽ خوشيءَ جي موقع
ٿي فوٽو ڪڍايو. اسان توهان جي شيوا ڪرڻ لاءِ هر دم
ٺيار آهيون. فوٽوگرافيءَ جي هر ڪم لاءِ ڏسو:-

سنڌ، فائين آرٽ اسٽوڊيو

گورنڊ ڪرسن مارڪيٽ سامهون، ڪلياڻ.

ٲريزي سڪڻ ۽ مئٽرڪ پاس ڪرڻ جي ضرورت ڇو آهي؟

ٺٺڏن ۾ شمع چٽاڀيٽي، خاص فائڊو ڪوٺ ۽ ٻئي سي سڙپ گهڻي هئڻ سبب ڪوٺا سڌي ٺوڪريءَ ي لٽاش ۾ آهن. ڇاڪاڻ تہ اوڪري ملڻ سان ٺوري گهڻي روزگار جي سلامتي آهي. ٻئي طرف ٺٺڏي ۾ شمع سان گڏ لٽاشان بہ آهي.

ٻي ٺوڪري ڪيئن ملندي؟ هن شمع چٽاڀيٽيءَ واري زماني ۾ ماڻهو گهڻي ٻاڻي ٺوڪري ڪرڻ لاءِ منتظر آهن پر اوڪري ملڻ امٽائين مڪمل آغسي جيستائين الڪريزي نہ سڀيا آهيو ۽ ڪو امتحان پاس نہ ڪيو اٿس. مئٽرڪ نہ اڇڪلہ باڪل رواحي ۽ گهٽ ۾ گهٽ تعليمي لياقت سمجهي وڃي ٿي.

اوهان ڪي ڄاڻ آهي؟ تہ ٺوري عرصي ۾ گهٽ اوهان سان سڪول ۽ ڪاليج ۾ داخل ٿيڻ کان سواءِ بہ صرح سان سڪول ۽ ايتري بي.اي امتحان خالڪي طرح پاس اوهين مئٽرڪ اٿر ۽ لائڻ پٽائي سگهو ٿا. اوهان پل ڪري پاڻڪي اوڪريءَ لائڻ پٽائي سگهو ٿا. اوهان پل هڪ درجو بہ الڪريزي نہ پڙهيا هجو پر جي عمر گهٽ ۾ گهٽ ۲۲ ورهيه آهي ۽ وڏ ۾ وڏ ڪيتري بہ هجي تہ مئٽرڪ پاس ڪري سگهو ٿا. ۲۲ ورهين کان گهٽ عمر وارن لاءِ پڻ ڪافي وجهه آهي. تفصيلوار خبر چار لاءِ روبرو ملو. ٽيوشن (پڙهائي) جو بهترين بندوبست مئٽرڪ جا ڪلاس زور شور سان چالو آهن جنرل الڪريزي سيڪارڻ جي خاص بندوبست آهي.

ايفيشنسي ڪوچنگ ڪلاسز (فون نمبر 60)

الاءِ ۽ ٻي جي بنگلي ڀرسان، ڪلياڻ ڪٽمپ ۾.

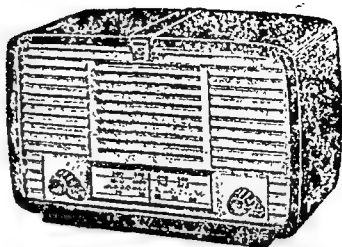
Your Home Needs A Radio

Try

PHILIPS

And feel Difference

Different Models
of Radios and
Radiograms

PHILIPS 5 Valves
All Wave AC/DC
and Dry Battery

Rs 175/-/-
Ask or Phone
88405

For Free Demonstration

Displayed at:-

M/s Ramchand Brothers

Radio, Sound and Electrical Engineers.

Govt. Licenced Electrical Contractors.

Dealers in every thing in Electrical.

7, Bhatia Buildings,

Ghod Bunder Road.

Near Central Bank, Bandra,

BANDRA, BOMBAY-20.

BOOKS OF SARSWATI PUBLICATION

1. Guide to S.S.C. Hindi Selection (1957—59)
Vidyarathi Sahayak Publication
Price Rs. 3-0-0 By Khemchand Mamtora
2. A Detailed Study in Textual Grammar & Translation for S.S.C. by Atmaram Juman i
Price Re. 1-0-0 B.A. (Hons.)
3. An Exhaustive and reliable Guide to S.S.C. English Selection (1955-57)
by
Mohanlal V.N. Atmaram Juman i
M.A., B.T. B.A. (Hons.)
Price Rs. 2-0-0
4. Key to Prem-Ja-Pushpa, Part II
Price Re. 1-0-0 by Adib
5. Key to Prem-Ja-Pushpa Part III
Price Re. 0-12-0 by Dayal Asha
6. Key to Naya Guldasta Part III for Kovic
Price Re. 0-12-0 by Atmaram Juman i
7. Premchand:- A Study Compiled by
Price Re. 1-0-0 Bharati

SARSWATI PUBLICATION

349-A, SINDHUNAGAR-2.

KAMANI OIL MILLS

هميشه K.O.M. مارڪو اسٽيمر برائي
(جهاز چاپ) هاڻي چاپ ۽ چيتو چاپ
نچ کوپري جو تيل واپرايو

صاڻي ۽ سڇائي جي لحاظ کان هندستان
جي هر پرائم ۽ هر شهر ۾ مشهور آهي

ڪماني آئل ملز
توهان کي نئين سال ۽ آزاديءَ
جي شپ موقع تي لک لک
واڌايون ڏين ٿا.

پر واپرائيئر :- هاسانند بودارام ۽ برادرز

آيس:	فون نمبر:-	ملز:-
365، ڪاٺا پورا،	آيس: 33339	لال باغ،
بمبئي-9:	ملز: 76587	اهڙي-12.
	گهر: 60966	

With Compliments of

DESAI BROTHERS

80/80, Oomrigar Building,

Lohar Chawl,

Bombay-2.

(Govt. and Railway Contractors)

Manufacturers of

SWAN BRAND Tipped cutters (Planing)

Sheering Blades Tipped

Machine Tools Tipped.

'M' BRAND Bolts Nuts and Rivets

SOUTH PORT BRAND. Litho &

Printing Inks

STOCKISTS OF

All sizes of steel files and

engineering tools.

HURRY UP

HURRY UP

Special Concessions

For

Poor & Deserving Candidates

LEARN

LEARN

HINDI TYPE-WRITING
ENGLISH
SHORTHAND,
ACCOUNTANCY,
BOOK KEEPING ETC.

AT REDUCED Fees

AT

IMPERIAL
COMMERCIAL INSTITUTE

(RECOGNISED BY GOVT.)

Opp. Employment Exchange,
Rabia Manzil, Ghogha Street,
Fort, BOMBAY.

SEE PERSONALLY-
C.M. AILSINGHANI,
PRINCIPAL.

KUMAR Secretary.

سکھو

سکھو

تمام واجبی فین تي
ہندی ٹائپ رائٹنگ،
انگلش
اوت ہنڈ، اکاؤنٹنسی،
بک کیپرنگ وغیرہ.

پیریل گارشل انسٹیٹیوٹ

ۛ

(امبی سرکار جو تسلیم کیل)
مہلائی میٹ ایکسچینج جی ساءھون
وایا منزل، گھوگھا اسٹریٹ،
فورٹ، بامبئی.

رو برو ملو -

سی - ایمر - آڈلسنگھانی،
پرنسپال.

کمار سیکریٹری.

